BİLİNMİYEN YÖNLERİYLE ATATÜRK

SADİ BORAK

Akk

BİLİNMİYEN YÖNLERİYLE ATATÜRK — Sadi BORAK

Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları

BİLİNMİYEN YÖNLERİYLE ATATÜRK

Yazan: SADİ BORAK

AKŞAM KİTAP KULÜBÜ Serisi No: 26

ÖNSÖZ

NİÇİN BİLİNMİYEN YÖNLERİYLE?

ATATÜRK'ün kesinlikle bilinen yönleri vardır: Türkiye'yi çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak hususundaki düşünceleri; daima ileriye, doğruya ve güzele yönelen davranışları; Türkiye'ye izleyeceği yolu gösteren direktifleri... Bütün bunlar keskin, belirli ve aydınlık çizgilerle Atatürk'ün karakteristiğini örer.

Fakat bir de, O'nun yaşantısına dair yazılan binlerce esere dikkatle eğildiğimiz takdirde görülecektir ki, Millî Kahramanımızın hayatını saran olaylara ait tarihler biribirini tutmaz bir karışıklık halindedir.

Bu yanlışlıklar doğum tarihinden başlıyarak okul, subaylık, komutanlık, mücadele ve DEVLET Reisliği kademelerinde şaşırtıcı bir çelişme halinde devam edip gider.

Bu yanlışlıklara paralel olarak yapmadıklarını yapmış, yaptıklarını da yapmamış gibi gösteren uydurmalar da vardır.

İşaret ettiğimiz bu yanlışlıklardan birkaç örnek verelim:

BİYOGRAFİSİNDE YAPILAN YANLIŞLIKLAR:

Mustafa Kemal'in kurmay yüzbaşı olarak okulu bitirişi, başta Feridun Fazıl Tülbentçi'nin Geçmişte Bugün'ü olmak üzere çeşitli yayınlarda, 29 Aralık 1904 olarak gösterilmiştir. Bu tarihin hem günü, hem de yılı yanlıştır. Doğrusu 11 Ocak 1905'tir.

Atatürk'ün binbaşılığa yükselişi: Geçmişte Bugün: 22 Aralık 1911; Tek Adam (Şevket Süreyya Aydemir): 14 Kasım; Atatürk Devrimi Kronolojisi (Sami N. Özerdim): 27 Kasım.

Albaylığa yükselişi: Geçmişte Bugün: 19 Mayıs 1915; Atatürk (Ali Fuat Erden): 10 Mayıs; Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler (Afet İnan): 1 Haziran; Tek Adam (Şevket Süreyya Aydemir): 14 Kasım ve Sami N. Özerdim: 27 Kasım.

Görülüyor ki, Atatürk'ün albaylığa yükselişi 5 ayrı eserde beş değişik surette gösterilmiştir. Millî Kahramanımızın biyografisinde yapılan bu yanlışlıklar hazin ve utandırıcıdır. Bu karışıklıklar ve çelişmeler bir kitap hacmi kadar çoktur.

Diğer yandan, Atatürk'ün yazmayı hatırından bile geçirmediği şiirler ve manzumeler, hayatta olduğu tarihten başlayarak bugüne kadar çeşitli yayın araçlarında «Atatürk» imzasiyle yer almıştır.

Başka başka Mustafa Kemal'lere ait bu şiirler, eski harfli yayın araçlarında görülmüş, hiçbir inceleme gereği duyulmadan tarihlere, dergilere ve biyografilere aktarılmıştır (1).

Hattâ bu yanlışlıklara, Türk Tarih Kurumu bile katılmıştır: Atatürk'ün vefatının 25. dönüm yılı vesilesiyle Türk Tarih Kurumunca düzenlenen konferanslarda «Kadid-i İstibdat» şiiri Atatürk'e ait sanılarak Profesör Dr. Melâhat Özgü tarafından tahlil edilmiştir. Sonradan bu konferans metni, Türk Tarih Kurumunca yayımlanan «Atatürk Konferansları I» eserine de alınmıştır (2).

Bu yanlışlıklar ve çelişmeler karşısında doğruyu arayan, O'nun hakkında az bilinen veya hiç bilinmiyen konulara temas eden bu esere işte bunun içindir ki «Bi-

linmiyen Yönleriyle Atatürk» adını verdik. Bunda mübalâğa etmediğimiz kanısındayız.

Bununla beraber, Atatürk'le ilgili çeşitli olayların tümünün ilk defa bu eserde yayımlandığı iddiasında da değiliz. Fakat eserin kapsamına giren yazıların büyük çoğunluk tarafından ilk defa bu eserde izleneceğine de inanıyoruz.

KAYNAKLAR:

Bu eserin hazırlanmasında faydalandığımız kaynaklar şunlardır:

Özel müsaade ile Başbakanlık Arşivindeki otantik belgelerden,

Yine özel müsaade ile Anıt-Kabir'deki şeref defterlerinden.

Yakınlarında bulunmuş olanların yayımlanmamış anılarından.

Atatürk hakkında yayımlanmış binlerce eser, tefrika ve makalelerden.

Şurasını da belirtelim ki, tarafımızdan belgeler üzerinde tesbit edilmiş ve yakınlarından dinlenmiş olaylar dışındaki bilgiler güvenilir ve ciddî kaynaklardan derlenmiş, şahidi ve dayanağı olmıyanlara itibar edilmemiştir.

SADİ BORAK

---

(1) 6 Temmuz 1965 tarihli Cumhuriyet gazetesinde «Üç Mustafa Kemal» adlı makale ile bu yanlışlıklara kısaca değindik. Yakında çıkacak olan «Atatürk ve Edebiyat» adlı etüdümüzde bu konuya daha geniş yer verdik.

(2) Atatürk Konferansları, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1964, Sa. 26.

ATATÜRK ÖĞRENİM DEVRESİNDE SINIFLARINI KAÇINCI OLARAK GEÇTİ?

MUSTAFA KEMAL, Manastır Askerî Rüşdiyesinin üçüncü sınıfında bütün derslerden tam numara alarak sınıfının birincisiydi. Tam numara üzerinden bütün derslerin not toplamı 420 dir. Aynı sınıf öğrencisi Ahmet Tevfik'in de not toplamı 420 dir. Bu suretle sınıf birinciliğini aralarında paylaşmış da sayılabilirler. Bunları 419 numara ile Recep Fahri takibetmektedir. Mustafa Kemal'e edebiyat zevki aşılamış olan ünlü hatip Ömer Naci'nin bütün derslerden aldığı not toplamı 394 olup, sınıfının onuncusu idi.

Bu bilgiler, Manastır Askerî Rüşdiyesine ait otantik bir belgenin fotokopisinden alınmıştır.

Mustafa Kemal'in Harb Okulundaki derecelerine gelince Harb Okulu arşivindeki kayıtlara göre Mustafa Kemal, Harbiye'nin ilk sınıfını 27., ikinci sınıfını 11., üçüncü sınıfını 8. olarak bitirmiştir. Kurmay Akademisini de dördüncü olarak bitirmiştir.

Anlaşılıyor ki, İstanbul'un sihri, genç Mustafa Kemal'in gözlerini ve dikkatini kendine çekmiştir.

ATATÜRK'ÜN BATILI BİR ÜLKEYE YAPTIĞI İLK GEZİ VE FEVZİ (ÇAKMAK) İLE İLK TANIŞMASI

AVUSTURYA - Macaristan Hükümeti 1908 yılında Bosna - Hersek bölgesine asker yığmaya başlamıştı. İttihatçılar bu yığınaktan haklı olarak kuşkulanmışlardı. Bu konuda geniş ve doğru bilgi edinmek için oraya gizlice bir ajan gönderilmesi gerekiyordu. Bu iş için en uygun eleman olarak Mustafa Kemal'i seçtiler ve O'nu 1908 kasımında gizlice Bosna'ya gönderdiler.

O tarihte Binbaşı Fevzi (Çakmak) Bey de Taşlıca'da 35. Tugay Komutanıdır. Mustafa Kemal Bey ilk defa Fevzi Beyle orada tanışır ve bu yığınak hakkında en geniş bilgileri de ondan edinir. Anlaşılır ki Avusturya yığınağı Sırbistan'a karşı yapılmaktadır.

Aldığı görev dolayısiyle bu gezi, aynı zamanda Mustafa Kemal'in Batılı büyük bir devletin ülkesine yaptığı ilk gezidir.

HAREKET ORDUSUNUN BEYANNAMESİ VE MUSTAFA KEMAL

BİLİNDİĞİ gibi 31 mart (13 nisan 1909) ayaklanmasında isyanı bastırmaya memur edilen «Hareket Ordusu»na bu adı bulan, bu ordunun Kurmay Başkanı olan Mustafa Kemal'dir. Mustafa Kemal'in bu göreve atanma tarihi 13 nisan 1909 dur. Ordu İstanbul'a gireceği sırada kendisi bu görevden alınmıştır.

Ordu Komutanlığınca verilen emir üzerine İstanbul halkına hitabeden ve «Hareket Ordusu Kumandanı Hüsnü Paşa» imzasını taşıyan meşhur beyannameyi de bizzat kaleme alan Mustafa Kemal'dir. Beyannamenin kaleme alınış tarihi, 19 nisan 1909 dur.

ATATÜRK, İSMET İNÖNÜ İLE İLK DEFA HANGİ TARİHTE, NEREDE TANIŞTI?

YIL 1909... İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kongresi Selânik'te toplanmıştır. Topçu Kurmay Yüzbaşı İsmet (İnönü) Bey de bu kongreye Edirne'den katılmıştır.

İleride Türkiye'nin kaderi üzerinde büyük rolleri olacak olan bu iki şahsiyet işte ilk defa 18 eylûl 1909 tarihinde İttihat ve Terakki'nin Selânik'teki bu kongresinde tanışmışlardır.

Mustafa Kemal bu kongrede ilk defa askerlerin siyasetten çekilmeleri teklifinde bulunmuştur. Teklif, İnönü tarafından da desteklenmişse de rağbet görmemiştir. Bu, aynı zamanda Cemiyetle Mustafa Kemal'in arasına soğukluk girmesinin ilk vesilesidir.

MUSTAFA KEMAL, PERTEV PAŞA'YI MAKEDONYA ORDUSUNA NASIL GETİRDİ?

ÇOK şeyler yazılmış, binlerce eser yayımlanmış olduğ halde yine de Atatürk'le ilgili yeni olaylar ortaya çıkı yor. O'nun hayatını saran bu olaylar hem biyografisi, hem d yakın tarihimiz için değerli birer belge niteliğindedir.

Asım Us'un anılan hâtıralarından (Vakit Gazetesi, aralı 1956) Mustafa Kemal'in, Pertev Paşayı Makedonya Ordusun nasıl getirdiğini ve bu ordu içindeki Mustafa Kemal'in rolle rini ve dikkate değer olayları öğrenmiş bulunuyoruz.

Şimdi, Atatürk'ün anlattığı ve Asım Us'un not ettiği b anıları sunuyoruz:

«Benim, erkânıharbiyesinde bulunduğum Makedonya Or dusu, o zaman için bütün Rumeli'nin müdafaası vazifesini ya pacak olan yegâne kuvvetimiz ve askerî teşkilâtımızdı. Bunu için, fikrimce, en evvel yapılacak iş, bu ordunun erkânıhar biyesini yeni unsurlarla kuvvetlendirmekti.

Bu maksatla bir gün Erkânıharbiye Reisi olan Ali Rıza Pa şa'ya düşüncelerimi açtım. Ali Rıza Paşa büyük hüsnüniyet sa hibi ve değerli bir erkânıharpti. Fakat «Makedonya Ordus Erkânıharbiye Riyaseti» için benim aradığım vasıfları tası mıyordu. Bunun için Pertev Paşa'yı reis yapmak çarelerin aradım.

Bir gün Ali Rıza Paşa'ya düşüncelerimi açtım. Üçüncü Ordu Erkânıharbiyesinin başına Pertev Paşa'yı getirmek mu vafık olacağı hakkındaki kanaatimi gizlemedim:

— Paşam, dedim; bana kalırsa Pertev Paşa'yı getirelim kendimize sef yapalım.

Bu sözü benden başka birisi söylemiş olsaydı Ali Rıza Paşa mutlaka terslerdi. Beni seviyordu. Bazı kabiliyetlerimi yü züme karşı söylüyordu. Ali Rıza Paşa, sadece vatan endişes

ve meslek aşkı ile söylediğim bu söz üzerine durakladı. Birdenbire cevap vermedi. Ciddî surette düşündükten sonra tereddütle şöyle dedi:

— Peki, fakat ben o vakit ne olacağım?

Görülüyordu ki, Ali Rıza Paşa, esas teklife itiraz etmiyordu. Yalnız, kendisi fiilen Makedonya Ordusu Reisi olduğu için bu heyetin başına Pertev Paşa getirilirse şahsi mevkii ne olacağını tâyin edemiyordu. Benim niyetim Ali Rıza Paşa'yı bu heyetten uzaklaştırmak değildi. Onun için şu mukabelede bulundum:

— Paşam, Pertev Paşa reis olunca siz de ikinci reis olursunuz.

Bunun üzerine Ali Rıza Paşa, derhal kararını verdi:

— O halde peki.

Dedi. Paşa, bana verdiği bu sözü fiiliyatla da isbat etti. Ertesi günü resmî bir tahriratla Makedonya Ordusu Erkânıharbiyesi Birinci Reisliğine Pertev Paşa'nın getirilmesini yüksek makamlara yazdı. Bu müracaatı da kabul edildi. Bir müddet sonra Pertev Paşa geldi, Erkânıharbiye Reisi oldu. Ve bir gün bütün Erkânıharbiyedeki arkadaşlarını toplıyarak bir nutuk verdi. Bu nutkunda maksadını şöyle hülâsa etti:

— Efendiler, ben, bu erkânıharbiye heyetinin başına bu orduyu ıslah etmek için geldim. Aldığım ve alacağım tedbirlere hepinizin itaat edeceğine emniyetim vardır.

Pertev Paşa'nın bu hareket tarzı, Makedonya Ordusu Erkânıharbiye Reisliğine ne gibi teşebbüsler neticesinde getirilmiş olduğunu bilmediğini gösteriyordu. Çünkü bu teşebbüsleri bilmiş ve bu teşebbüsleri yapanların hakiki maksatlarını anlamış olsaydı bu sözleri söylemeye esasen hacet yoktu. Fakat Pertev Paşa'nın bu sözleri söylemesi diğer bir hakikatı da gösteriyordu: Ali Rıza Paşa ile aramızdaki kararı verirken bağlamış olduğumuz ümitleri söndürmesiydi.

Aradan çok zaman geçmedi. Pertev Paşa, orduyu ıslah etmek namına çok yanlış hareketler yaptı ve yanlış tedbirler aldı. Bu cümleden olarak beni, Ordu Erkân-ı Harbiyesi Talim, Terbiye ve Manevra Masası Reisliğinden alarak İkinci Şubeye, Muamelât-ı Zatiye Şubesine tâyin etmesidir.

Pertev Paşa'nın bu garip karar ve emrini işitince hayret ettim. Ali Rıza Paşa'nın yanına giderek bu muamele hakkında ne diyeceğini öğrenmek istedim. Ali Rıza Paşa fazla konuşmadı, yalnız:

— Ne diyeyim, Pertev Paşa'yı buraya getiren sensin.

Dedi. Ben, ne gibi fikir ve maksatla Pertev Paşanın «şef» olmasını istemiştim, netice ne olmuştu! Şimdi çok müşkül bir vicdan meselesi karşısında bulunuyordum. Pertev Paşa'nın verdiği emre uyarak Muamelât-ı Zatiye Şubesine reis olabilirdim. Fakat bu takdirde memleket müdafaası işinde beslediğim bütün ümitlere veda etmiş olacaktım. Bunun üzerine:

— Paşa, dedim; belki gayrıtabii görülecek bir karar vermek istiyorum. Sizin müsaadenize güvenerek yerimde oturabilir miyim?

Aldığım cevap şu oldu:

— Ne yaparsan yap.

— Ben yaparım, yalnız siz incinmeyin.

Bu konuşmadan sonra kalkıp gittim ve tekrar eski masamın başına geçip oturdum.

Bir müddet sonra Pertev Paşa'nın tâyin ettiği zat geldi, benden gördüğü mukavemet üzerine kalkıp gitti ve beni Pertev Paşa'ya şikâyet etti.

Pertev Paşa, yaptığı hatâyı bundan sonra anladı, ses çıkarmadı, fakat artık iş işten geçmişti.»

Mustafa Kemal, bir kıdemli yüzbaşı olduğu halde, Makedonya Ordusu Erkânıharb Reisinin emrini yerine getirmemiştir. Bunu, yurt faydasına aykırı görmüştür. Bu emrivakii komutanına da kabul ettirmiştir. Bunun bir başka örneğini ileride, Çanakkale muharebelerinde Liman von Sanders Paşa'ya karşı da göreceğiz.

MUSTAFA KEMAL'İ DİNLEMİŞ OLSALARDI BALKAN FACİASI ÖNLENMİŞ OLACAKTI

MUSTAFA KEMAL, her şeyden önce kendine güvenen adamdır. Çocukluğundan beri hangi işin aksak tarafını görmüşse ileriye atılmış ve: «Ben yaparım» demiştir.

Okulda, sınıf çavuşluğunu böyle almış, Çanakkale'de Grup Komutanlığına böyle atanmış, Kurtuluş Savaşına bu inanla atılmıştır.

Atatürk'ün bu yönü ile ilgili ve Balkan faciasına engel olacak teşebbüslerini de öğrenmiş bulunuyoruz.

Mustafa Kemal, Redif İkinci Selânik Tümeni Kurmay Başkanı bulunduğu sırada (tâyini 13 ocak 1910) savunma plânları hazırlamıştır. Bu plânlar, Balkanlılar, aralarında birleşir de bir gün Osmanlıya saldıracak olurlarsa —ki bu ihtimali yakın görüyordu— yurdun nasıl savunulacağını gösteriyordu. Mustafa Kemal, bu işi incelemek için tek başına bütün Rumeli'deki orduları dolaşmıştır. Dağların, derelerin, askeri bakımdan önemi olan yerlerin gereklerini düşünmüş, her şeyi inceden inceye hesaplıyarak hazırlamıştı bu plânları.

Asım Us'un anılarına göre bir gece Atatürk'ün sofrasında Balkan faciası söz konusu olur.

Sorarlar:

— Balkan faciası önüne geçilemez bir felâket mi idi? Bu mağlûbiyetten kurtuluş çaresi yok mu idi?

Atatürk cevap verir ve Asım Us kelime kelime not eder:

— «Balkan Harbi başladığı zaman ben, Trablusgarp'ta bulunuyordum. Eğer bu sırada ben orada bulunmayıp da Rumeli'nin her hangi bir noktasında bulunsaydım o Balkan faciası olmazdı. Çünkü Selânik Kolordusunda bulunurken küçük Balkanlı devletlerin birleşerek müşterek bir taarruz yapmaları ihtimalini düşünüyorduk. Ben böyle bir ihtimale karşı takip ve tatbik edilecek müdafaa plânları üzerinde çalışmıştım.

«Bir gün bu müdafaa plânına ait haritaları masamın üzerine sererek meşgul bulunurken içeriye Talât Bey'le (Paşa) o zaman İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Sekreteri olan Hacı Adil Bey girdi. Kolordu Kumandanını ziyarete gelmişler. Bu münasebetle beni de hatırlamışlar. Selâmlaşmalardan sonra Talât Bey bana söz konusu kabilinden sordu:

— Kemal Bey çok dalmışsın; ne ile meşgul oluyorsun?

Önümdeki haritaları göstererek:

— Bunlar Rumeli müdafaa plânıdır. Bir gün küçük Balkanlı devletlerin birleşerek müşterek bir taarruz yapmaları ihtimaline karşı askeri hazırlıklarımızdır.

Dedim. Talât Bey:

— Ben asker değilim. Bu gibi askeri işlerden anlamam. Fakat bu gösterdiğin müdafaa plânlarını kim tatbik edecek?

Diye sordu. Ben elimle kendimi işaret ederek:

— Ben yaparım.

Dedim. Talât Bey bu mevzu üzerinde daha fazla konuşmadı; sustu. Esasen sadece gönül ve hatır almak için benim yanıma uğramışlardı. Veda ederek ayrıldılar. Sonradan öğrendim ki, benim Rumeli'yı müdafaa hakkındaki sözlerim Talât Bey'in pek garibine gitmiş. Odamdan çıktıktan sonra giderlerken Hacı Adil Bey'e:

— Gördün mü bizim deliyi!

Demiş.»

Atatürk'ün anlattığı bu anı, O'nun ileriyi görmekteki resulâne sezişinin birçok örneklerinden birini daha teşkil etmektedir. Talât Paşa'nın Mustafa Kemal hakkındaki yargısını tarih cevaplandırmıştır. Mustafa Kemal, ileriyi görmüştü. Küçük Balkan devletlerinin günün birinde anlaşarak ve birleşerek Osmanlıya saldıracağını tahmin etmişti. Bunun için de gerekli savunma plânlarını hazırlamıştı. Bunu uygulayacak tek adam olarak da kendini görüyordu.

Balkan birleşmesine karşı gerekli tedbirleri almamış, bu yüzden Balkan faciasına yol açmış; daha sonra Birinci Dünya Savaşına katılarak Osmanlı İmparatorluğunun parçalanıp dağılmasına sebep olanların başında Talât Paşa da vardı. Ve bu maceralar «delice» idi.

MUSTAFA KEMAL, HANGİ TAKMA ADI KULLANDI?

MUSTAFA KEMAL, Trablusgarp Savaşı dolayısıyle Tobruk'a atanmıştır. Bu görevine gitmek üzere İstanbul'dan 15 ekim 1911 tarihinde hareket etmiş, 21 ekim 1911 tarihinde Mısır'a varmıştır.

Mustafa Kemal, bu görevine gizlice gittiği için «Tanin gazetesi muharriri Şerif Bey» takma adı ve bu nama çıkartılmış pasaportla ve bir Rus vapuru ile yola çıkmıştır. Arkadaşı Salih Bozok'a İskenderiye'den gönderdiği özel mektuplarında da aynı takma adı kullanmış, hattâ bu seyahatinin annesinden dahi gizlenmesini istemiştir.

Bu vesile ile bir noktaya değinmek istiyoruz: Hikmet Bayur, Mustafa Kemal'in İstanbul'dan hareketini 8 ekim 1911 (anılan eser, s. 50), Mısır'a varışını 16 ekim olarak göstermektedir. Oysa Mustafa Kemal, Urla Tahaffuzhanesinden Salih Bozok'a gönderdiği 4 ekim 1327 tarihli mektubunda (Sadi Borak, Atatürk'ün Özel Mektupları, sayfa 9), 2 ekim 1327 tarihinde (yâni 13 günlük tarih farkıyle 15 ekim 1911 de) İstanbul'dan hareket ettiğini açıkça yazmaktadır. Bu gibi tarih çelişmelerine ileride tekrar dokunacağız.

MUSTAFA KEMAL, ENVER PAŞA'NIN ÖZEL KALEM MÜDÜRÜ

BALKAN Savaşının patlak vermesi ve ordumuzun Çatalca'ya kadar çekilmesi üzerine Trablusgarp Cephesi ikinci plâna düşmüş ve Binbaşı Mustafa Kemal Bey, Derne'den ayrılarak İstanbul'a gelmiştir.

Resmî kayıtlar, bu devrede Mustafa Kemal'in «Bahrisefit Kuvay-ı Mürettebesi Erkân-ı Harbiyesi Harekât Şubesi Müdürlüğü» ne atandığını göstermektedir. Bu tarih, Genelkurmay Harb Tarihi yayımlarından «Atatürk»e göre (Sayfa 8) 24 ekim 1912 dir.

Sayın Ahmet Bedevi Kuran (Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele, sayfa 675) bu devreye ait başka kayıtlarda rastlamadığımız bir bilgi vermektedir.

Bu bilgiye ait, tarih seyrine uymayan bazı noktalara daha sonra temas etmek üzere olayı adı geçen eserden aktarıyoruz:

Mustafa Kemal Bey, Trablusgarp harekâtından İstanbul'a döndüğü vakit Harbiye Nazırı bulunan Enver Paşa'ya müracaatla kendisine münasip bir vazife verilmesini istemişti. Enver Paşa, Mustafa Kemal'in bu teklifini iyiniyete yormamıştır. O'nu, emri altında bulundurmak ve hareketlerini yakından takip etmek kararındadır. Bu maksatla, Harbiye Nezaretinin Kalem-i Mahsus (özel kalem) işlerinin bozuk olduğundan bahisle ve âmirane bir tavırla Mustafa Kemal'in Kalem-i Mahsus Müdürlüğünde çalışmasını tavsiye ediyor. Mustafa Kemal Bey de emre itaati askerî bir borç sayıyor ve bu teklifi reddetmiyor.

Mustafa Kemal, resmi evrakın düzenlenmesiyle meşgul olduğu bir gün Enver Paşa yanına geliyor. Elinde, babasından aldığı bir de mektup vardır.

— Senin yazış tarzın güzel.

Mukaddemesiyle mektubu Mustafa Kemal'e uzatıyor ve bir

cevap hazırlamasını istiyor. Mustafa Kemal, Enver Paşa'nın yüzüne hayretle bakıp ayağa kalkıyor ve:

— Ben, baba ile oğul arasına girmek istemem.

Diyor ve yürüyor.

Sayın Ahmet Bedevi Kuran'ın bu olayla ilgili yazısı burada bitiyor. Şurasını belirtelim ki Enver Paşa o tarihte Harbiye Nazırı değildi. Enver Paşa'nın, yarbayken iki rütbe atlatılarak paşalığa yükseltilmesi ve Harbiye Nazırlığına getirilmesi 3 ocak 1914 tarihindedir. Bu duruma göre, sayın Bedevi Kuran'ın naklettiği olayın daha ileriki tarihlerde vuku bulmuş olduğunu kabul etmek lâzımdır.

MUSTAFA KEMAL, TÜRKİYE'NİN GELECEĞİ HAKKINDA MADAM HILDA'YA NELER ANLATTI?

MUSTAFA KEMAL'in Sofya Ataşemiliteri bulunduğu sırada Hildagrad Christianus adında Alman asıllı bir kadınla tanıştığını ve Sofya'dan ayrıldıktan sonra Maydos'tan ona ve babasına bazı mektuplar gönderdiğini öğrenmiş bulunuyoruz.

Almanya'da öğrenimini yaptığı sırada geçirdiği bir trafik kazası dolayısiyle kaldırıldığı Aachen'de Sen Jozef Hastanesinde hemşirelik yapmakta olan Madam Hilda'nın kızı ile karşılaşan Edip Erenler, o vasıta ile Madam Hilda ile de tanışarak bu mektupların fotokopisini elde etmeye muvaffak olmuştur.

Edip Erenler, bu tanışmanın ve Madam Hilda ile karşılaşmasının tafsilâtını bir mektupla Salt Arif Terzioğlu'na bildirmiş ve mektupların fotokopisini de yollamıştır. Sayın Terzioğlu da bu mektuplaşmanın hikâyesini röportaj haline koyarak yayımlanmak üzere «Tarihin Sesi» dergisine yollamıştır. Ancak, derginin birinci sayısı çıkmış, ikinci sayısı basıldığı halde piyasaya verilmemiş ve kapanmıştır. Şimdi, birinci ve piyasaya verilmemiş bu ikinci sayılardan edindiğimiz bilgilerle bu konuyu açalım:

NASIL TANIŞTILAR?

Madam Hilda. Mustafa Kemal'le nasıl tanıştığını ve kendisine Türkiye'nin geleceği hakkında neler anlattığını Edip Erenler'e şöyle açıklamaktadır:

— «Biz, O'nunla önce Fransızca anlaştık. Sonra O'na almancayı öğrettim. Çok az konuşurdu. Babamla annem O'nu çok beğenmişlerdi. O'nu her gün sohbet etmek için dâvet ederlerdi. Ben evli idim. Bir kız çocuğum vardı. Sizin hastanede gördüğünüz hemşire...

«Kocam da O'ndan çok memnundu. Villâmızın bir odasını ona vermiştik. Mustafa Kemal, Sofya'ya geldiğinde Splandit Oteline yerleşmişti. Kısa bir zaman sonra bize pansiyoner olarak geçti. Odası tek pencereli, basit mobilyalı küçük bir yerdi. Pencere önünde, duvar dibinde küçük bir çalışma odası vardı. Sessizliği çok severdi. Geceleri daima yazar, çalışırdı. Yüzü daima mütebessimdi. Bizim tarafa misafir geldiği zaman evimiz neşelenir, saadet dolardı.

«... İyi kalbli bir insandı; hiç kızmazdı. Daima düşünürdü. Gözlerini ışığa diker, uzun uzun dalardı. Bazan:

— Niçin dalgınsınız?

Diye sorardım.

— Nasıl dalgın olmıyayım? Türkiye'deki gidişatı hiç beğenmiyorum. Onu kurtarmak lâzım.

Diye cevap verirdi.

«Kırmızı gülü sevdiğim için bana daima ondan getirirdi. Bir defasında da güllerle beraber iki resmini hediye etmişti.»

Madam Hilda, dosyasına uzanıyor ve içinden iki fotoğraf çıkarıyor: Birisinin arkasında şunlar yazılıdır:

«Hakikatlı ve pek nazik Madam Hilda'ya — 10 kânunusani 1330».

Madam Hilda'nın söylediğine göre, Mustafa Kemal bu resmi Sofya'da iken 34 yaşında çektirmiş.

Edip Erenler'in naklettiğine göre Hilda, Mustafa Kemal'in birçok özelliklerini çok yakından biliyor. Erenler, Hilda'nın kendisine gösterdiği Mustafa Kemal'in mektuplarını inceliyor. Bunların bir kısmı fransızca ve almanca olarak yazılmış. Mustafa Kemal, bu mektupların hiçbirinde hissî olmamış, aşktan bahsetmemiş. Mektuplarda daima politikadan bahis varmış, Madam Hilda da «aşk» kelimesini veya hissî bağlılık ifade edecek her hangi bir kelimeyi katiyyen ağzına almamış. Fakat hali, tavrı bu yakınlıkta büyük bir hissî payın varlığını ortaya koyuyormuş.

MUSTAFA KEMAL'İN TÜRKİYE'NİN GELECEĞİ HAKKINDA ANLATTIKLARI:

Mustafa Kemal bir gün Madam Hilda'ya:

— «Türkiye'nin bu gidişi iyi değil.»

Demiş ve şöyle devam etmiş:

— «Türkiye'yi modern bir memleket yapmalı. Tıpkı Avrupa gibi. Bu memleketi baştan aşağı değiştirmeli. Allah nasip ederse günün birinde Türkiye'nin idaresinde rol sahibi olursam bilirim yapacağım yenilikleri...»

Sonra Mustafa Kemal Hilda'ya sormuş:

— «Siz Avrupalısınız. Türkiye'de ne yenilikler yapmak lâzım, daha iyi bilirsiniz. Bu mevzuda bana fikirlerinizi söylemek ister misiniz?»

Madam Hilda, Mustafa Kemal'e şu cevabı vermiş:

— «Kadının hürriyeti çok mühim. Duyduğuma göre sizde kadınlar çarşaf ve peçe kullanırlarmış. Bu hiç iyi değil.»

Mustafa Kemal, Hilda'ya şu karşılıkta bulunmuş:

— «İyi değil Hilda. Peçeyi hemen kaldırmalı. Sonra, bir erkek birden fazla kadınla evlenmemeli. Erkekler Avrupalılar gibi şapka giymeli. Erkekler ve kadınlar eşit haklara sahip olmalı, Avrupalılar gibi yaşamalı.»

Biz, Madam Hilda'nın, Edip Erenler'e söylediği bu sözlerde en ufak bir mübalâğa ve yakıştırma görmüyoruz. Çünkü Mustafa Kemal, Selânik'te arkadaşlariyle yaptığı sohbetlerde geleceğe ait bu gibi tasavvurlarından daima bahsetmiştir. Mustafa Kemal'in İvan Manolof'a Meşrutiyetten evvel Selânik'te söylediklerini hep beraber izleyelim:

— «Bir gün gelecek, ben hayal zannettiğiniz bütün inkılâpları başaracağım. Mensub olduğum millet bana inanacaktır. Düşündüklerim hiçbir demagoji mahsulü değildir. Bu millet hakikatı görünce arkasından tereddütsüz yürür, dâva uğrunda ölmesini bilir. Saltanat yıkılmalıdır. Devlet, yapısı mütecanis bir unsura dayanmalıdır. Din ve devlet biribirinden ayrılmalı, Şarktan benliğimiz sıyrılarak Batı medeniyetine aktarılmalıyız. Kadın ve erkek üzerindeki farklar silinerek yeni bir içtimaî nizam kurmalıyız. Garp medeniyetine girmemize mâni olan yazıyı atarak Lâtin kökünden bir alfabe seçmeli, kılık kıyafetimize kadar her şeyimizle Garplılara uymalıyız.

Emin olunuz ki, bunların hepsi bir gün olacaktır.»

1908 devrimini yapan kadro, yıktıkları şeyin yerine ne koyacaklarını bilmiyorlardı. Onlar için gaye, sadece bir istibdadı ve müstebidi devirmekti. Sosyal bir plânları yoktu. Ne yapacaklarını bilmez bir şaşkınlık içine düşmüşlerdi. İşte Mustafa Kemal'i o kadrodan ayıran ve «Tek Adam» yapan özellik buradadır.

ATATÜRK MEKTUPLARINDA NELER YAZDI?: Dergi kapandığı için Hilda'nın daha neler anlatmış olduğunu bilmiyoruz. İki sayıda üç mektubun klişesi yayımlanmıştır. Üçüncü mektubun sadece son paragrafı neşredilmiştir. Açıkça okunabilen ve ilk üç satırı almanca, diğer beş satırı fransızca olan bu paragrafın çevirisi şudur:

> «Beni unutmayınız. Daima sizi düşünüyorum. Valideniz hanımefendiye, beybabanıza ve kızkardeşinize selâm ve saygılar. Oruvar.»

Diğer iki mektuptan biri Madam Hilda'ya, diğeri babası Christianus'a hitaben yazılmıştır. Klişeleri iyi seçilemediği için Türkçeye çevrilememiştir.

Madam Hilda'nın beyanına göre Hitler bu mektuplara yüksek para teklifinde bulunmuş, fakat Hilda bu teklifi reddetmiştir.

MAREŞAL LİMAN von SANDERS ve YARBAY MUSTAFA KEMAL

MUSTAFA KEMAL, Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşına katılmasına daima karşı koymuş, tarafsız kalmanın faydalarını savunmuştur. Hele, Almanlar yanında savaşa katılmaya hiç taraftar görünmemiştir. Çünkü O, neticede Almanların mağlûp olacağına inanıyordu. Nitekim, Almanların zaferden zafere koştuğu 1914 yılında bir dostuna gönderdiği özel mektupta (Sadi Borak, Atatürk'ün Özel Mektupları, sayfa 39) neticede Almanların yenilgiye uğrayacağını belirtmiştir.

Mustafa Kemal'in, bu kanaatini Alman mareşalı Liman von Sanders'e de tekrar etmekten çekinmediğini Hikmet Bayur, (Atatürk, Hayatı ve Eserleri, sayfa 71) şöyle anlatmaktadır:

Mustafa Kemal XIX. Tümen Komutanlığına atanarak Sofya'dan yeni dönmüştü. V. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'le ilk defa görüşür. Osmanlı mareşalı rütbesinde olan Liman von Sanders, Yarbay Mustafa Kemal'e sorar:

— Bulgarlar neden harekete geçmiyorlar?

Mustafa Kemal cevap verir:

— Alman zaferinden emin değiller de ondan.

Mareşalin son suali:

— Siz ne düşünüyorsunuz?

Mustafa Kemal'in kesin cevabı:

— Bulgarları görüşlerinde haklı buluyorum.

MUSTAFA KEMAL, KOMUTA ETTİĞİ TÜMENİNİ ALMAN ALBAYINA NİÇİN DEVRETMEDİ?

MUSTAFA KEMAL, emir ne kadar yüksek yerden gelirse gelsin, gerçeklere ve yurt yararına aykırı gördüğü fikrin aksini yapmamıştır. Atatürk'ün hayatında bunun birçok örnekleri vardır. Fakat, aşağıda nakledeceğimiz olayı sayın Asım Us'tan (Atatürk Devri Hâtıraları, Vakit gazetesi, 10 aralık 1956) ilk defa öğrenmiş bulunuyoruz. Bu anılara nazaran olay şöyle geçmiştir:

Mustafa Kemal henüz Anafartalar Grupu Komutanı değildir. Çanakkale savunması kritik günler geçirmektedir. Vaziyetteki zorluğu gören Liman von Sanders Paşa, Yarbay Mustafa Kemal Bey'in yerine daha büyük rütbeli bir Alman albayı Kaninkiser'i tâyin eder. Alman Albayı, Mustafa Kemal'den görevi devralmak ister. Mustafa Kemal de bu kritik devrede komutayı devredemiyeceğini söyler. Kaninkiser ters yüzü dönüp Mustafa Kemal'i Liman von Sanders'e şikâyet eder.

Liman Paşa da, meseleyi halletmek, Mustafa Kemal'in, görevini Alman subayına devretmesini sağlamak için daha büyük rütbeli olan Ordu Kumandanı Esat Paşa'yı vazifelendirir. Esat Paşa, Alman Albayını da yanına alarak Mustafa Kemal'in nezdine gider ve kumandayı niçin devretmediğini kendisinden sorar. Mustafa Kemal, şu cevabı verir:

— Ben, bir şartla kumandayı terkedebilirim: Miralay cenaplarının kumandayı aldıktan sonra ne yapacaklarını öğrenmeliyim.

Esat Paşa, Alman Albayına dönüp fikrini sorar. O da şu cevabı verir:

— Ben vaziyeti tetkik ettim. Burada ricat emri vermekten başka çıkar yol yoktur.

Bunun üzerine Mustafa Kemal şöyle der:

— İşte ben, bunu bildiğim için kumandayı bırakmıyorum. Ben, bu vaziyette taarruz ederim. Arkada nihayet bir, iki kilometre mesafe vardır. Böyle bir vaziyette geri çekilmek; mahvolmak, denize dökülmek demektir. Binaenaleyh taarruzdan başka yapılacak bir şey yoktur.

Bunun üzerine Esat Paşa:

— Allah muvaffakıyet versin.

Demekle yetinir ve Alman Albayı ile birlikte karargâhına döner.

Mustafa Kemal de, taarruz plânını uygular. Daha o günün gecesi tehlikeli vaziyet değişir, muvaffakiyet sağlanır.

Bu neticeyi görüp oraya gelmiş olan Alman Albayı Kaninkiser, hürmetle ve askerce Mustafa Kemal'i selâmladıktan sonra şu teklifte bulunur.

— Ben, bir albayım. Rütbece sizden büyüğüm. Fakat sizin emriniz altında çalışmayı kendime şeref bilirim. Bunu, Liman von Sanders Paşa'ya da telefonla böylece bildirdim.

Mustafa Kemal'in plânı zafer, Türklük şeref kazanmıştır.

MUSTAFA KEMAL'İN ÇANAKKALE'DE HAYATINI KURTARAN SAAT NE OLDU?

ÇANAKKALE muharebelerinde Mustafa Kemal'in göğsüne çarpan şarapnelin parçaladığı tarihî saati Liman von Sanders Paşa'nın hâtıra olarak aldığı malûmdur. Bazı kaynaklar bu saatin, Liman von Sanders Paşa'nın diğer eşyaları arasında Berlin'de satıldığını yazmışlardır. Oysa saat, müzeye konulmak üzere ailesinden istenmiş, gelen cevaptan, bu saatin de Liman von Sanders'in diğer vitrin eşyaları arasında çalındığı anlaşılmıştır.

ÇANAKKALE'DE MUSTAFA KEMAL'İN BİR TAKTİĞİ:

Rauf Orbay, Çanakkale muharebelerinde Mustafa Kemal'in bir taktiğini (Yakın Tarihimiz I, sayfa 5) anlatmaktadır. Mustafa Kemal, öğle yemeklerini askerlerine daima bando muzika çaldırarak yedirirmiş. Bando sesini duyan İngilizler de ateşle mukabele ederlermiş.

Mustafa Kemal, askerlerini iyice korunmuş bir yerde tuttuğu için bu bombardımanlardan askerler zarar görmez, buna karşılık top seslerine daha çok alışır, deniz bombardımanının öyle korkulacak bir şey olmadığını anlarlarmış.

Mustafa Kemal'in bu taktiğinin ne derece önemli olduğunu belirtmek için sayın Şevket Süreyya Aydemir'in anılarının (Suyu Arayan Adam, sayfa 176) şu paragrafını hep beraber okuyalım:

«... **Asıl çetinliği ise düşmanın attığı ilk bombalar yarattı. El bombası harbin oldukça zararsız bir silâhıdır. Fakat onun sesi, bombaya alışmamış olanları yıldırır. Bizim gönüllüler ise evvelce hiç bomba sesi duymamışlardı.**»

Görülüyor ki Mustafa Kemal, hiçbir şeyi tesadüfe bırakmıyan, her hareketin en hurda ayrıntılarını dahi evvelden düşünen, hesap eden adamdır. Ve başarılarının başlıca âmillerinden biri de budur.

MUSTAFA KEMAL PAŞA, ANAFARTALAR GRUPU KOMUTANLIĞINDAN NİÇİN İSTİFA ETTİ?

MUSTAFA KEMAL PAŞA'nın Anafartalar Grupu Komutanlığından ayrılmasının sebebi şimdiye kadar birinci plânda «hastalık» olarak gösterilmiştir. Hikmet Bayur, bu istifa olayının sebebini anılan eserinde (sayfa 102) bir fikir anlaşmazlığı olarak göstermektedir. Bu açıklamalara nazaran İngilizler, Mustafa Kemal'in dâhiyane sevk ve idaresi karşısında yenilgiye uğrayıp oradan çekilmek kararına vardıkları zaman en büyük endişelerini çekiliş esnasında uğrayacakları büyük kayıplar teşkil ediyordu. Mustafa Kemal, bunu evvelden sezmiş, Müttefiklerin çekiliş zamanını tesbit için keşifler yaptırmak istemiştir. Fakat Liman von Sanders Paşa, Müttefiklerin Çanakkale'den çekilmeleri ihtimalini uzak gördüğü için böyle bir keşif yaptırılmasını gerekli görmemiştir.

Oysa Mustafa Kemal, Müttefiklerin ergeç çekileceğine inanıyordu. Bunun için düşmanın sessizce kaçmasına ve ağırlıklarını kaçırmasına engel olmak gerekiyordu.

Bu düşüncelerine iştirak edilmediği için Mustafa Kemal 10 aralık 1915 tarihinde Anafartalar Grup Komutanlığından istifa etmiştir. Liman von Sanders, Mustafa Kemal'e karşı saygı ve sevgi besliyordu. Çünkü O, hem İstanbul'u, hem de Liman Paşa'nın hatâlarına engel olarak Alman Mareşalının askerlik şerefini kurtarmıştı. Aynı zamanda Rusya'nın ablukasının devamını da sağlamıştı. Bütün bu sebepler dolayısiyle Liman von Sanders Paşa, Mustafa Kemal'in istifasını «hava tebdili» iznine çevirmiştir.

Mustafa Kemal'in dediği çıkmış, İngilizler bir gece (19/20 aralık 1915) bütün ağırlıklarını da kaçırmaya muvaffak olarak Suvla bölgesinden çekilip gitmişlerdir.

Müttefikler, sonradan yayımladığı raporlarda, Türklerin bu çekilişi esnasında müdahalede bulunmamalariyle alay etmişlerdir.

ATATÜRK'E HAYRAN OLAN İNGİLİZ GENERALİ

ANZAK (A.N.Z.A.C.) Kolordusunun Komutanı General Birdwood 1915 de Arıburnu'nda, aynı yılın ağustosunda yine o bölge ile Conkbayırı'nda Mustafa Kemal'e karşı savaşmış ve mağlûbolmuştur. Bu general Mütareke'de Perapalas Otelinde Mustafa Kemal ile dikkate değer bir konuşma yapmıştır. Doktor Rasim Ferit (Talay) ın sayın Hikmet Bayur'a anlattığına göre, olay şöyle geçmiştir:

General Birdwood İstanbul İşgal Komutanı olarak karargâhiyle Perapalas Oteline yerleşir. Çanakkale'den dönmüş olan Mustafa Kemal de aynı oteldedir.

Bir gün, Birdwood'un refakat subayı sporcu Sedat Rıza Bey, Dr. Rasim Ferit Bey'e müracaat ederek «Birdwood'un Mustafa Kemal'le görüşmek istediğini, bu görüşmenin sağlanması için aracılık etmesini» rica eder. Doktor, generalin bu arzusunu Mustafa Kemal'e bildirir, O da:

— Gelsin.

Der. İngiliz generali son derece saygılı davranır ve birkaç nezaket sözünden sonra aralarında şöyle bir konuşma geçer:

B — Ekselâns, bizi nasıl yendiniz?

M.K. — Sizin de, bizim de tarih ceridelerimiz var; tarih yazar.

B — Sizin ağzınızdan öğrenmek istiyorum.

Bunun üzerine Mustafa Kemal, Dr. Rasim Ferit Talay'dan kâğıt ve kalem ister. O da bir reçete kâğıdı ile altın kurşun kalemini verir. Mustafa Kemal bir kroki çizer ve onu göstererek şöyle der:

— Şu tarihte karaya çıktınız; filânca saate kadar, siz şu, biz bu durumda idik. Herşey lehinizde idi. Neden şu çizgide durdunuz, ilerlemediniz?

— Askerlerimiz çok yorulmuştu.

Bundan sonra Conkbayırı'n krokisini çizen Mustafa Kemal:

— Siz filân gün şu istikamette hareket ettiniz ve şu durumu aldınız. Niçin ilerlemediniz?

B — Biz ilerledikçe arkadan su yetişmedi. Askerimiz susuz kaldı ve durdu.

M.K. — Görüyorsunuz ki, ben bir şey yapmadım; önce yorgunluk, sonra susuzluk ordunuzu durdurdu.

Ayağa kalkan Birdwood:

— Sizin gibi kahraman ve ulüvvücenap sahibi bir general tanımadım.

Der. İki general kalkar, kucaklaşır ve sonra otururlar. Giderken Birdwood:

— Müsaade ederseniz, der; bu kâğıtla bu kalemi hâtıra olarak saklıyayım.

Ve saklar.

Birdwood, o günden beri Mustafa Kemal'in hayranıdır. Atatürk'ün cenazesinde de İngiltere'yi temsil etmiştir. O sırada kendisi de mareşaldı.

İNGİLİZ RESMÎ TARİHİNE GÖRE, ÇANAKKALE KAHRAMANI MUSTAFA KEMAL VE BİR TEKLİF

ÇANAKKALE olayları arasında, Mustafa Kemal konusunu kapamadan evvel Çanakkale seferinin İngilizce resmi tarihi olan Aspinall - Oglander: Military Operations Gallipoly (C II, S. 485) de Atatürk hakkındaki kayıtlara temas edelim. Yazıda şöyle denilmektedir:

«Liman von Sanders'in, bugün Türkiye'yi idare etmekte ve Yarımada'da bir piyade tümeni başında komuta işinde olağanüstü bir deha göstermiş olan «Kaderin Adamı»ndan görmüş olduğu yardım ve destek ne kadar övülse azdır.

Bu subayın (Mustafa Kemal'in) 25 nisanda (1915) durumu çabuk kavrayışıdır ki, Anzak Kolordusunun karaya çıkışının ilk gününde hedeflerine ulaşmasını önlemiştir.

9 ağustosta ani olarak kuzey bölgesinin komutanlığına (Anafartalar Grup Komutanlığına) atandığı sırada gösterdiği çetin harekettir ki 9. Kolordunun (İngiliz) çok geciktirilmiş, ilerlemesini durdurmuş ve onu yenmiştir. 24 saat sonra O'nun şahsan bir keşifte bulunduktan sonra parlak bir karşı saldırısıdır ki Türkleri Sarıbayır'ın başlıca tepesi olan Conkbayırı'nın tek hâkimi kılmıştır.

Herhangi bir tümen komutanının hareketlerinin, yalnız bir muharebenin değil, belki bir seferin ve hattâ bir ulusun kaderi üzerinde bu derece derin bir tesirde bulunduğunu tarih nadiren kaydetmiştir.»

Tekrar edelim:

Mustafa Kemal, Çanakkale'deki bu dâhiyane sevk ve idaresiyle Müttefik Kuvvetlerinin evvelâ Boğaz'ı ve İstanbul'u fethetmelerini önlemiş, sonra Müttefik taarruzlarını kırarak ve

onları sahile sürerek Çanakkale'yi boşaltmalarını sağlamıştır.

Mustafa Kemal, bu suretle Rusya ablukasının devamını da sağlamıştır. Bu zaferler sonucundadır ki, Müttefikler bir geceyarısı sessizce Çanakkale'yi terketmek zorunda kalmışlardır. Yani, Mustafa Kemal, Çanakkale'de zaferin sağlanmasını temin eden «Tek Adam»dır.

Buna mukabil 18 mart, Mustafa Kemal'le hiçbir ilgisi olmayan ve sadece düşman Boğazı geçmek teşebbüsünün Albay Cevat (Çobanlı) Bey'in komutasındaki Boğaz Müstahkem Mevkiinin kahraman sahil topcularının ateşiyle ve mayın tarlasının içine düşmekle sonuçlanmış mevzii bir deniz zaferidir.

Mustafa Kemal'in kesin neticeli muazzam zaferlerini sükûtla geçiştirip Çanakkale Zaferi olarak sadece 18 martların kutlanmasını realitelere uygun bulmuyoruz.

Bizce Çanakkale Zaferi'nin yıldönümü «Bir ulusun kaderi üzerinde bu derece tesirde bulunan ve tarihin nadiren kaydettiği» zaferi sağlıyan Mustafa Kemal Zaferlerinin yıldönümü olmalıdır.

Meselâ, bu Müttefik taarruzlarının ve mukavemetinin tamamen kırıldığı 22 ağustos 1915 tarihi de olabilir. Böyle bir tesbitin realitelere daha uygun düşeceği kanaatindeyiz.

MUSTAFA KEMAL, SAVAŞ ALANLARI DIŞINDA HALKLA İLK DEFA NE ZAMAN, NEREDE KARŞILAŞTI?

ATATÜRK'ün halkla ilk karşılaşması, XVI. Kolordu Komutanlığına atanıp da ocak 1916 ayı içinde XII. Piyade Tümeninin başında ve at üzerinde Edirne'ye girdiği zaman, ordu ve harb alanları dışında halkla ilk teması o tarihte olmuştur.

Edirne halkı o gün, Genç Anafartalar Kahramanını yakından görmek için sokaklara dökülmüş, atının boynuna çiçeklerden çelenkler geçirmiştir.

MUSTAFA KEMAL'İN EVLENDİRİLMEK İSTENDİĞİ SULTAN KİMDİ VE BU ARZU NEREDEN GELİYORDU?

MUSTAFA KEMAL, Çanakkale'den İstanbul'a döndükten sonra, 1916 yıllarında sultanlardan biriyle evlendirilmek istenmesi birçok kere yazı konusu olmuştur. Bu, padişah Vahdeddin'in kızlarından Selma Sultandır. Bu evlendirme arzusunun Padişah Vahdeddin tarafından geldiğini sayın Şevket Süreyya Aydemir, şahsi soruşturmalarla tesbit etmiş bulunmaktadır. **(Tek Adam, sayfa 338).**

Mustafa Kemal, bu teklife rağbet göstermeyince Selma (Sultan) sonradan son Halife Abdülmecit'in oğlu Faruk Efendi'yle evlendirilmiştir. Saraya yakın olanlar, Selma (Sultan) nın Faruk Efendi'yi sevdiğini de ileri sürmüşlerdir.

BİLİNMİYEN BİR İSMİ:

SARI GÜL

TÜRK Dili Dergisinde değerli bir inceleme yazısı yayımlamış olan sayın Kerim Yund, bu yazısında Atatürk'ün, hangi ad ve sanlarla anılmış olduğunu belirtmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Mustafa, Mustafa Kemal, M. Kemal, Kemal, Mustafa Kemal Paşa, Kemal Paşa, Sarı Paşa, Paşa, Gazi Mustafa Kemal Paşa, Gazi Paşa, Gazi, Atatürk, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Gazi M. Kemal Atatürk, Kemal Atatürk, K. Atatürk, Ata, Kemal Atatürk, Ebedî Şef, Münci, Halâskâr, Bozkurt, Yıldırım, Yıldırım Mustafa Kemal.

Sayın Kerim Yund'un sıraladığı bu ad ve sanlar dışında Mustafa Kemal'in Saray çevresindeki sultanlar tarafından «Sarı Gül» diye anıldığını da öğrenmiş bulunuyoruz. Bunu, sayın Şevket Süreyya Aydemir, Naciye Sultan'dan duyup kendisine anlatan Bayan Leman Karaosmanoğlu'ndan tesbit etmiştir.

Bunlardan başka Atatürk, askerî çevrelerde «Ebedî Başkomutan» diye de anılmaktadır.

MUSTAFA KEMAL'İN HÜKÜMETİ DEVİRME TEŞEBBÜSLERİ

MÜNFERİT barış konusiyle ilgili olarak sayın Asım Us, anılan hâtıralarında (Vakit, 1955) Mustafa Kemal'in Çanakkale'den döndükten sonra hükümeti devirmek hususundaki düşünce ve davranışlarına şöyle dokunmaktadır:

«Mustafa Kemal, Çanakkale'deki zaferleriyle harbi kazanmanın mümkün olamiyacağını biliyordu. Ayrı bir barış yaparak Almanya'dan ayrılmak ve böylece yurdu daha az zararla kurtarmak gerekiyordu.

Mustafa Kemal, o devrede askerî bir ihtilâl yapmayı düşünmüş ve ilk adımı da atmıştır.

Bu plâna göre, Mustafa Kemal, Cemal Paşa'yı Enver Paşa'dan ayıracak, onunla işbirliği yapacak, Çanakkale'de kendi emrinde olan ordu ile İstanbul üzerine yürüyerek hükümeti düşürecek ve Cemal Paşa'nın başkanlığında İtilâf Devletleriyle münferit sulh yapacak ve kurulacak hükümette kendisi de Harbiye Nazırlığını alacaktı.

Mustafa Kemal, Çanakkale'den döndükten sonra Suriye'den İstanbul'a gelmiş olan Cemal Paşa'ya Perapalas Otelinde bu plânından bahsediyor. Cemal Paşa bu teklifleri açıktan açığa reddetmemiş, fakat müsbet cevap da vermemiştir. İşi savsaklamış, neticede Harbiye Nazırı Enver Paşa da plândan haberdar edilmiştir. Bu yüzden Mustafa Kemal, uzun zaman şahsî bir tehlike devri geçirmiştir.

BU KONU HAKKINDA MUSTAFA KEMAL'İN ANLATTIKLARI:

Atatürk, Asım Us'un da sofrasında bulunduğu sırada bu anılarını naklettikten sonra kendisine şu sual sorulmuştur:

O zaman hükümet düşürülmüş ve Cemal Paşa'nın başkanlığında kurulacak kabinede Harbiye Nazırı olmuş bulunsaydınız, münferit sulhla memleketten ne koparabilirdiniz?

Atatürk'ün verdiği cevap şudur:

— Birçok şeyler kurtarmak mümkündü. Her halde Mondros Mütarekesi gibi felâketle karşılanmamış olacaktı. Fakat o zaman saltanat belâsı atılamazdı. Çürümüş olan Osmanlı hanedanı yine memleketin başında kalırdı. Mütareke eflâket memleketi ve milleti uyandırmıştır. Millî Mücadele ile memleketin kurtuluşu daha esaslı oldu. Lozan Andlaşmasiyle ve yaptığımız inkılâplarla Osmanlı İmparatorluğunun hastalık mikropları tamamiyle temizlenmiş oldu.

DİĞER BİR HÜKÜMETİ DEVİRME TEŞEBBÜSÜ:

Bir başka hükümeti devirme teşebbüsü hakkında da Hikmet Bayur, anılan eserinde (sayfa: 285/286) şu malûmatı vermektedir:.

Bu teşebbüs, Tevfik Paşa'nın ikinci kabinesi kurulduktan (12 ocak 1919) sonra olmuştur.

Mustafa Kemal ve arkadaşları yeni hükümeti ve Tevfik Paşa'nın kurduğu yeni kabineyi zayıf bulurlar. Bu hükümetin, galip devletiere karşı haklarımızı gerektiği gibi savunabilecek kuvvette olmadığına inanmaktadırlar.

Bu hususun, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa tarafından Padişaha duyurulması için yapılan teşebbüsler başarıya ulaşamayınca:

— İhtilâlci usullerle bir iş yapmak kaabil olur mu?

Diye birtakım tertipler düşünürler.

«O'nun bir göreneği de yapmayı düşündüğü işin en aşırı ve en yumuşak biçimlerini ve onlar arasındaki türlü basamakları gözden geçirmek, hattâ derinden derine incelemektir. Böylelikle, girişilecek işin bütün yönleri aydınlatılmış, imkânlar ve imkânsızlıklar belirmiş, en uygun yolun seçilmesi kolaylaşmış olur.»

Bu düşünce tarzına uyarak yurdu yıkımdan kurtarmak çarelerini düşünürken en aşırı yol olarak padişahı tahttan indirerek istenildiği gibi bir hükümet kurmak için bir çırpıda teşebbüste bulunmak işi bile düşünülür.

Fethi (Okyar) ve daha birkaç arkadaşiyle bu amaçla bir de cemiyet kurulur. Ancak çarçabuk görülür ki yabancı işgali altında bulunan İstanbul'da böyle bir deneme zarardan başka bir şey getirmiyecektir.

YENİ İKİ MEKTUP:

MUSTAFA KEMAL'İN GÖZİYLE 1918 EYLÜLÜNDE OSMANLI ORDUSUNUN HALİ

ENVER PAŞA, Mustafa Kemal Paşa'dan daima kuşkulu ve çekingendir. Buna son günlerde Mustafa Kemal'in, Enver'in yerini almak ve onun yerine geçmek kuşkuları da eklenmiştir. Bu bakımdan Enver Paşa, Mustafa Kemal'i bir tertiple İstanbul'dan uzaklaştırmak kararındadır ve bunda da başarı elde eder. Padişah Vahdeddin, 16 ağustos 1918 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya VII. Ordu Komutanlığını bizzat bildirir. Ve Mustafa Kemal de bu suretle Enver'in nüfuz bölgesi olan İstanbul'dan uzaklaştırılmış olur.

Tarafımızdan bir araya getirilen «Atatürk'ün Özel Mektupları» nın dışında kalan iki mektup da ihtiva ettiği bilgiler bakımından yakın tarihimiz için gayet önemlidir. Her ikisi de Dr. Rasim Ferit Talay'a yazılmış, metinleri sayın Hikmet Bayur tarafından aktarılmıştır.

11 eylûl 1918 tarihli birinci mektup, 1918 eylûlünde Osmanlı ordusunun halini belirtmektedir; metni şudur:

«Kardeşim Rasim Ferit,

Nablus'a geldim. Suriye'yi baştanbaşa etüd ettim, muharebe hatlarını baştanbaşa gezdim. Kumandan, zabit, efradımızı gördüm. Netice-i müşahedatım şöyle hülâsa edilebilir: Suriye umumiyetle şayan-ı merhamet bir hale gelmiştir. Vali yok, kumandan yok, İngiliz propagandası çok; İngiliz teşkilât-ı hafiyesi her tarafta faaliyette, ahali hükümetten müteneffir, bir an evvel İngilizlerin vü-

ruduna muntazır. Düşman, kıtaatça ve vesaitçe kuvvetli; biz onun karşısında pamuk ipliği.

İngilizler, şimdilik muharebeden ziyade propaganda ile bizi kazanacaklarını zannediyorlar. Her gün tayyareleriyle bombadan ziyade beyannameler atıyorlar ve daima Enver ve şürekâsından bahsediyorlar. Bu mektubu hâmil erkânıharbiye kaymakamı Arif'ten beyannameleri isteyip okuyunuz.

Ruşen Eşref Bey'e ve refikası hanıma mahsus selâm ve ihtiram. Benim burada ıstırabım çoğaldı. Yaverliğin saçma olduğunu zannederim.

Hasretle gözlerinizden öperim kardeşim.

Mustafa Kemal»

MUSTAFA KEMAL'İN HARBİYE NAZIRLIĞINA GETİRİLMESİNİ İSTEYEN MEKTUBU

Mustafa Kemal, ikinci mektubunda da münferit sulhun lüzumundan ve Harbiye Nazırlığına getirilmesinin uygun olacağından bahsetmektedir.

Mektubun yazıldığı tarihteki siyasî ve askerî durumu şöyle özetliyebiliriz:

Birinci Dünya Savaşı sonlarında Osmanlı ordusu yer yer çözülmüş, Bulgarlar mütareke imzalamış (29 eylûl 1918) Babıâli için de artık mütarekeye yanaşmaktan başka yol kalmamıştır. Talât Paşa Padişaha istifasını sunmuş (7 ekim 1918). Padişah, yeni kabinenin Tevfik Paşa tarafından kurulmasını irade etmişse de Tevfik Paşa, karşılaştığı güçlükler dolayısiyle kabineyi kurmaktan vazgeçmiştir.

Yıldırım Orduları Grupu Komutanı Mustafa Kemal Paşa durumu dikkatle izlemektedir. O'nun, mütareke arefesindeki bu bunalım döneminde Harbiye Nazırı olarak mevcut askerî kuvvetleri elde tutmak için ileride doğacak durumlara göre alınması gerekli bazı tasarıları vardır. Hükümeti alıp Anadolu'ya çekilmeyi, mütareke ve barış görüşmelerini oradan idare etmeyi bile tasarlamıştır.

11 - 13 ekim 1918 tarihli mektubun metni aşağıdadır:

«Seryaver-i Hazret-i Şehriyari Naci Beyefendiye

(Gayet mahremdir)

Talât Paşa Kabinesinin meflûç bir halde, Tevfik Paşa Hazretlerinin muayyen bir kabine teşkilinde müşkülâta maruz bulunmakta olduğunu haber alıyorum. Ordular muharebe kudretinden mahrum ve zaten kuvay-ı mevcude müdafaadan âciz bir hale getirilmiştir. Düşman her gün daha müsait ve ezici şurut ihraz etmektedir. Müttefikan olmadığı takdirde münferiden ve behemehal sulhu takarrur ettirmek lâzımdır ve bunun için fevt olunacak bir an dahi kalmamıştır. Aksi takdirde memleketin kâmilen elden çıkması ve Devletimizin gayrikabil-i telâfi mehalike maruz kalması baidülihtimal (ihtimalden uzak) değildir.

Muhterem padişahımıza olan sadakat ve merbutiyetim ve vatanımın temin-i selâmeti itibariyle arzederim ki Tevfik Paşa Hazretleri, filhakika müşkülâta tesadüf etmişlerse sadaretin derhal İzzet Paşa Hazretlerine tevcihi ve müşarünileyhin de esası Fethi (Okyar), Tahsin (Uzer), Rauf (Orbay), Canbulat (İsmail), Azmi (eski valilerden), Şeyhülislâm Hayri ve âcizlerinden mürekkep bir kabine teşkil etmesi zaruridir.

Zevat-ı mezkûrenin vücuda getireceği kabinenin vaziyete hâkim olabileceği zan ve itikadındayım. Tevfik Paşa Hazretleri, size isimlerini söylediğim zevata müracaat ettiği takdirde mazhar-ı teshilât olabilir zannederim. Mümkünse bu zevatın Şevketmeap efendimize arzını rica ederim.

Fahri Yaver-i Hazret-i Şehriyar-i

Mustafa Kemal»

İzzet Paşa, 14 ekim 1918 tarihinde çıkan bir hatt-ı hümayunla sadarete getirilir. Fakat Ahmet İzzet Paşa, barış sıra-

sında kendisiyle işbirliği yapmanın daha uygun olacağı gerekçesiyle Mustafa Kemal'e Harbiye Nazırlığını vermez, kendi üzerine alır.

Rauf Orbay, Yakın Tarihimiz'de çıkan hâtıratında, İzzet Paşa'nın bu konuda ne düşündüğünü şöyle özetlemektedir:

> **«Mustafa Kemal Paşa'nın, Harbiye Nezaretine tâyinini çoktan münasip gördüğünü ve bu nezareti bundan dolayı kendi üstüne aldığını, sulh yapılabilirse Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'a dâvetle bu nezareti kendisine teklif edeceğini, yapılmazsa Anadolu'ya yönelecek düşman istilâsına karşı lâzım gelen askerî tedbirleri almak ve tatbik etmekte —mevcutlar arasında— ondan daha muktedir bir kumandanımız bulunmadığı cihetle şimdilik cephede çalışmasını daha faydalı ve mühim gördüğünü ilâve etti.»**

MUSTAFA KEMAL HARBİYE NAZIRI OLSAYDI NE YAPACAKTI?

BİRİNCİ Dünya Savaşında, Osmanlı orduları çözülmeye başladığını, Bulgarların mütareke imzaladığını, Talât Paşa'nın istifa ettiğini, Tevfik Paşa'nın kabineyi kurmaktan çekindiğini belirtmiştik. Bu kabine buhranı sırasında Yıldırım Orduları Grupu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın, yeni kabinenin Ahmet İzzet Paşa tarafından kurulması ve kendisine de bu kabinede Harbiye Nazırlığının verilmesi konusundaki müracaatı bilinmektedir.

Yusuf Hikmet Bayur, bu istek hakkında bir gün Atatürk'e sorar:

— Bu isteğiniz olsaydı ne yapardınız?

Atatürk şu cevabı verir:

— Padişah ve hükümeti alıp Anadolu'ya çekilir, mütareke ve barış görüşmelerini oradan idare ederdim.

Demek oluyor ki, Atatürk Harbiye Nazırı olsaydı, Kurtuluş Savaşı daha uygun koşullar altında idare edilecek ve daha kısa zamanda bitecekti.

ANTEP MÜDAFAASININ İLK TOHUMU: Mustafa Kemal Paşa, Adana'dan İstanbul'a dönerken 11 kasım 1918 tarihinde Katma'da Antep eşrafından Ali Cenani Bey'e rastlar. Cenani Bey'e: «Antep'i savunmak için teşkilât yapmalarını, gerekli silâh yardımında bulunacağını» söyler. Muhteşem Gaziantep savunmasının ilk tohumu böylece atılmış olur.

MUSTAFA KEMAL'İN MÜNFERİT SULH TEŞEBBÜSLERİ

1917 yılında Rusya savaş dışı edildikten sonra Türkiye'nin Almanya safından ayrılarak tek başına barış yoluna sapması için 1918 yılı başlarında bu yolda çabalar harcadığı bilinmektedir. Prens Sabahaddin ve onun özel kâtipliğini yapmış olan Satvet Lütfi Tozan'ın teklifleri ve aracılıkları da bilinmektedir.

Yakup Cemil'in, münferit sulh teşebbüsleri, teşebbüs muvaffak olursa yeniden kurulacak kabineye Mustafa Kemal'in Harbiye Nazırı olarak getirilmesi çabaları ve Yakup Cemil'in bu uğurda hayatını kaybettiği de bilinmektedir.

Bu arada münferit sulh fikrini ortaya atanlardan biri de Nüzhet Sabit Bey'dir.

Tahsin Demiray (Türkiye'de son 50 Yıllık İç Politika, Gizli Cemiyetler, Komitalar ve Partiler; Türkiye Basımevi; sayfa 22) Nüzhet Sabit Bey'in bu konuda Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı temaslar hakkında yeni bilgiler vermektedir:

«Münferit sulh fikrini ortaya koyanlardan biri olan Nüzhet Sabit de bu mânasız ve kanlı badirenin daha fazla uzatılmasını önlemek için 1918 yılı başında Mustafa Kemal Paşa'ya başvurmuştur.

Nüzhet Sabit, «Bugünün Vazifesi» risalesini Mustafa Kemal Paşa ile görüştükten sonra neşrettiğini söylüyor. Bu risaleyi, İttihatçıların firarından biraz evvel yayımladığı «Vazife-i İsyan» broşürü takibetmiştir.

1918 in sonlarına doğru üçüncü defa olarak intişar eden «Vazife» gazetesinde bu mülâkatlar ve Mustafa Kemal Paşa'-

nın da harbi durdurmak ve münferit sulh yapmak taraflısı olduğu açıklanmış bulunmaktadır.»

Tahsin Demiray'ın verdiği bu bilgiler çok ilgi çekicidir. İstanbul'un en zengin gazete koleksiyonuna sahip olanlardan biri olan Belediye Kütüphanelerindeki araştırmalarımızda «Vazife» koleksiyonunu bulamadık. Bu koleksiyonun ve adı geçen broşürlerin bulunup incelenmesi çok faydalı olacaktır.

DÜŞMAN DONANMALARININ LİMANA GİRDİĞİ AYNI GÜN HAYDARPAŞA'YA İNEN MUSTAFA KEMAL PAŞA NELER DÜŞÜNMÜŞTÜ?

PADİŞAH Vahdeddin'in iradesiyle Mustafa Kemal Paşa'nın komutanı bu'unduğu «Yıldırım Orduları Grupu» ve VII. Ordu Karargâhı 7 kasım 1918 tarihinde lâğvedilir. Mustafa Kemal de 10/11 kasım 1918 tarihinde Adana'dan hareket edip 13 kasım tarihinde Haydarpaşa'ya varır. Kendisini Doktor Rasim Ferit (Talay) Bey karşılar. O gün İtilâf donanması İstanbul önüne gelmiştir. Aralarında Yunan kruvazörü Averof da bulunmaktadır.

Altmış kadar savaş gemisi yavaş yavaş Haydarpaşa önünden geçerler. Bu iş bitinceye kadar Anadolu ve Rume'i kıyıları arasında gidiş - geliş yasak edilir. Mustafa Kemal Paşa ile Doktor Rasim Ferit Bey bu hazin manzarayı ağır düşüncelerle seyrederler. O sırada Mustafa Kemal:

— Hatâ ettim, der; İstanbul'a gelmemeliydim. Ne yapıp yapmalı Anadolu'ya dönmenin çaresine bakmalı.

Düşman donanmalarının gösteri geçişi bitince saat 15 ten sonra Mustafa Kemal'le doktor, Kartal istimbotu ile Galata'ya geçer ve oradan Perapalas Oteline giderler.

(Bu hâtırasını Dr. R. Ferit Talay Bayura anlatmıştır).

MUSTAFA KEMAL'İN «SÖZ» GAZETESİNDE ÇIKAN BİR YALANLAMASI

BİLİNDİĞİ gibi İttihat ve Terakki Yöneticileri, Birinci Dünya Savaşı yenilgisinden sonra 2 kasım 1918 tarihinde bir Alman gemisiyle Almanya'ya kaçmışlardı. Bu kaçış tan bir gün evvel yapılan son parti kongresinde tarihe karışan İttihat ve Terakki Partisi'nin yerine üyeleri lekelenmemiş kimselerden olmak üzere «Teceddüt» adında yeni bir parti kurulmasına karar vermişlerdir.

İdare Heyetine getirilen tanınmış kimseler arasında Şemseddin Günaltay, Babazade Hikmet, Sabri Toprak ve Tevfik Rüştü Aras da vardır.

Tevfik Rüştü Aras'ın Hikmet Bayur'a anlattığına göre Aras, Mustafa Kemal Paşa'ya «Teceddüt Partisine girmesini, hattâ başkan olmasını» teklif etmiştir.

Bundan bir müddet sonra «Söz» gazetesinin 29 aralık 1918 tarihli sayısında «Mustafa Kemal Paşanın Teceddüt Fırkasına gireceği» hakkında bir yazı çıkmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, gazeteye gönderdiği bir yazı ile bu haberi şöyle yalanlamıştır:

«Ben, askerî sıfat ve makamımla nisbet ve alâkamı muhafaza etmekteyim. Teceddüt Fırkasına gireceğim hakkındaki haberin hakikatle alâkası yoktur.»

Mustafa Kemal, başında arkadaşları olması dolayısiyle bu parti ile sadece ilgilenmiştir. Hattâ Tevfik Rüştü Aras'a şu fikri de telkin etmiştir:

«Türkiye, bugün içine düştüğü felâketli durumdan ancak ihtilâl yoliyle kurtulabilir.»

Tevfik Rüştü Aras, bu fikri parti kongresinde ortaya atmış, fikir rağbet görmemiştir.

Olaylar, neticede Mustafa Kemal'i haklı çıkarmıştır.

«ANADOLU HAREKÂTI BENİM ESERİMDİR» DİYEN ESKİ DAHİLİYE NAZIRI MEHMET ALİ BEYİN İDDİALARINA ATATÜRK'ÜN CEVABI

ZAFERDEN sonra Avrupa'ya kaçan Ferit Paşa hükümetinin Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in ileriye sürdüğü bir iddia vardır: «Anadolu harekâtı benim eserimdir. Mustafa Kemal'i Anadolu'ya ben gönderdim. Giderken kendisine gizli ödenekten para verdim.»

Bu iddia bir hayli yayılmış, Atatürkün sofrasında bahis konusu dahi olmuştur.

Asım Us (Cumhuriyet Devri Hâtıraları, Vakit, 11 ekim 1956) bu konu ile ilgili anılarını şöyle nakletmektedir:

«Bir gece Atatürk'ün sofrasında Bayan Afet'in bir makalesi okunurken ben de bulunuyordum. Bu makaleden münasebet düşürerek ve bu bahse temas ederek Atatürk'e sordum:

— Sadrazam Ferit Paşa ne münasebetle zatınızı evine dâvet etti ve ne münasebetle zatınızdan memlekette yapılması gereken bir hareket için fikrinizi sordu?

Atatürkün bu suale verdiği cevabı kendi müsaadesiyle not etmiştim. Milli Mücadelenin en karanlık bir safhasını aydınlatan bu notları aşağıya kaydediyorum:

— «Görüyorum ki, İstiklâl tarihinin başı ve başlangıcı olmak üzere benim İstanbul'daki son faaliyet ve temaslarım henüz herkesçe bilinmemektedir. Ben, sizin sualinize cevap olsun diye değil, fakat bir tarih belgesi olarak konuşuyorum.

«Ben, Umumi Harb içinde ikinci defa olarak Yedinci Ordu Komutanı sıfatiyle Suriye Cephesine gittim. O zaman Şam'da bu cephedeki orduların Menzil Müfettişliğini yapan bir zat vardı ki, adı Avni Bey'di. O zamanın miralay (albay) Avni Bey'i sonra Avni Paşa oldu. Bu Avni Paşa, İstanbul'da Damat Ferit Paşa kabinesinde Bahriye Nazırı olan Avni Paşa'dır. Bu

zat beni Şam'da istikbal etmiş, çok ağırlamış ve ilk gece yemekte benimle beraber bulunmuştu. Aramızda konuşulan şeylerin başlıca mühim noktası şu sual ve cevap oldu:

M.K. — Avni Bey, vaziyetten memnun musunuz?

A.B. — Tabiî, büyüklerimiz her şeyi bizden daha iyi düşünür.

Avni Bey'in bu cevabı ile benim aklıma derhal gelen fikir şu oldu:

Demek ki birtakım hayalî büyükler karşısında kendini çok küçük gören bu adam, Mustafa Kemal'i de kendi seviyesinde bir adam sanıyordu. Ben, bu adamı anlamak maksadiyle tekrar sordum:

— Büyüklerimiz dediğiniz kimlerdir?

Avni Bey, cevap verdi. Fakat bunlar bana çok küçük görünen adamlardı. Onun için kendisiyle daha fazla konuşmayı faydasız buldum, sözü kestim.

Bir müddet sonra ben, bütün o cephelerdeki orduların komutanı oldum. «Ordular Grupu Komutanı» olmuştum. Bu sırada Avni Bey, o orduların Menzil Umumî Müfettişi olarak karşıma çıkıverdi. Ona kısaca:

— Daha evvel de zatıâlinizle Şam'da müşerref olmuştum. Daha o zaman senin ne kadar kıymetsiz olduğunu anlamıştım. Ondan sonraki vaziyetlerde de aczini ve meskenetini tamamen gördüm. İşte bunun için seni azlediyorum.

Demiştim.

Şimdi artık Büyük Harb bitmiş, Mütareke Devri gelmişti. Ben İstanbul'dayım. İmparatorluk hükümetinin başında Sadrazam Damat Ferit olmak üzere Bahriye Nazırı da Avni Paşa'dır. Ben, kafamda kurduğum işi yapmak için artık diplomat olmuştum. Memleketi kurtarmak için zihnimde hazırladığım plânın tatbikatına geçerek bir gün kalktım, Bahriye Nazırı Avni Paşa'yı ziyaret ettim. Yaverim Cevat Abbas vasıtası ile kendisini ziyaret edeceğimi telefonla haber verdiğim zaman bu zat büyük bir telâş gösterir gibi oldu. Belki de böyle bir mülâkatı istemiyordu. Avni Paşa tereddüt içindeyken ben, Bahriye Nazırı makamına girivermiş bulundum. Burada göze çarpan sahne şu oldu: Bahriye Nazırı Avni Paşa, bermutad evinden sefertası ile getirttiği yemeği yemekle meşguldü.

Benim kendisini bu vaziyette gördüğümü görünce Paşa biraz telâş etti. Dedim ki:

— Paşa, müsterih olunuz ve yemek yemeğe devam buyurunuz.

Böyle sefertasından yemek yiyen adamla onun karşısında oturan, onu bir daha tetkik fırsatını bulan ben, bir müddet böylece kaldık. Bahriye Nazırı karnını doyurmaya çalışıyordu, ben de memleketi kurtarmaya.

Bu adamı karnı doyuncaya kadar seyrettim. Nihayet sefertasları kalktı. Konuşmak zamanı gelmişti. O devrin mânasını asla anlamamış olan Bahriye Nazırı, peçetesiyle ağzını silerken bana şöyle dedi:

— Görüyor musun, ben ne oldum? Ve şimdi sen ne haldesin. Zannederim hakikatleri gören kimmiş. Anlıyorsunuz.

Derhal şu cevabı verdim:

— Elbette sizsiniz. Fakat korkarım, gördüğünüz hakikat ufukları çok dar olmasın. İşte benim endişem budur. Temenni ederim ki senin ve arkadaşlarının, Osmanlı İmparatorluk Hükümetinin de görüşleri senin gibi dar olmasın.

Bu söze Avni Paşa'nın cevabı şu oldu:

— Sen beni küçük ve âciz gördün, hizmetimden aldın. Fakat İmparatorluk Hükümeti beni takdir etti. İşte bak, Bahriye Nazırlığı makamına getirdi.

Bu adamın sözlerine cevap verdim:

— Affedersiniz. Gerçekten siz hakikatleri benden daha iyi kavrayan adammışsınız. Yalnız sizden bir ricam var: Beni, Osmanlı Hükümetini teşkil eden zevat ile tanıştırır mısınız?

— Evet, tabii.

Hemen o gece Bahriye Nazırı Avni Paşa, beni Şişli'deki evimde gördü, ayak üzeri dedi ki:

— Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey sizi yakından tanımak istiyor. Buraya gelmek istiyor, getireyim mi?

Cevap verdim:

— Derhal beraber teşrif buyurunuz.

Avni Paşa gitti, biraz sonra Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'le beraber geldi. Her ikisini de çalışma odamda kabul ettim. Konuşmanın esası şuydu:

M.A. — Kemal Paşa, sen İttihatçı mısın?

M.K. — Evet, ben İttihatçıyım.

M.A. — O halde sizinle anlaşmamızın imkânı yoktur.

M.K. — Yok, yanlış anlıyorsunuz. Ben, «İttihatçıyım» demekle bütün Türk Milletinin birliğini ve onun tek mefkûreye taptığını söylemek istiyorum.

Bu noktada kendisiyle mutabık kaldık. Dahiliye Nazırının, bu sözlerden sonra bana söylediği şu oldu:

— Arkadaşlarıma tebşir edeceğim. Siz bizim için korkunç olmaktan ziyade istifade edilir bir şahsiyetsiniz.

Sonra ilâve etti:

— Yarın zatıâlinizi Serkl Doryan'da bir öğle yemeğine dâvet edebilir miyim?

Bu dâveti kabul ettim.

Atatürk, bundan sonra Serkl Doryan buluşmasını ve Refik Halit Karay'ın da bu sofraya dâvet edilmek istenilmesini anlattıktan sonra anılarına şöyle devam etmektedir:

Bundan sonra bir gün Harbiye Nazırı Şakir Paşa beni yanına dâvet etti. Yanına girince dedi ki:

— Çocuğum, beni utandırma. Beni mesuliyet altında bırakma. Şimdi seni Damat Ferit Paşa'ya götüreceğim. Kendini tut, iyi konuş. Ona söz verdim.

DAMAT FERİT PAŞA'NIN YANINDA:

Damat Ferit Paşa'nın yanına gittik. İlk söze başlıyan Şakir Paşa oldu. Dedi ki:

— Efendimiz, yeni vazife ile Anadolu'ya giden Mustafa Kemal Paşa'yı zatıdevletlerine takdim ederim.

Ondan sonra Sadrazamla aralarında bir konuşma oldu. Sualler ve cevaplar Sadrazamı memnun edecek şekilde idi. Sadrazam Ferit Paşa, Şakir Paşa'ya teşekkür etti. Kabineden çıktıktan sonra Şakir Paşa elimi tuttu ve sıktı:

— Dikkatinize teşekkür ederim. dedi; bu dikkat cok sürmiyecektir. Ben vazifemi yaparım. Tarih bunu yazacaktır. Fakat senin de benim yaptığımı unutmamanı istiyorum.

Ben, sadaret ve Dahiliye Nezareti koridorlarında bu namus'lu adamın elini öptüm ve dedim ki:

— Yaptığın büyüktür. Bunu bir gün gözlerinizle görmenizi temenni ederim.

Sonra Şakir Paşa, beni Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in yanına götürdü. Mehmet Ali Bey, benim evime gelerek muvaf-

fakıyet dilemiş olan adamdı. Fakat beni oraya götüren Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın ilk sözü şu oldu:

— Ordu Kumandanı Mustafa Kemal, hükümetinizin verdiği bütün vazifeleri memnuniyetle yapacaktır. Yeter ki biz, kendisine yardım edelim.

Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey Harbiye Nazırına şu cevabı verdi:

— Onu bana ayrıca tanıtmaya hacet yok. Onu kendi evinde çoktan tanıdım. Elbette elden geldiği kadar yardım edeceğim.

Ben, elimden geldiği kadar bu aldanan adamların gösterdikleri tezahürlere ehemmiyet vermiyordum. Fakat bunları aldatmanın devlet ve millet için lüzumlu olduğuna kani bulunuyordum.

İşte bundan sonradır ki, Sadrazam Damat Ferit Paşa, beni evine dâvet etti. Kendisiyle konuşmak için, kendi telâkkilerine göre, kendilerinden olduğunu zannettikleri Erkânıharbiyei Umumiye Reisi Cevat Paşa'yı da evine dâvet etmişti.»

Atatürk'ün bundan sonra anlattıkları Afet İnan'ın «Gerilla hakkında iki hâtıra» adlı yazısında (Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler, Ankara 1959, sayfa 33) tafsilâtiyle anlatılmıştır.

Sayın Asım Us'un bizzat Atatürk'ten dinleyip not ettiği bu anılarda Mustafa Kemal, örtülü ödenekten kendisine para verilip verilmediği konusuna dokunmamaktadır.

Samsun'a hareketi sırasında Padişah Vahdeddin veya Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey tarafından Mustafa Kemal'e para verilmiş olmasını aleyhte bir faktör olarak propaganda vesilesi yapmak kadar yersiz ve gereksiz bir şey olamaz.

Askeri ve mülki geniş yetkilerle Anadolu'ya gönderilen bir kumandana örtülü ödenekten para verilmesi gayet normaldir. Ve Mustafa Kemal Paşa'ya böyle bir para verilmiştir. Bunu, Mustafa Kemal'in Vükelâ Meclisinde (Bakanlar Kurulunda) okunan telgrafından da öğreniyoruz. Mustafa Kemal bu telgra-

fında «... İstanbul'dan ayrılırken aldığı 1000 liranın üç yüzünü Samsun Mutasarrıflığına verdiğini» (1) yazmaktadır.

Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesinde görevini yapması ve örtülü ödenekten para verilmesi, «Anadolu harekâtı benim eserimdir» diye öğünmek için sebep teşkil etmez.

---

(1) Tayyip Gökbilgin, Millî Mücadele Başlarken, sayfa: 84

MUSTAFA KEMAL, ANADOLU'YA GEÇMEDEN ÖNCE GENERALLERLE NELER KONUŞTU?

ATATÜRK'ün Samsun'a hareketinden evvel İstanbul'daki bazı temaslara ait yeni açıklamalar yapılmıştır. Bunların en önemlisi Cevat Abbas Gürer'in «Konferans» ıdır. Bu konuyu özellikle ele alışımız, Zaferden sonra kadro dışı kalmış bazı generallerin ve bilhassa Kâzım Karabekir Paşa'nın yapmış olduğu menfi neşriyatın etkileri dolayısiyledir. Karabekir, ilk defa 3 nisan 1938 tarihli Tan gazetesine verdiği beyanatta, Anadolu'ya geçmeden önce Atatürk'le yaptığı görüşmeyi değişik surette naklet'mış, gördüğü tepki üzerine beyanını değiştirmek zorunda kalmıştı.

Karabekir sonradan yayımladığı eserlerinde (İstiklâl Harbinin Esasları; İstiklâl Harbimiz) Atatürk'ü Anadolu'ya geçmeye kendisinin teşvik etmiş olduğunu iddia etmektedir. Bazı yazarların, Mustafa Kemal'i Anadolu.ya geçmeden önce tereddütler geçirmiş gibi göstermeleri, bu küskün askerlerin ve politikacıların bu gibi neşriyatının etkisi altında kalmış olduklarının delilidir.

Mustafa Kemal'in, Anadolu'ya geçmeden evvel, general ve Albaylarla neler konuştuğu bugün artık bütün detayları ile tesbit edilmiş bulunmaktadır. Bu konuşmaları çeşitli kaynaklardan bir araya getirerek yakın tarihimizin bu çok önemli konusunu ilk defa bir yazı çerçevesi içinde toplamış bulunuyoruz:

MUSTAFA KEMAL'İN FEVZİ ÇAKMAK'A ANLATTIKLARI

Fevzi Çakmak, Akın gazetesinde çıkan anılarında (20 mayıs 1948) bu konuda şunları söylemiştir:

«Harbiye Nezaretine Şevket Turgut Paşa getirilmişti. Benim yerime Erkânıharbiye-i Umumiye Reisliğine (Genelkurmay

Başkanlığına) tâyin olunan Cevat Paşa (Çobanlı) gayet namuslu ve vatansever bir zat olduğundan bu görevde bulunduğum beş ay içinde yapılan mahrem işleri ve tasavvurlarımı kendisine açmakta bir beis görmedim. Ve billâkis bunu bir vatan ve memleket borcu bildim. Bu maksatla ve kendisiyle mahrem olarak görüşmek üzere 15 mayıs 1919'da Erkânı Harbiye-i Umumiye Dairesine geldim. (Fevzi Paşa, Cevat Paşa ile bu görüşmesinde memleketin kurtuluşu için verdikleri kararı beş maddede toplarlar.)

«Bu beş maddenin tahakkuku için gereken teşebbüslerin tafsilâtına geçtiğimiz sırada Samsun'a hareket etmek üzere olan Mustafa Kemal Paşa veda için Erkânı Harbiye-i Umumiye Dairesine geldi. Şimdi üçümüz beraber gayet samimi surette umumî vaziyeti mütalâa ve tetkika koyulduk. Mustafa Kemal Paşa da bu beş maddeyi muvafık gördü.

«Anadolu'da bir millî idareyi nasıl vücuda getireceğimizi konuşurken Mustafa Kemal Paşa, büyük bir metanetle şunları söyledi:

— «Zaten ben, bunu tahakkuk ettirmek üzere Anadolu'ya gidiyorum. Buradan verilen emirleri dinlemiyeceğim. Kahraman milletimin sinesinde hayatımı feda edinceye kadar çalışacağım.»

Bu sözlerden duyduğumuz heyecanla ayağa kalktık, Mustafa Kemal Paşa'nın ellerine sarıldık.

«Artık kat'i karar verilmişti. Fiilen iş başında bulunan Cevat Paşa, Atatürk'e, gizli muhabereler için bir şifre anahtarı verdi.»

MUSTAFA KEMAL - İSMET İNÖNÜ GÖRÜŞMESİ

Cevat Abbas Gürer, anılan konferansında bu konuda şu bilgiyi vermektedir:

«Mustafa Kemal Paşa, İsmet (İnönü) Bey'le önce, Anadolu'ya hiçbir resmî sıfat taşımadan geçmek ve çalışmak için hangi yol ve bölgenin uygun olacağı üzerinde bilinen konuşma yapıldık'tan sonra İsmet İnönü'ye:

— Hazır ol!

Diyor. Aldığı cevap şudur:

—Emrettiğin dakikada hazırım.

MUSTAFA KEMAL — REFET BELE GÖRÜŞMESİ

Mustafa Kemal Paşa, Refet Bele ile de şu görüşmeyi yapmıştır:

M. Kemal — Sen ata binmeye meraklısın. Birçok atların da var. Ne düşünürsün?

Refet Bey — Hatırıma öyle geliyor ki Üsküdar'da atıma bineyim, hep ileri gideyim.

M. Kemal — Sözlerinden memnun oldum. Eğer atına binip Anadolu içerilerine girmek istiyorsan, bir gün senin bu arzunu temin ederim.

MUSTAFA KEMAL — FUAT CEBESOY KONUŞMASI

Cevat Abbas, anılan Konferans'ında bu konuya da Mustafa Kemal'in ağzından şöyle değinmektedir:

«Ona bütün düşüncelerimi açtım. Ali Fuat Paşa bunları olduğu gibi kabul etti.»

Ve Mustafa Kemal'le münasebetini devam ettirmek için İstanbul'da ve O'nun emrinde bir emir subayı olarak vazifesi başına inan dolu kanaatlerle döndü.

MUSTAFA KEMAL — KÂZIM KARABEKİR GÖRÜŞMESİ

«Bu general, Erzurum Kolordu Kumandanlığına tâyin edildiğini, bundan hiç memnun olmadığını, bu tebdilde haksızlık gördüğünü ve Erzurum'a gitmek hevesinde bulunmadığını söyliyerek Mustafa Kemal'in mütalâasını soruyor ve şu cümleyi ekliyordu:

— «Esasen Erzurum'da kolordu diye bir kuvvet yoktur.»

Görüşme, Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinin yatağı başında yapılıyordu. Mustafa Kemal Paşa, yatağından doğrularak Kâzım Karabekir Paşa'ya şu cevabı verir:

— «Erzurum'da organize bir kolordu bırakılmamış olabilir. Fakat bizim bundan sonra iş görmemiz için lâzım olan asli unsur millettir, halktır. Ben size Erzurum'a gitmeyi bilhassa tavsiye ederim. Gidiniz ve orada halk teşkilâtı yapınız. Yakında benim de size katılmam muhakkaktır.

Kâzım Karabekir Paşa ayağa kalkarak:

— Başüstüne efendim. Emrinizi ifa edeceğim.

Der. O gittikten sonra onun kim olduğunu soran Ruşen Eşref (Ünaydın) e şu karşılıkta bulunur:

— Görmedin mi? Bana itaat eden ve dalma emrime âmade olduğunu söyliyen bir arkadaş»

Son üç generalle yapılmış bu görüşmeler için Cevat Abbas Gürer'in Konferans'ından faydalandık. Mustafa Kemal'in, Anadolu'ya geçmeden önce sivil politikacılar ve arkadaşlarıyle yaptığı konuşmalar da var. Fethi Okyar ve Dr. Rasim Ferit Talay gibi... Bunlara da geleceğe ait tasavvurlarından bahsetmiştir..

KÂZIM KARABEKİR PAŞA'NIN ATATÜRK'ÜN HİZMETİNE SOKTUĞU CASUS KİMDİR?

MİLLÎ Mücadelenin «iç»ine baktıkça, Mustafa Kemal'in ne derece korkunç güçlükler ve komplolarla karşı karşıya bulunduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Mustafa Kemal; sadece Osmanlı Devletiyle, Müttefik kuvvetleriyle, Yunan saldırısiyle, iç isyanlarla tek başına uğraşan askerlikten tardedilmiş bir sivil değil, aynı zamanda mücadele arkadaşlarının şüpheleriyle, çekingenlikleriyle, hattâ ihanetleriyle de mücadele etmek zorunda kalan bir adamdır. Askerlikten tardedilmiş, nişanları, rütbeleri alınmış, hakkında idam hükmü verilmiş, bazı gazetelerin ve resmî kayıtların «Mustafa Kemal Efendi» diye bahsettikleri bu «Adam»; yüreği sadece vatan aşkıyle çarpan, tek gayesi vatanı düşman çizmesi altından kurtarmak, sonra da yüceltmek olan bu «Tek Adam», maalesef, elini uzattığı arkadaşlarının çirkin şüphelerine de muhatap olmuştur.

Sayın Sabahaddin Selek'in (Anadolu İhtilâli, sayfa 130) naklettiği bir olay bu kanımızı daha da kuvvetlendirmiştir. Yazar, bu konuda şu bilgileri vermektedir:

«Kâzım Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa ile münasebetini ve karşılıklı olarak biribirlerine ne derece güvendiklerini tâyin ve tesbit etmek birçok olayları aydınlığa kavuşturacaktır. Elimize geçen yayımlanmamış bir hâtıra, bu hususta enteresan bilgiler vermektedir. Hâtıra sahibi, Erzurum'da Mustafa Kemal Paşa'nın hizmetine verilen Başçavuş Ali Metin'dir (1).

---

(1) Başçavuş Ali, Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın da emir-çavuşluğunu yapmıştır. Karabekir Paşa tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın emrine verildikten sonra bu vazifede kalmış ve Atatürk ölünceye kadar sivil olarak Çankaya Köşkü'nde hizmet etmiştir.

Hâtırada açıkça ifade edildiğine göre, Kâzım Karabekir Paşa, Başçavuşu:

— «Müfettiş Paşa'nın en ufak hareketini gözden kaçırmamak, daima tarassut altında bulundurmak, sual soracak olursa katiyyen sır vermemek.»

Vazifesiyle Mustafa Kemal Paşa'nın emrine vermiştir. Ali Başçavuş, Karabekir'le yakınlığını şöyle anlatmaktadır:

«Beni Müfettiş Paşa'nın hizmetine verdikleri zaman istihbarat işini de hissisan bana emanet buyurduklarından, lüzumu halinde müsaadesiz, yanına her saatte girebilmem için kendi postasına emir vermişlerdi.»

«Hâtıradan anlaşıldığına göre Mustafa Kemal Paşa da Ali Başçavuştan kuşkulanmıştır. Başçavuş da iki kumandan arasında bocalayıp durmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'dan korkuyor, bu hizmetten kurtulmak istiyor. Karabekir Paşa'ya çok bağlı ve Paşa kendisini vazifeye zorluyor. Hâtıra samimi itiraflar halinde şöyle devam ediyor:

«... İki gün binaya kolordu erkânıharbleri, hâkim zabitler sık sık girip çıktılar. Her gelen benim'e ayrı bir şekilde konuşuyor, beni sorguya çekerek bir ipucu yakalamaya çalışıyorlardı.»

Sayın Selek'in bu konuya dair verdiği bilgiden sonra hatıra şu düşünce gelebilir: Mademki Mustafa Kemal Paşa, Ali Başçavuştan kuşkulanmış, hayatının sonuna kadar kendi yanında niçin hizmet fırsatı vermiştir?

Kanaatimizce, Atatürk, Başçavuş Ali'ye verilen bu gizli görev hususunda sadece kuşkulanmakla kalmamış, onun bu rolleri hakkında belki de kesin bir kanıya sahibolmuştur. Fakat buna rağmen Ali Başçavuşta bazı özellikler ve değerler bulmuş olacak ki Zaferden sonra da kendisini yanında alıkoymuştur.

Nitekim, 1918 yazında Mustafa Kemal'i öldürmekle görevlendirilen İdris Çavuş'a kendi karargâhında hizmet vermesi de bu kanımızı kuvvetlendirmektedir.

YENİ BELGELER:

BABIÂLİ'NİN MUSTAFA KEMAL'İ TEVKİF İÇİN GİRİŞTİĞİ KOMPLOLAR

BİLİNDİĞİ gibi Damat Ferit Paşa kabinelerinin Mustafa Kemal'i tevkif etmek gayretleri bilinmektedir. Dahiliye, Harbiye Nezaretlerinin tamimleri, fetvalar, valilere ve ordu komutanlarına yollanan tevkif emirleri hiçbir fayda vermiyordu.

Babıâli bu başarısızlık karşısında yeni çareler, yeni taktikler arıyor, Mustafa Kemal'i mutlaka tevkif etmek için şeytanî plânlar tertibediyordu.

Evvelâ, General Ali Fuat Cebesoy'un komutanı olduğu XX. Kolordu Eskişehir'e nakledilmek isteniyor. Bu plân gerçekleşirse Batı Anadolu'yu temsil eden biricik kuvvet, komutanı ve subaylariyle, İngiliz nüfuz bölgesi olan Eskişehir'de kıskıvrak bağlanacak, bu suretle Mustafa Kemal'in başbuğuluğunu yaptığı millî kuvvetler dağıtılacaktır.

Babıâli'nin, daha doğrusu Damat Ferit'in bu konudaki 17 eylül 1919 tarih ve 344311 tarihli iradei seniyeye arzolunan teklifi sudur:

«Ankara'da bulunan XX. Kolordu numarasının hazer vaktine mahsus Ankara kolordusu numarası olan «Beşinci Kolordu» namına tahvilliyle işbu kolordu karargâhının şimdilik Eskişehir'de tesisi ve Ankara'daki Kolordu karargâh heyetinin Eskişehir'e dâvet ve kendilerine 15 gün mühlet verilip bu müddet içinde gelecek olanların memuriyetlerde istihdam edileceği, gelmiyecekler hakkında kanunî muamele yapılacağı...»

Bu teklif aynı gün Padişah Vahdettin tarafından onaylanmış, gereğinin yapılması hususu Harbiye Nezaretine emrolunmuştur.

Damat Ferit kabinesi, bu komplo henüz uygulama safhasına girmeden daha emin ve kat'î neticeli bir başka komploya başvurmuştur: Bir «Asayiş Livası» teşkili ve bu livayı (tugayı) Eskişehir'e yollıyarak Mustafa Kemal'i bertaraf etmek ve Kuvayı Milliye'nin kökünü kazımak.

Damat Ferit kabinesinin bu konuda padişaha yaptığı 24 eylûl 1919 tarih ve 344330 sayılı teklifin metni şudur:

«Eskişehir bölgesinde asayişin muhafazası emrinde istihdam edilmek üzere her biri yüzer atlıdan mürekkep üç bölüklü bir süvari asayiş alayı ile ayrıca yüz piyade neferinden ve ikişer makinelitüfekten mürekkep 6 bölüklü bir «Piyade Asayiş Alayı» teşkili ve her iki alayın bir liva (tugay) halinde terkibi ve bu «Asayiş Livası»na ayrıca bir cebel bataryasiyle telefon, telgraf ve helyosta ve sıhhiye müfrezeleri terfikı ve mezkûr alaylar efradının ora halkından celbi...»

Damat Ferit'in bu komplosu da aynı tarihte Padişah Vahdeddin tarafından tasdik edilmiş ve gereği için Harbiye Nezaretine havale olunmuştur.

Asayiş Tugayının hazırlıklarının görüldüğü sırada Damat Ferit kabinesi Mustafa Kemal'i sıkıştırmaları üzerine düşüyor (1 ekim 1919). Harbiye Nezaretine Mersinli Cemal Paşa getirilmiştir.

Harbiye Nazırı Cemal Paşa, 5 ekim 1919 tarihli ve 5722 sayılı yazısiyle böyle bir asayiş livasının teşkilinden vaz geçilmesi için yeniden bir irade-i seniye alınmasını teklif ediyor. Bu teklif üzerine yeni kabine tarafından keyfiyet padişaha arzolunuyor. Padişah Vahdeddin de:

— «Bunu bana şimdilik arzetmeyin, elde tutun.»

Diye cevap veriyor.

Tarafımızdan incelenen Başbakanlık Arşivindeki otantik belgelerden elde ettiğimiz bu bilgiler Kurtuluş Savaşı tarihimizin karanlık bir noktasını aydınlatmış bulunmaktadır. Şurasını da işaret edelim ki Padişah Vahdeddinin Millî Mücadeleyi desteklediği, el altından altınlar verdiği yolundaki söylentilerin de hakikatle uzaktan, yakından hiçbir alâkası olmadığı bu vesile ile de kesin surette anlaşılmış bulunmaktadır.

GENERAL TAWNSHED'İN ATATÜRK'E HEDİYE ETTİĞİ AV TÜFEĞİ

İngiliz Generali Tawnshed 22 temmuz 1922 tarihinde Konya'da Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret etmiştir. Bu görüşme esnasında Atatürk'ün Generale tesbihini hediye ettiğini biliyoruz. Fakat Tawnshed'in de Başkumandana bir av tüfeği hediye etmiş olduğunu —biz— yeni öğrenmiş bulunuyoruz.

General Tawnshed, Atatürk'le Konya'da görüşmesine ait duygu ve intıbalarını 1 eylûl 1922 tarihli Thames gazetesinde yayınlamıştır. Konya görüşmesine ait tafsilât da, bu görüşmede bulunmuş olanlar tarafından açıklanmıştır. Biz, Madam Tawnshed'in 1937 yılı 13 nisanında Atatürk'ü Ankara Çankaya Köşkünde ziyaretine ait tafsilâtı, diğer yayınlarla da birleştirerek Atatürk - Tawnshed görüşmesini ilk defa bütün cepheleriyle sunuyoruz.

TAWNSHED, ATATÜRK HAKKINDA NELER YAZMIŞTI?

GENERAL Tawnshed, Konya görüşmesinden sonra Londra'ya dönmüş ve milletini, düşman istilâsına karşı ayaklandırmış olan Mustafa Kemal Paşa hakkında pek ilgi çekici bir makale yazmıştı (1). Atatürk - Madam Tawnshed görüşmesinin başlangıcını ve vesilesini teşkil eden bu makaleyi aynen veriyoruz:

MUSTAFA KEMAL'İN TARİFİ

«Nüfuz edici mavi gözler, sarışın saçlar ve kırpılmış bı-

yıklar... İşte bir ay evvel Konya'da Mustafa Kemal Paşa'yı gördüğüm zaman en ziyade dikkatimi çeken bu cihetler olmuştu.

Kemal Paşa, orta boylu bir adamdır. Kendisini gördüğüm zaman alelâde İngiliz biçiminde dikilmiş bir elbise giyiyordu. Başında da şimdi Anadolu'da giyilen kalpak vardı. Kalpağın şu iyi tarafı vardır ki hem üniforma ile hem de alelâde sivil elbise ile giyilebilir.

Kemal Paşa'yı Türk Ordusu ve Türk Milleti perestiş edercesine seviyor. Binaenaleyh propagandacıların faaliyetleri Türk Ordusunda ve Türk Milletinde bir infial duygusu uyandırmaktan başka etki yapmıyor.

NAPOLYON HAKKINDA MÜNAKAŞA ETTİK

«... Kemal Paşa, pek ziyade merak ettiği mevzu olmadıkça pek az konuşur. Görüşmenin konusuna merak ederse o zaman büyük bir kolaylıkla konuşur. Bunu, Napolyon'un 1805 yılındaki Osterliş Savaşı hakkında kendisiyle aramda geçen bir tartışma üzerine anladım. Kemal Paşa, Napolyon'un 1799 yılındaki İtalya'yı istilâ savaşını da ziyadesiyle beğeniyor.

Bir akşam yemek yerken Gazi ile aramda, Napolyon hakkında bir münakaşa cereyan edeceğini bilmiyordum. Fakat o akşamki münakaşa üzerine her ikimiz de teslim ettik ki Napolyon'un koyduğu harb kaideleri hâlâ geçmektedir.

Kemal Paşa'nın harb tarihi hakkındaki bilgisi pek geniştir. Aynı zamanda Avrupa siyasetini de derin bir alâka ile takibetmektedir. Kendileri yalnız İstanbul'daki Harbiye'den mezun oldukları halde siyaseti bu kadar derin bir alâka ile takibedebilmesi hayrete şayandır» (2)

General Tawnshed bundan sonra Atatürk'ün biyografisinden özetle bahsederek yazısını bitiriyor.

ATATÜRK, TAWNSHED'LE NAPOLYON HAKKINDA NELER KONUŞTU?

Konya'da geçen Napolyon hakkındaki tartışmayı taradığımız birçok anılar arasında tesbit etmiş bulunuyoruz (3). İlgi çekici bu görüşme şöyle anlatılmaktadır:

«... Tawnshed, Mustafa Kemal'le Konya'da buluştu. Saat 9 da görüşmeye başladılar. Tawnshed, görüşme esnasında Mustafa Kemal'e şöyle dedi:

— Siz Napolyon'a benziyorsunuz.

Mustafa Kemal, bu benzerliği reddetti:

— Napolyon, arkasına bir sürü çeşitli milliyetteki insanı toplayarak macera aramaya çıktı. Ve bunun içindir ki yarı yolda kaldı. Ben, bir ana ve babadan gelen kardeşlerimle kendi vatanımı kurtarmak dâvası yolundayım. Ve muhakkak ki muvaffak olacağım.

Mustafa Kemal'in giriştiği mücadeleyi hayret ve takdirle karşılayan Tawnshed, karşısındaki düşmanın kudretini hatırlatmak istiyerek:

— Siz, dedi; mücadeleye mecbur olduğunuz düşmanın ne kadar kuvvetli olduğunu hesaba katmıyorsunuz. Bu düşmanın size her vasıta ile, oturduğunuz odadaki eşya, yemeğiniz ve her şeyinizle bir fenalık yapabilmesi ihtimali bile vardır.

— Evet, dedi Mustafa Kemal; karşımdaki düşmanın çok kuvvetli olduğunu biliyorum. Fakat insanlığı savunan kimseler ölümle tehdit edilmesine rağmen ölmezler ve ebediyen yaşarlar.

Sabaha karşı görüşmeler bittiği vakit Mustafa Kemal'den ayrılan Tawnshed, refakatine verilen deniz yüzbaşılarından Cemil'e şöyle diyor:

— Ben şimdiye kadar 15 hükümdar ve cumhurreisi ile hususî ve resmî konuşmalar yaptım, bu geceki kadar ezildiğimi hatırlamıyorum. Mustafa Kemal'de büyük bir ruh kuvvetinin esrarı var.

ATATÜRK'ÜN TAWNSHED'E BİR HEDİYESİ

Bu görüşmenin ertesi günü Mustafa Kemal, Behiç Bey'in evinde Tawnshed şerefine büyük bir ziyafet veriyor. Ziyafette ev sahibi. Muhtar ve Salih (Bozok) Bey'ler de vardır. Yemekten sonra Mustafa Kemal, Tawnshed'e:

— Biz Türklerde, diyor; bir âdet vardır: Misafirlerimize mutlaka bir hediye veririz. Ben, asil bir milletin mütevazı bir başkumandanıyım. Size ancak bu tesbihi verebiliyorum.

Ve elindeki kırmızı mercan tesbihi hediye ediyor.

Sofradan kalkılacağına yakın da kolundaki saati çıkararak generale uzatıyor ve diyor ki:

— Bu saati bana, Anafartalar'da bir Türk askeri, ölen bir İngiliz zabitinin kolundan çıkardığını söyliyerek verdi. Saatin arkasında subayın künyesi yazılıdır. Bu subayın ailesini aratmışsa da bulamadım. İngiltere'ye döndüğünüzde ailesini bulur ve saati verirseniz çok memnun olurum.

MADAM TAWNSHED'İN ATATÜRK'Ü ZİYARETİ

Bu tarihten 15 yıl sonra, kocasının hâtıralarını yaşamak üzere Türkiye'ye gelen Madam Tawnshed, 13 nisan 1937 tarihinde Çankaya Köşkünde Atatürk tarafından da kabul edilmiştir. Bu mülâkata ait tafsilâtı Ayın Tarihi'nden (sayı 41, sayfa 29, yıl 1937) aktarıyoruz:

«Büyük Harbte Irak cephesinde İngiliz kuvvetlerine kumanda eden ve Kûtülâmere muharebesinde kahramanca savaşan ve sonunda Heybeliada'da misafir edilen General Tawnshed'in bayanı Madam Tawnshed Ankara'ya gelmiş ve bugün öğleden sonra Atatürk tarafından Çankaya'da kabul edilmiştir. Mülâkat bir saat sürmüştür.

Harbten sonra, gerek mütareke zamanlarında ve gerek bilâhare kendi memleketinde büyük nüfuzunu kullanarak Türkler lehine pek çok çalışmış olan Tawnshed'in bayanı ile olan bu mülâkat çok samimî olmuştur.

Atatürk, Konya'da General Tawnshed'le aralarında geçen görüşmeleri anlatmış ve General'in bu mülâkatta hâtıra olarak kendisine bir av tüfeği verdiğini söyledikten sonra bugüne kadar kıymetli bir hâtıra olarak saklamış olduğu bu tüfeği getirterek Bayan Tawnshed'e göstermiştir.

Bayan Tawnshed, memleketimizin her tarafında kocasının hâtıralarını yaşadığını, fakat Atatürk'ün bu kabul ve iltifatının bu hâtıraları ebedileştirdiğini söyliyerek şükran ve tahassüslerini arzettikten sonra Atatürk'ten ayrılmıştır.

Büyük Önderimiz, ünlü İngiliz generalinin bayanına imzalariyle bir fotoğraf hediye etmişlerdir.

Bu ziyaretten sonra Ankara Palas salonlarında kendilerine mülâki olup intıbalarını soran bir muharririmize bayan Tawnshed şunları söylemiştir:

«Büyük Şefinizle görüşmemden hâlâ heyecan içindeyim. Türkleri bu derece derinden seven kocam, bilhassa Atatürk, bu eşsiz asker ve dâhi devlet adamına karşı büyük bir hayranlık hissi beslerdi. Görüşmemiz esnasında bütün bunları hatırladım ve bu sebepten heyecanım bir kat daha arttı. Türkiye'ye kocamın hâtıralarını yaşamak üzere gelmiştim. Bu mülâkat bu ziyaretimi taçlandırdı.»

MUSTAFA KEMAL'İ ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE KARAKTERİZE EDEN BİR OLAY

MUSTAFA KEMAL'i çeşitli yönleriyle karakterize eden olaylardan biri de Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgali üzerine Birinci Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşmadır. O'nun «şef»liğini, «hitabet»ini, «cesaret»ini, «kütlelere hâkimiyeti»ni, velhâsıl en üstün psikolojik unsurları nefsinde nasıl topladığının en belirli örneğini bu hitabede bulabiliriz.

Mustafa Kemal'in bu niteliklerini takibedebilmek için hep beraber Meclis zabıtlarına eğilelim:

MUSTAFA KEMAL BİR FIRTINAYI NASIL DURDURDU?

Meclis, divanıharbe vermek için soruyor:
— Sorumlu kimdir?
Mustafa Kemal cevap veriyor:
— Ben!

BURSA'nın düşmesi bütün Meclisi ayaklandırmıştı, tesessür son haddini bulmuştur. Meclise gelen haberlere göre, Yunanlılara karşı mukavemet gösterilmeden şehir boşaltılmış. Bursa nasıl terkedilir! Hem de şehri savunmadan! Bursa ecdat yadigârı; Bursa evliyalar şehri; Bursa kutsal şehir. Türk ulularının türbelerine düşman ayağı nasıl basar.

Bütün Meclis kabarmış, coşmuştur. Sorumluları kahretmek için galeyan halindedir. Birçok milletvekili bir de gensoru vermiştir. Bu gensoruda sorumluların derhal divanıharbe verilmesi istenilmektedir.

Tarih, 1920 ağustosunun 14'ü...

Hamdullah Suphi kürsüdedir. Türkiye'nin en iyi konuşan adamı. Kelimeleri bir büyü gibi sıralayıp kütleleri coşturan adam. Yüreğinin acısını dilinin gücüne vermiş. Durmadan konuşuyor ve Meclisteki ateşi kızıl alevler saçan korkunç bir yangın haline getiriyor. Diyor ki:

— «... Bursa felâketi dolayısiyle uğramış olduğumuz ziyan o kadar müthiştir ki, Anadolu'da müdafaa denilen şeyin bir göz korkuluğu olduğuna dair umumî bir zehap uyandırmıştır.»

Bu kadar sert çıkışlara ve teşhislere İsmet (İnönü) Bey dayanamıyor, oturduğu yerden bağırıyor:

— «Zayıf yürekliler öyle konuşur.»

Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey devam ediyor:

— «... Bu vatanın istikbâli mevzubahs olunca kumandanı

bir tarafa çekeriz; onun haysiyetine doğru hareket ederiz.

«... Eğer bunlar mesul çıkarsa, eğer bunlar vazifesini yapmamışsa, eğer bunlar kendilerine emanet ettiğimiz kudsi işe ihanet etmişse onları cezalandırmak bir hak, bir vazifedir.»

Hamdullah Suphi'nin eleştirmeleri saatler sürüyor. Meclis galeyan halindedir, şahlanmıştır.

Bu şahlanmış, kükremiş Meclisin, bu Kuvayı Milliye ruhunun karşısına ufak yapılı bir adam çıktı. Eleştirmelere cevap verecekti. Bu, Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi Edirne Milletvekili İsmet (İnönü) Bey'di.

Kürsüye çıktı, Bursa'nın terkedilişindeki askerî zorunlukları anlattı. Ne mümkün fırtınanın dinmesi? Bütün şimşekler Bursa Cephesi Kumandanı Bekir Sami Bey'in üzerinde toplanmaktadır. Divanharbe vermek, kurşuna dizdirmek için. Sadece onu değil, Bursa'nın düşmesine sebep olanların hepsini.

Galeyan, uğultu devam ediyor. Gayz ve intikam duyguları önüne gelen her engeli ezecek kudrette.

Bu anda bir hareket oluyor: Meclisin kürsüye nazaran sol tarafındaki sıralardan bir adam ayağa kalkıyor, söz istiyor. Bu, Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'dır. Haysiyeti incinmiş, gururu zedelenmiştir. Onun «Kuvayı Milliye»sine korkuluk demişlerdir. Türkün gücünden ve imanından şüpheye düşmüşlerdir. Harb harekâtının iyi idare edilmediğini iddia etmişlerdir.

Ağır ağır kürsüye çıktı. Gözleri parıltılı ve şimşeklidir. Askerî harekâtın, savaş gereklerinin zorunluklarından uzun uzun bahsetti. Sonra sözü Bekir Sami Bey'e getirdi:

— «... Bekir Sami Bey'i niçin itham etmeli? Bu iddiada ısrar gösteren zatın, sebep olarak gösterdiği şeyler nelerdir? İddia sahibi olan lütfen, rica ederim benden sorsun; ben cevap vereyim.»

İddia sahibi olan Hamdullah Suphi Bey cevap veriyor:

— «Bursa'dan alınan bütün malûmat, Bursa'dan gelen mebuslar bizi temin etmişti. Düşman civara gelmeden şehirden çıkılmıştır.

Mustafa Kemal cevap veriyor. Sesi tok ve serttir:

«Çok aldanıyorsunuz Beyefendi hazretleri»

Hamdullah Suphi'nin de ses perdesi yüksek ve sinirlidir:

— «Soran sizsiniz, cevap veriyorum. Rica ederim eğer Mebusluk sıfatını tanıyorsanız sert söylemeye hakkınız yoktur.»

Mustafa Kemal'in sesi daha da dikleşir:

— «Müsaade buyurun, cevap veriyorum: Bu zatın söylediği umumiyetle yalandır ve yanlıştır.»

Hamdullah Suphi büsbütün gerginleşiyor:

— «Müsaade buyurun. Yalan değildir, yanlış değildir. Asla efendim.»

Bundan sonra, Meclisi taş gibi donduran bir ifşaatta bulunuyor Mustafa Kemal:

— «Ben söz aldım, söz söylemek hakkı benimdir. Efendiler! Bekir Sami Bey Bursa'yı terketmemiştir. Ben, kendi imzam altında Bursa işgal edilmeden evvel emir verdim. Askerî harekâtın gerektirdiği hareketin en doğrusu Bursa'yı terketmekti.»

Bu ifşaat yıldırım etkisi yapıyor. Şimdi gensorunun muhatabı Bekir Sami Bey değil, Mustafa Kemal Paşa'dır. Meclis'te bir şaşkınlık, bir kararsızlık hali vardır. Bu sırada bir ses duyuluyor:

— «O halde siz de mesulsünüz.»

Bu, Canik Milletvekili Nafiz Bey'in tok ve gür sesidir. Bu ses, Meclisin geçirdiği bir anlık şaşkınlıktan sonra kendine gelişin ve azmini belirtişin bir ifadesidir.

Mustafa Kemal devam ediyor:

— «Kumandanlara: «Bursa'yı terkediniz» dedim ve bu emri ben verdim. Askerî harekâtta mevzuubahs olması lâzım gelen şey, eldeki kuvvetlerin neticeye kadar her hangi bir mevkii muhafaza etmesi değildir.»

Mustafa Kemal Paşa, ordunun; üstün düşman kuvvetlerine karşı seyyal bir vaziyette bulundurulmasının askerî zorunlukları ve Bursa'nın terkinin en doğru hareket olduğu hakkında uzun uzun nefes tüketiyor.

Ama, bu askerî deha, askerlik gereklerini bilmiyen bu sivil Meclise bir türlü meram anlatamıyor. Niçin anlamıyorlar! Kof bir kahramanlık ve şecaat gösterisi uğruna eldeki «bir lokma» kuvveti feda mı etmeliydi? Bu, askerlik gereklerine uy-

mazdı. Eldeki bu kuvveti, düşmanın üstün kuvvetleri karşısında oradan oraya kaydırarak elde bulundurmak lâzımdı. Onu, düşmanın üstün kuvvetlerine lokma yaptığı gün dâva kaybedilirdi. Bu dâva istiklâl ve hürriyet dâvasıydı. Bunun sorumluluğunu yüklenmişti. Ne diye hâlâ bir Bursa için direnip duruyorlardı? Önünde sonunda yalnız Bursa'yı değil, bütün vatanı kurtaracak o değil miydi?

Bu sert eleştirmelerin sevdiği bir insandan, Hamdullah Suphi'den gelmesi Mustafa Kemal'i ayrıca üzüyordu. Onu biraz iğnelemeliydi. Sözü döndürüp dolaştırıp tekrar oraya getirdi:

Mustafa Kemal — «Hamdullah Suphi Bey'in ısrar ettiği gibi elbette İstanbullular üzerinde çok tesiri olmuştur. Fakat bu tesir birtakım hissî teessürlerdir. Hamdullah Suphi Bey, —benim idrakime nazaran— bu meselede iki noktaya temas ediyor: Birisi, harekât-ı harbiye şimdiye kadar lüzumu gibi idare edilmemiş veyahut şimdiye kadar bugün olduğu gibi askerî harekât ile alâkadarlık gösterilememiş ve bugünkü gibi faal bulunulmamış!

«Rica ederim, hangi günden bahsediyoruz? Efendiler! Hamdullah Suphi Bey'den sormak istiyorum, hangi maziden ve hangi günden bahsediyorlar? Biz, bu harekât ile uğraşırken Hamdullah Suphi Beyefendi İstanbul'da oturuyordu. Niçin buraya gelip de bugünkü gibi davranmak istemiyordu?»

Hamdullah Suphi Bey: — «İstanbul'da vazifem vardı.»

Mustafa Kemal Paşa — «İstanbul'da vazifesi var, filân yerde vazifesi vardı. Bütün vazifelerin üstünde bizim de vicdanî bir vazifemiz vardı: O da, herkesin sudan birtakım vazifeler yaptığı bir sırada hayatımızı, mevcudiyetimizi bu milletin sinesine sokarak onlarla beraber düşman karşısında uğraşmak olmuştur.»

Bu beyanatı Meclis alkışlıyor, Mustafa Kemal devam ediyor:

— «Binaenaleyh iki buçuk aydan beri bu milletin içine gelmiş insanlar hakikatın derinliklerine nüfuz için henüz zaman dahi kazanmamış olan insanlar, mazi ve halin harekât, namus ve vicdanına sahip olamazlar; kolaylıkla tenkid salâhiyetine malik olamazlar.»

Karahisarsahip Milletvekili Hulusi Bey, oturduğu yerden lâfa karışıyor:

— «Vesaiki görerek malik olabilirler Paşa Hazretleri.»

Mustafa Kemal Paşa — «Zatıâlilerinin göreceği vesaik vardır.»

Hulusi Bey — «Görürüz Paşa Hazretleri. Biz de askeriz.»

Mustafa Kemal Paşa'nın lâfının kesilmesi yüzünden Meclis'te gürültüler oluyor.

Mustafa Kemal, bundan sonra Hamdullah Suphi Bey'in silâhsızlık hakkındaki eleştirmelerine, Aydın hâdiselerine ve Şefik Bey hakkındaki ithamlara dokunduktan sonra diyor ki:

— «... Bunları divanıharbe vermek için elde hiçbir vesika yoktur. Efendiler! Hamdullah Suphi Bey'in: «Niçin düşman gelmeden kaçtı?» sualine cevaben diyorum ki, daha evvel tahliyesi için ben emir verdim.»

Bu, Meclisin divanıharb isteklerine, sorumluları ölüme sürükleme eğilimine karşı bir meydan okumadır. Bu Meclis, demokrasiye beşiklik etmiş İngiltere Parlâmentosundan bile daha hür düşünceli, daha dinamik ve enerjiktir. Meclis üyeleri çeşitli partiler etrafında da toplanmış değildir. Bu bakımdan her hangi parti disiplini mülâhazası dışındadır ve her üye kendi namına konuşmaktadır. Hele bugünkü gibi yurt savunması bahis konusu olunca Meclis büyüyor, kabarıyor ve heybetleşiyor.

İşte, bu galeyan halindeki Meclisin karşısına çıkıp:

«Ben yaptım.»

Diyebilmek için Mustafa Kemal olmak lâzımdır.

Hamdullah Suphi, oturduğu yerden yine sesleniyor:

— «Bunu evvelce söylemeliydiniz Paşa Hazretleri!»

Mustafa Kemal, geri çekilişin sebeplerinin askerî yönünü tekrar izah ediyor. Meclisi bunun zorunluklarına inandırmak, bu kararın isabetine iştirak ettirmek istiyor. Bu bahis hakkında sözlerini şöyle bitiriyor:

Mustafa Kemal Paşa — «... Bekir Sami Bey'in aleyhinde konuşan zatıâli, bir Fırka Kumandanının; gayet cesur, gayet tedbirli, gayet kıymetli ve son dakikaya kadar son neferiyle beraber hareket ettiğini söylüyor. Kimi tenkid etmek istiyorsunuz? Harekâtın fiilî neticesinden tevkif ve mahkûm edilmek lâzım gelen adam işte o adamdır.»

Evet, Mustafa Kemal en hassas tarafımıza dokunuyor. Askerî gerekleri bir yana itip elverişsiz koşullar altında bir kahramanlık gösterisi uğruna bu ülke neler kaybetmedi. Bunun en feci örneğini Enver Paşa'nın yüz bin cana mal olan Sarıkamış faciasında gördük. O kuvvetler elde kalsaydı Millî Mücadele daha uygun şartlar içinde ve daha kısa zamanda sonuçlanırdı.

Tekrar Mustafa Kemal'i dinleyelim;

— «Binaenaleyh efendiler, çok söyliyebilir ve çok daha izah edebilirim. Bütün kardeşlerimden, arkadaşlarımdan eminim ki, sözlerimde esassız, delilsiz, isbatsız hiçbir şey yoktur. Söylersem samimî olarak söylerim ve kaani olursunuz. Bunun için çok rica ederim bu safhayı kökünden kapamak lâzımdır. Bunu başka türlü hal ve fasletmek için bugünkü şerait ve şerait, ve şerait müsait değildir.»

Meclis, alkıştan çınlıyor. Artık o gerginlik kalmamış, gerili sinirler yumuşamış, çatık kaşlar çözülmüş, gamlı yürekler serinlemiştir.

Ama Mustafa Kemal, sözünü bitirmiyor. Tekrar Hamdullah Suphi Bey'in ithamlarına dönüyor. Belli ki çok işlemiş içine bu eleştirmeler.

Diyor ki Mustafa Kemal:

— «**Orduyu muntazam sevk ve idare** etmek, orduyu mükemmel cihazlandırmak... Hamdullah Suphi Bey diyor ki: «Daha iyi teçhiz ve ilbas edebilirdik.» Hayır Hamdullah Suphi Bey! Daha iyi teçhiz edemezdik, edemezsiniz ve edemiyeceksin. Bunu söylüyorum efendiler! Fakat askerimizin biraz çıplak ve yırtık elbise ile bulunması hiçbir vakit bizim için leke teşkil etmez.»

Evet... Mustafa Kemal haklı. Ne kalmıştı Osmanlı ordusu artığından? Her şeyimizi kaybetmiştik. Topraklarımız vilâyet, vilâyet elimizden uçmuş... Nüfusumuz cephelerde yüz bin yüz bin erimiş. Topumuz, tüfeğimiz, silâhımız ve elbisemiz tükenmiş... «Vatansız ve hanmansız» kalmıştık. Bütün bu yokluklar içinde yeniden bir diriliş çabası içindeydik. Yoktan var olma çabası.

Bu şartlar altında didinen bir kurmay heyetinin bu derece ağır yermeler ve eleştirmeler karşısında kalması Mustafa Kemal'i yüreğinden yaralamıştır. Coşkunluğu, dikilişleri, kabarması ve taşması da bu yüzdendir.

Bu, Mustafa Kemal'in Meclis'te yaptığı en uzun konuşmalardan biridir. Alabildiğine konuşmuş, yüreğinin acılarını dökmüştür. En sonunda sözünü şöyle bitirmiştir:

— «Mukaddes vazifenin neticeleri namına rica ederim, bu meseleyi kapayınız ve herkese müsterihane vazifesiyle uğraşmaya meydan bırakınız.»

Zaten «kifayet-i müzakere» önergesi de verilmiştir. Oya konulmuş ve kabul de edilmiştir. Kabul edilmiştir ama bu defa da Hamdullah Suphi Bey konuşmak için direnmektedir. İthamlara cevap vermek için söz alıyor, kürsüye geliyor ve diyor ki:

— «Paşa Hazretleri ki, lisanlarına hepimizden fazla dikkat etmeleri lâzım gelir. Çünkü başımızda bir mevkii haizdirler. Kürsüden iyiniyetle söylediğim bu sözlere «yalan» demişlerdir. Kendilerine soruyorum: Bu kelimeyi muhafaza ediyorlar mı? Yoksa arzuları dışında ağızlarından çıkmış bir kelime midir?»

Mustafa Kemal Paşa — «Mevzubahsettikleri sebepler kendi duyduklarına dayanmaktadır. Duydukları şey yalandır.»

Hamdullah Suphi Bey — «Teşekkür ederim.»

Hamdullah Suphi Bey'in isteği bir «tarziye talebi», Mustafa Kemal'in cevabı bir «kaçamaklı tarziye» dir. Ve fırtına da böylece dinmiştir.

İşte Mustafa Kemal bu konuşmanın içindedir. Dinamizmi, talâkatı, mantığı, enerjisi, şefliği, kudreti ve kuvvetiyle.

Bir noktaya daha dokunalım: Bu sert tartışmalar Mustafa Kemal — Hamdullah Suphi dostluğuna gölge düşürmemiştir. Bilindiği gibi Hamdullah Suphi daima Mustafa Kemal'in sofrasında ve yakın dostları arasındaydı. Bu da O'nun «kin» gibi beşerî zaıflara esir olmadığının birçok örneklerinden biriydi.

ATATÜRK, İSTANBUL HABERLERİNİ KİMDEN TEMİN EDİYORDU?

ATATÜRK, Anadolu'ya geçtikten sonra Babıâli ve Saray çevresinden elde etmek istediği haberler için eski yakın dostu Dr. Rasim Ferit Talay'dan faydalanmıştır. Rasim Ferit Bey, hükümetle ilgili haberleri bir süre için (Sonradan Millî Hükümetin Maliye Vekili olan) Nafia Nazırı Ferit (Tek) Bey'den topluyordu. Saray çevresine ait haberleri de Tevfik Paşa'nın oğlu damat İsmail Hakkı Bey'den elde ediyordu.

Bu haberleri çoğu zaman Dillizade Murat Bey'in takaları ile ve İnebolu yoluyla Atatürk'e ulaştırıyordu.

İSTANBUL'DAKİ GRUPLARLA NASIL HABERLEŞİLİYORDU?

Bu haberleşmeye paralel olarak bir de İstanbul'daki gizli gruplarla muhabere ediliyordu. «M.M. Grupu», «Felâh Grupu» gibi gizli teşekküllerin çeşitli alanları kapsayan görevleri vardı: Hükûmet, Saray ve yabancı çevrelerden Anadolu ile ilgili haberler elde etmek; Anadolu'ya silâh ve cephane kaçırmak gibi...

O devrede Anadolu ile açık ve kapalı telgraf muhaberesi yasaktır. Haberleşmelere sansür konulmuştur. Bu gruplar, elde ettikleri önemli haberleri, Mustafa Kemal'e ulaştırmak için büyük zorluklarla karşılaşmışlardır. Örneğin, bir haberi Mustafa Kemal'e ulaştırmak için İstanbul'daki fedaî grupu, kuryeye gerekli talimatı verir. Bu kurye, İnebolu'ya sefer yapan takalarla yola çıkar. Boğazdaki Müttefik kontrolunu aşabilirse yoluna devam eder. İnebolu'ya ulaştığı zaman mektubu İnebolu komutanına verir, o da bu mektubu ya özel bir kurye ile, ya da telgrafla Ankara'ya ulaştırır.

İstanbul'dan görevlendirilen kurye şayet Boğaz'daki Müttefik kontrolundan sıyrılamazsa geri çevrilir. Bu takdirde, motor kaptanı İnebolu'ya varınca İnebolu Komutanına: «Hüsameddin Bey'in size selâmı var» der. Bu, bir şifredir, anlamı da şudur: «Ankara'ya haber ulaştıracak kurye Boğaz'daki Müttefik kontrolunu aşamadı.»

Bunun üzerine İnebolu Komutanı, İstanbul'a bir kurye gönderir. Bu kurye gizli grupla temasa geçer, Ankara'ya ulaştırılacak haberi alır ve döner.

Böylece bir haberin Mustafa Kemal'e ulaştırılması bazen aylar sürer.

M.M. Grup, Konya'da isyan hazırlanmakta olduğunu haber almış, fakat belirtilen zorluklar yüzünden bu haberi zamanında Mustafa Kemal'e ulaştıramadığı için Konya isyanı Ankara'ya büyük galle açmıştır.

İşte bütün bu zorlukları bilen İstanbul Telgraf Müdürü İhsan (Pere) Bey, her fedakârlığı ve hattâ idamı da göze alarak gizli bir telgraf merkezi kurmuştur. İstanbul'daki fedaî grupları bu gizli merkezden rahatça Ankara ile muhabere etmişlerdir.

YENİ BİR BELGE DAHA:

PİYER LOTİ'NİN MUSTAFA KEMAL'E MEKTUBU

ATATÜRK'ün, Büyük Millet Meclisinin hediye ettiği bir halı vesilesiyle Piyer Loti'ye gönderdiği Fransızca mektubun muhatabına nasıl verildiğini, Fikret Adil tarafından sayın Müfide Ferit Tek'le yapılmış bir röportajdan ilk defa öğrendik. Bu röportaj Yeni İstanbul gazetesinin 14 ocak 1950 tarihli sayısında çıkmıştır. Bayan Müfide Ferit Tek, bu mektubun Piyer Loti'ye nasıl verildiğinin ilgi çekici hikâyesini bütün ayrıntılariyle anlatmış, fakat mektupta neler yazılı olduğundan hiç bahsetmemiştir.

Biz, bu mektup metninin basına da verilmiş olması ihtimalini düşünerek gazete kolleksiyonlarını geniş bir taramaya tabi tuttuk ve nihayet, 1921 yılında verilmiş olan bu mektup metnini Hâkimiyeti Milliye gazetesinin 1922 koleksiyonunda bulduk. Bu mektup, Piyer Loti'ye nasıl verildiğinin hikâyesiyle birlikte tarafımızdan derlenen «Atatürk'ün Özel Mektupları»nda (sayfa 66/69) yayımlanmıştır.

Bu araştırmalarımızda iki hususu tesbit etmiştik:

1) Mustafa Kemal'in mektubunun metnini,

2) Müfide Ferit Tek'in bu mektubu Piyer Loti'ye hangi tarihte verdiğini.

Gazi'nin mektubu Piyer Loti'ye 26 aralık 1921 tarihinde verilmiştir.

Fakat bütün bu araştırmalara rağmen Mustafa Kemal - Piyer Loti mektuplaşmasının bir yönü karanlıkta kalmıştı: Piyer Loti bu mektuba cevap vermiş miydi, vermişse neler yazmıştı?

Yeniden yaptığımız araştırmalar neticesinde Piyer Loti'nin, kâtibi vasıtasiyle Gazi'ye verdiği cevabı da tesbit etmiş bulunuyoruz.

Şimdi, kâtibi Jean Berger tarafından yazılan bu cevabi mektubu —birinci mektupla birlikte— yeni harfli olarak ilk defa okuyucunun huzuruna getiriyoruz:

3 Kasım 1337 (1921)

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Paris Mümessilinin hareketinden istifade ederek büyük ve asil dostuna karşı beslediği hisleri, minnet ve şükranı tekrar beyan etmeyi kendine bir borç bilmiştir.

Tarihin en karanlık günlerinde sihirli kalemiyle daima Türk Milletinin hakkını teyit ve müdafaa etmiş olan büyük üstad için Türk Milletinin beslediği derin ve sarsılmaz muhabbet hislerine, İstiklâl Mücadelesinde şehit düşen askerlerimizin yetim bıraktığı kızlarımız tarafından göz yaşları arasında dokunan bu halı şehadet edecektir.

Naçiz kıymeti, delâlet ettiği mânadan ibaret olan bu hediyemizi haksever ve civanmert büyük Fransız'a beslediğimiz şükran hissine delâlet olarak telâkki ve kabul buyurmanızı rica ederiz.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Başkumandan
Gazi Mustafa Kemal

PİYER LOTİ'NİN KÂTİBİ VASITASİYLE VERDİĞİ CEVAP:

Müşir Paşa Hazretleri,

Mösyö Piyer Loti, el yazınızla yazılı kıymetli bir mektubu aldı ve, babaları dâvaların en mukaddesi uğrunda şehit düşen harb yetimelerinin göz yaşları arasında işlenmiş olmak itibariyle hediyelerin kalbe en müessirini teşkil eden halıyı nam-ı

âlînize getiren Ankara Millî Hükümetinin delegelerini kabul etmek fahr-ı azîmine nail oldu.

Gözlerine yaş getirtecek raddelerde kendisini duygulandıran bu en yüksek teveccüh eseri karşısında size nasıl teşekkür etmeli? Hiç olmazsa bu teşekkürler kendi elinden çıkmış olmalıydı. Eyvah ki artık bu kadar bir sevinçten bile mahrumdur. Bu dakikada pek hastadır. Muazzez vatanımız lehinde girişmeye mecbur kaldığı cidal ile yıpranmış, Yunan saldırışı karşısında Türkiye'yi müdafaadan dolayı bütün Avrupa'nın tahkirleri, istihzaları ve alçaklıkları yüzünden ölgün bir hale gelmiş olduğundan artık takatı kalmamıştır. Ve kendisini mazur görmenizi rica ediyor.

Fakat Türk Milletinin aralıksız ve zeval bulmaz surette göstermek lûtfunda bulunduğu dostluk, ıstıraplarına biraz sükûn vermiştir.

En minnettarane teşekkürlerini kabul etmenizi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi âzalarına kabul etmek lûtf-ı tavassutunda bulunmanızı kalbinin en derininden niyaz eder Paşa Hazretleri..

Zat-ı samilerinin en sadık ve en muti hâdımı olmakla kesb-i şeref eylerim.

Jean Berger

(7 mart 1922 tarihli Hâkimiyeti Milliye'den)

GAZETECİ EBUZZİYA, ATATÜRK'ÜN TEKLİFLERİNİ NİÇİN REDDETTİ?

YAKIN tarihimizin içyüzü uzun süre anlaşılamamış olaylarından biri de gazeteci Ebuzziya Velit Bey'le Atatürk arasında geçmiş olan hâdisedir.

Bu olayın içyüzü ilk defa Asım Us tarafından açıklanmıştır.

Asım Us'un anılarına geçmeden evvel gazetecilerin İzmir'e dâvetini gerektiren hâdiseleri açıklıyalım:

Ağa Han, İsmet (İnönü) Paşa'ya hilâfet müessesesinin faydalarını belirten bir mektup yolluyor. Bu mektubun bir örneği basına da verildiği için Tanin, İkdam ve Tevhidiefkâr gazeteleri tarafından (mektubun aslı henüz İsmet Paşa'nın eline geçmeden) yayımlanıyor. Yayım tarihi 5 haziran 1923 tür.

Hilâfet müessesesini övücü bu mektubun bu üç gazetede yayımlanması hükümet çevrelerinde körpe devrimin yerleşmesi bakımından kuşkular uyandırıyor. Aynı ayın sekizinde bu konuda Mecliste bir gizli oturum yapılıyor ve bu mektubu yayımlayan gazete sahip ve sorumlularının istiklâl mahkemesince yargılanmasına karar veriliyor.

Haziranın onunda İstanbul'a gelen İstiklâl Mahkemesi, ertesi günü sanıkları yargılamaya başlıyor. Birkaç oturum süren yargılamadan ve dinlenen birçok şahitlerden sonra 2 ocak 1924 tarihinde sanıklar beraet ediyor. Yargılanan bu sanıklar Hüseyin Cahit (Yalçın), Velit (Ebuzziya) ve Ahmet Cevdet (İkdam) Beylerdir.

Şimdi, sayın Asım Us'un anılarına göre olayın bundan sonraki safhalarına geçelim:

İstiklâl Mahkemesi Reisi İhsan (Eryavuz) Bey, bu yargı-

lamadan dolayı gazeteciler arasındaki üzüntü havasını dağıtmak için Asım Us'a şu teklifte bulunuyor:

— Hüseyin Cahit ve Velit beylerin muhakemesi dolayısı ile arkadaşlar arasında ne de olsa üzüntü havası meydana geldi. Ben, bu havanın dağılmasını istiyorum. Bunun için de bir çare düşündüm: İstanbul gazete başyazarları anlaşarak İzmir'de istirahat halinde olan Gazi Hazretlerini ziyaret etseniz çok iyi olacaktır. Fakat, gazeteci arkadaşlar bu ziyareti kendi teşebbüsleriyle yapmalıdırlar. Gazi Hazretleri tarafından dâvet edilmiş gibi olmamak lâzımdır. Siz, arkadaşlarınızla görüşünüz. Aranızda anlaşma olursa ben İzmir'e yazarım, Gazi Hazretlerinden de müsaade alırım.

Asım Us, aldığı bu teklif üzerine evvelâ Necmeddin Sadak'la görüşüyor, sonra Hüseyin Cahit Yalçın ve Velit Ebuzziya da dâhil olduğu halde o zamanki İstanbul gazeteleri başyazarlarının muvafakatini alıyor. İhsan Bey de, gazetecilerin müracaatlarından bahsederek İzmir'e yazıyor ve Ata'nın müsaadesini alıyor.

Necmeddin Sadak, Ahmet Cevdet İkdam, Suphi Nuri İleri, Hüseyin Şükrü, Velit Ebuzziya, Hüseyin Cahit Yalçın, İsmail Müştak Mayokan, Ahmet Emin Yalman ve Asım Us, Gazi ile görüşmek üzere İzmir'e gidiyorlar. Fakat Ebuzziya Velit, İzmir'e hareket edecekleri gün Tasviriefkâr gazetesine koyduğu bir yazı ile bu ziyaretin Gazi'nin dâveti üzerine yapıldığını belirtiyor.

Gazi, bu yazıyı görünce canı sıkılıyor. Başkâtip Tevfik (Bıyıklıoğlu) Bey'e emir vererek İzmir'de gazetecilerin bulunduğu otele telefon ettiriyor ve Velit Bey'in gazetesindeki bu yazının tekzip edilmesini bildiriyor. Velit Bey her nedense bu «yalanlama» teklifini kabul etmiyor. Bunun üzerine Tevfik Bey tekrar telefon ederek şu teklifte bulunuyor:

— Velit Bey bir kart yazar ve kendi arzusiyle gelip Gazi'yi ziyaret etmek istediğini bildirirse toplantıya kabul edilecektir.

Velit Ebuzziya bu teklifi de reddediyor. Gazi de kendisini toplantıya kabul etmiyor.

Gazetecilerin İzmir'de Atatürk tarafından kabulü 4 şubat 1924 tarihinde vukubulmuştur.

NAŞİT MENGÜ'DEN BİR ANI:

ATATÜRK'ÜN, COŞKUN TEZAHÜRLER HAKKINDA BİR YARGISI

YAŞADIKLARI sürece yığınlara hâkim olmuş, alkışlar ve takdirler toplamış nice tarihî kişiler hayatlarında veya ölümlerinden sonra zaman çarkının dişleri arasında kaybolup gittiler. Bunlar «yalancı şöhretler» di ve yaptıkları köksüzdü, temelsizdi. Bunun içindir ki, eserlerinin ömrü kendi ömürlerini aşamadı.

Bunların çoğu, lehlerinde yapılmış birtakım gösterilerin gururuna da kapıldılar. Ve bunları «ebedî yaşama» nın bir delili sandılar, «zafer sarhoşluğu»nun uykusunda kaybolup gittiler.

Atatürk'e 12 yıl yaverlik yapmış olan sayın Naşit Mengü'nün çeşitli anılarını dinlerken bir yandan da bunları düşünüyordum: Atatürk, kendisi hakkındaki büyük sevgi gösterileri karşısında nasıl duygulanıyor, neler düşünüyordu?

Bu sualime Naşit Mengü şu cevabı verdi:

— «Yıl 1927... Atatürk, Anadolu'ya geçtikten sonra ilk defa İstanbul'a dönüyor. Bütün kent halkı sokakları ve denizleri kaplamış. Bayramlarının en büyüğünü yaşıyorlar. Kıyılardan, denizlerdeki sandallardan Atatürk'ün motoruna doğru eller uzanıyor, «yaşa, varol» sesleri kubbelerde yankılar yapıyordu.

Atatürk de ayakta, mendil sallıyarak bu sevgi gösterilerine karşılık veriyor. Ben, rahmetli Salih Bozok'la Ata'nın bir adım gerisindeyiz. Rahmetli Salih, halkın bu coşkun gösterilerinden çok heyecanlandı; gözlerinden yaşlar süzülüyordu. Gazi'ye eğilerek:

— «Paşam, dedi; halkın şu coşkun tezahürlerine bakınız. Bu millet ebediyete kadar uğrunuzda ateşe atılmakta tereddüt etmez.»

Atatürk şu cevabı verdi:

— «Kendilerine faydalı olduğunuz, onlara müsbet yolda hizmet ettiğiniz müddetçe milletin sevgisini kazanabilirsiniz. Vaatlerinizi yerine getirmez, milletin refahına hizmet etmezseniz bugün bizi alkışlayan bu topluluk yarın yuhalar.»

BİR VEFA ÖRNEĞİ

ATATÜRK'ün vefalı bir davranışına ait bu anıyı gazeteci arkadaşlardan Niyazi Tarman'dan dinledim. Olayı Tarman'a anlatan da vak'ada adı geçen İğneciyan'ın kızıyle aynı okulda okumuş ve bu serüveni ondan dinlemiş olan bir felsefe öğretmeni bayandır. Okurların huzuruna ilk defa getirdiğimiz hâdise şu:

Mustafa Kemal'in İstanbul'da dostları arasında İğneciyan adında bir Ermeni vatandaş da vardır. Mustafa Kemal, Çanakka'le'den döndükten sonra da İğneciyan, Mustafa Kemal'i Şişli'deki evinde sık sık ziyaret etmektedir. Bu zat, Türk kamusu üzerinde ilmî araştırmalar da yapmaktadır, servet sahibidir.

Mustafa Kemal, birçok vesilelerle belirtildiği gibi zaman zaman geçim sıkıntısı çekmiştir. Bu devrelerinde İğneciyan, Mustafa Kemal'e borç vermek suretiyle yardımlarda da bulunmaktadır.

Mustafa Kemal Anadolu'ya geçtikten sonra Mavromira teşkilâtiyle ilgisi olduğu iddiasiyle İğneciyan'ı tevkif edip Malta'ya sürüyorlar. Bütün emlâkine ve servetine de el koyuyorlar.

İğneciyan Malta'dan döndükten sonra üzerindeki elbisesinden başka hiçbir şeye sahip olmıyan bir fakirdir. Apartmanlar ve köşkler gitmiş, bütün parasını kaybetmiş zavallı bir fakir. Bir de kızı vardır. Baba - kız, Yedikule'de bir gecekonduya, daha doğrusu bir kovuğa sığınmışlardır.

Atatürk, zaferden sonra devrimleri uygulamak için geceli gündüzlü bir faaliyet devresi içindedir. İğneciyan'ın bu devrede Mustafa Kemal'e halini duyurmak için teşebbüse geçip geçmediğini bilmiyoruz. Belki de teşebbüs etti, fakat her halde barajı aşamadı.

Yıl 1927... Atatürk Anadolu'ya geçtikten sonra ilk defa İstanbul'a gelmiştir. Bu, İğneciyan için bir fırsattır. Hem eski dostunu görmek, hem de uğradığı haksızlığı tamir ettirmek

için. Bu maksatla doğru Dolmabahçe Sarayı'na gider, ilgili memura başvurur:

— Ben, der; Gazi Hazretlerini görmek istiyorum.

— Sen kimsin?

— Ben İğneciyan. Gazi'nin eski bir dostuyum, arkadaşıyım.

Memur baştan aşağı İğneciyan'ı süzer. Kılık kıyafeti hiç de güven verici değildir. Reisicumhurun arkadaşı olduğunu iddia eden yıpranmış ve yağlanmış elbiseler içindeki bu Ermeni vatandaşı atlatılır.

Müracaatını birkaç defa tekrarlıyan İğneciyan, her defasında atlatılır.

Bir gün de kıziyle birlikte gider Saraya. O gün Sarayın önünde bir fevkalâdelik vardır. Motor sesleri, sağa sola koşuşan telâşlı insanlar. Bu, Gazi'nin bir geziye çıkacağının belirtisidir.

Polisler ve muhafızlar, oradan uzaklaşması için İğneciyan'a işaret etmektedir. O sırada Gazi de Saraydan çıkmıştır. Etrafındaki insan çemberi arasından otomobiline doğru ilerlemektedir.

O anda bir hâdise olur; İğneciyan'ın kızı ok gibi fırlar ve insan duvarının çatlaklarından sızarak Atatürk'ün yanına kadar sokulur. Gazi sorar:

— Kim bu kız?

Kız cevap verir:

— Ben İğneciyan'ın kızıyım.

Gazi'nin gözleri parlar:

— Nerede baban?

— Dışarıda bekliyor. Sokmuyorlar.

Hemen emir verir, İğneciyan'ı huzura alırlar. Ve iki dost sarmaş dolaş olurlar. İğneciyan bütün başından geçenleri anlatır.

Atatürk, bu hazin serüveni gözleri yaşararak dinler. Emir verir, gerekli tahkikat yapılır, İğneciyan'ın haklı olduğu anla-

şılır, malları iade edilir. Gazi, kendisine ayrıca 500 lira da aylık bağlar.

İğneciyan, eski günlerinin huzuruna kavuşur.

Yıl 1938... Kasımın 12 si... Atatürk'ünü kaybetmiş olan İğneciyan, bu acıya dayanamaz ve teessüründen ölür.

İğneciyan'ın kızı hâlen Amerika'da imiş. Bir Türk talibi çıkmadığı için de bugüne kadar evlenmemiş. Öyle karar vermiş kendince. Bir Türk talibim çıkmazsa evlenmiyeceğim, diye. Bu yüzden yabancılardan gelen bütün teklifleri reddetmiş.

Bu ölümlü dünyanın en güzel şeyi bu karşılıklı «Vefa» lardır.

ATATÜRK'ÜN BİR HÂTIRA DEFTERİNDEN PASAJLAR

ATATÜRK'ün, anılarını birkaç defterde topladığını, sonradan bunları Afet İnan'a verdiğini, Afet İnan'ın, İsviçre'de bulunduğu bir sırada Çankaya Köşkündeki bürosundan —kilitler kırılmak suretiyle— çalındığını biliyoruz. Şimdi bahsedeceğimiz hâtıra defteri Mustafa Kemal Paşa tarafından 1925 yılında Konya'da tutulmuştu. Üç günü kapsıyan bu notların «1925 yılında basındaki muhalefete karşı uygulamak istediği fikirlerin gerekçesini teşkil etmesi, hattâ bir müdafaaname özelliği taşıması bakımından da büyük tarihî önemi vardır.»

NOTLAR BASINA NASIL İNTİKAL ETTİ?

1925 yılının karlı bir gecesi... Atatürk'ün mutad dâvetlileri arasında üç de paşa vardır: Sait, Şükrü Naili, Ali Hikmet Paşalar. Gazeteci Hakkı Tarık Us da aralarındadır. Atatürk Viyana'da tuttuğu hâtıra defterlerinden bazı pasajlar okuduktan sonra sıra, Konya'da tutmuş olduğu notlara geliyor. Hakkı Tarık Us, bu notları dinledikten sonra büyük fırsatı kaçırmıyor ve gazetesinde neşri için müsaade istiyor. Böylece —fotokopileriyle birlikte— bu anıların Vakit gazetesinin 10 aralık 1925 tarihli sayısında yayımı sağlanmış oluyor. Bir tarih dergisinde de değindiğimiz bu ilgi çekici anıları Atatürk'ün fikirlerini ülkü ve amaç yapmış olanların huzuruna getiriyoruz:

«MİLLETE YALANCI VAADLERDE BULUNMAKTAN NEFRET EDERİZ.»

«MEMLEKET ve milletin kurtuluşu ve saadeti için çalışmaktan başka bir maksadım yoktur. Bu, bir insan için kâfi sevinç ve haz temin eder.

Benimle beraber olan arkadaşlarım, umumiyetle vatandaşlarım da aynı maksadı takibetmektedirler. Şahsî, ailevî huzur ve sadetin milletin huzur ve saadetiyle kaim; memleketin emniyet ve masuniyetiyle mümkün olduğunu hakikî ve ciddî bir surette müdriktirler.

Ben ve benimle beraber olanlar, hedefimizin ulviyetine, yolumuzun doğruluğuna eminiz; bunda asla şüphe ve tereddüt yoktur.

«Milletimizin, Türk Milletinin yakın, uzak tarihine lüzumu kadar vukufumuz vardır. Geçmişin derslerini hal ve istikbal hayatı için gözönünde tutmak dikkatinden mahrum değiliz. Yaptığımız hizmetlerle öğünmüyoruz. Yapacağımız hizmetlerle öğüneceğimiz ümidiyle teselli buluyoruz.

«Milleti, aklımızın ermediği, yapmak kudret ve kabiliyetini nefsimizde görmediğimiz hususular hakkında kandırarak geçici teveccühler elde etmeye tenezzül etmeyiz. Millete, âdi politikacılar gibi yalancı vaadlerde bulunmaktan nefret ederiz.

Vatanî, millî meselelerde yürürken fikrî ve fiilî noksanlarımızı görüp dostça ihtar edenlerden memnun ve müteşekkir kalırız. Fakat bizim noksanımızı kötü tevil ve tefsir, millet ve memlekete ait idealimizin tatbikına engel olmak için çalışanlara iyiniyet atfedemeyiz. Bu gibiler cidden hain değilseler mutlaka gafildirler ve bu sebeple hıyanete şer ve fesada âlettirler.

«Biz, böyle gafillerin hakikat önünde yerlere kapandıklarını çok gördük. Milletimizi hakiki kuruluşa, saadete kavuşturmak için tatbikinin zarurî olduğuna kanaat getirdiğimiz esasları tatbik ve icrada tereddüt göstermedik. Bu esasların devam ve istikrarını temin için ise hayatlarımız ortadadır.

MİLLETİ İDAREDE DÜSTURUMUZ

Konya, 4 ocak 1925

«Milleti idarede düsturumuz, milletin müşterek ve umumî fikri ve temayüllerine uymaktır. Bu fikir ve temayüllerin hakiki ve ciddi olabilmesi, milletin maddî ve manevi ihtiyaç membalarından gelmesine bağlıdır.

«İÇTİMAİ DÜZENİMİZİ BOZACAK KİMSELERE GÖZ YUMAMAYIZ.»

Konya, 5 ocak 1925

«Umumî efkâr gibi gösterilmek istenilen sun'î fikirler en nihayet, hususî fikirler gibi mütalâa olunabilir. Kıymeti haiz ve menfaati mucip görülürse nazarı dikkate alınır; fakat umumî idarede uyulması lâzım düsturlar mahiyetinde telâkki edilemezler.

«İlmî kıymeti olmıyan fikirlerin ve mütalâaların lüzumundan fazla ehemmiyetle karşılanmaması o fikirler ve mütalâalar sahiperini kızdırmamalıdır. Dargın hislerine mağlûb olarak serzenişte bulunanları mazur görsek bile haklı bulamayız.

Bilhassa bizi «keyfî hareket eden müstebitler» diye tavsif etmelerini büyük haksızlık, insafsızlık olmak üzere telâkki ederiz.

Biz, keyfî hareket etmeyiz. Müstebit asla değiliz. Hayatımız, bütün faaliyetimiz memleket işlerinde keyfî ve müstebitçe hareket edenlere karşı mücadele ile geçmiştir.

Bizim akıl, mantık, zekâ ile hareket etmek şiarımızdır. Bütün hayatımızı dolduran vak'alar, bu hakikatın delilidirler.

Memleket ve millet işlerinde şahıslariyle, fiilleriyle, fikirleriyle zararlı olmak vaziyetine düşenlere karşı zaman zaman mütecellit olduğumuz vakidir. Milleti hakiki salâh yolunda yürümekten mene çalışmak istiyenlere şedit ve amansız olmak istidadındayız.

İçtimaî nizamımızı, bilerek veya bilmiyerek ihlâl edici kimselere müsaadekâr olamayız; bunlar doğrudur. Bizden bu hu-

susta sükûnet ve tarafsızlık talep edenleri tatmin edemiyorsak, bunun sebebi, memleket ve millet menfaatini her şeyin üstünde gördüğümüzdür.

Konya, 7 ocak 1925

«Bazı İstanbul gazetelerinin zaman zaman ortaya attıkları münakaşa zeminleri, dikkati çekmekten geri kalmıyor. Her hükümetin hükümet ricalinden her birinin münakaşa ve tenkid edilecek işleri bulunur. Bir gazetenin, bir parti mensubunun ise her şey... her şeyden evvel mevcudiyetleri mahzurlu görülür ve tenkid edilebilir. Fakat işaret etmek istediğim gazetelerin münakaşa ve tenkidlerindeki mâna, esas itibariyle başka mahiyet arzediyor.»

Mustafa Kemal, bundan sonra bir «İstanbul - Anadolu» meselesi yaratmak istiyenlere temas ettiklerinden sonra notlarını şu cümle ile bitirmektedir:

«Ankara hükümet merkezidir ve ebediyen hükümet merkezi kalacaktır.»

ÜNLÜ TARİHÇİ EMİL LUDWİG ATATÜRK HAKKINDA NELER ANLATTI?

ÜNLÜ Alman tarihçisi Emil Ludwig Türkiye'ye gelmiş ve 30 aralık 1929 tarihinde Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul olunmuştur. Emil Ludwig'in bu görüşmeye ait röportajı ayrıca yayımlanmıştır. Tarihçi, Atatürk'ün yanından ayrıldıktan sonra intibalarını soran Hâkimiyeti Milliye Gazetesi muhabirine ilgi çekici beyanatta bulunmuştur. Bu beyanatın Mustafa Kemal'le ilgili kısımlarını aynen sunuyoruz.

«—ANKARA'ya niçin geldiğimi soruyorsunuz. Evvelâ, Büyük Kurtarıcınız Reisicumhur Gazi Hazretlerini görmek için geldim. Çünkü zamanımızın hemen bütün büyük devlet adamlarını tanımak isterim. Bundan başka Umumî Harb esnasında Türkiye'ye gelmiştim. Dostlarım bana daima memleketinizde beş altı sene içinde vücuda getirilen büyük ve hayrete şayan ilerleme ve medeniyet eserlerinden bahsettiler. Bunları da bizzat görmek ve incelemek istedim.

«... Memleketinizi ziyaret ederken İtalya'da gördüğüm bir tabloyu hatırladım. Meşhur bir ressam tarafından yapılan bu tablonun üzerine diğer bir resim yapılmıştı. Fakat yeni meşhur bir ressam bu sonradan yapılan resmi kazımış ve altında bulunan hakiki tabloyu meydana çıkarmıştı. Türk Milletinin meziyetlerini, ilerleme ve medeniyete karşı olan kabiliyetlerini temsil eden tablo sultanlar devrinde aldatıcı diğer bir resimle örtülmüştü. Fakat büyük bir adam gelmiş, bu

sonradan yapılan resmi hayrete şayan bir maharetle kazımış ve Türk Milletinin hakiki meziyetlerini meydana çıkarmıştır.

Pek ziyade hasta olan ve sonradan yeni hayat ve kudret kazanan bir milletinin manzarasını görmekten daha güzel bir hal tasavvur olunamaz.

Bilhassa vücuda getirilen bu yeni değişiklikler hayretimi mucip oldu.

Türkiye'yi ilk ziyaret ettiğim zaman İstanbul'da iki Türkçe kelime öğrenmiştim: «çabuk» ve «yavaş». Eski devir pek yavaş gidiyordu ve o zaman arabacılara «çabuk» demek mecburiyetindeydim. Bu defaki ziyaretimde öyle bir sürate şahit oldum ki otomobilcilere «yavaş» demek mecburiyetinde kaldım.

«... Reisicumhur Gazi Hazretleri tarafından kabul olunmak büyük şerefine eriştim. Büyük Adamla iki saat kadar konuştum. Gazi Hazretleri bana Goethe'nin bir sözünü hatırlattı: İnsanlar aynı zamanda düşünürler ve harekete geçerler.

Gazi ile mülâkatım o kadar kıymetlidir ki bunu iki kelime ile anlatmaya imkân yoktur. Bu hususta bizzat ben kalem yürüteceğim. Bütün dünya Gazi'nin yalnız faaliyetlerini bilirler. Fakat ben kendileriyle görüşürken dünyanın meçhulü olan diğer büyük meziyetlerini keşfettim. Gazi Hazretleri faal oldukları kadar da bir mütefekkirdirler.

Gazi Hazretlerini, Mussolini ile mukayese edemeyiz. Çünkü teşebbüslerinin bütün esası milletlerinin sosyal teşekkülleri ve hareket hatları arasında fark vardır. Her ikisi de milletlerine yeniden hayat ve kudret vermek istiyorlar. Fakat içinde bulundukları ahval ve şartlar mukayese edilemez.»

Emil Ludwig, 2 ocak 1930 tarihinde Türkiye'den ayrılmıştır.

ATATÜRK, MİLLETE NELER BAĞIŞLADI?

Bilindiği gibi Atatürk çiftliklerini millete bağışlamıştır. Yalnız, bunların listesi şimdiye kadar her hangi eserde yayımlanmış değildir. Bu görevi yerine getirirken bir yanlışlığı da düzeltmek isteriz:

Atatürk'ün şahsî servetini millete bağışladığı tarih bazı eserlere yanlış girmiştir. Örneğin bu tarih, Feridun Fazıl'ın «Geçmişte Bugün» de 12 haziran, Matbuat Almanağında 13 haziran 1937; Atatürk Devrimi Kronolojisi'nde (S.N. Özerdim) 11 mayıs 1938 dir. Bu hususdaki işlemi şöyle sıralayabiliriz:

Atatürk'ün Başkanlığa yazdığı bir tezkere ile servetini Hazineye hediye etmesi: 11 haziran 1937; kanunî işlem için Gaziorman Çiftliğinde bazı bakanların yanında resmen teyidi: 11 mayıs 1938.

7 ocak 1938 günü kabul edilen ve 13 ocakta yürürlüğe giren 3807 Sayılı Devlet Ziraat İşletmeleri Hakkında Kanun'un 5. maddesi gereğince Atatürk Çiftlikleri de bu işletmelerin içine girmiştir.

Şimdi bağış olayının safhalarını takibedelim:

ATATÜRK, 11 haziran 1937 tarihinde Başbakanlığa yazdığı bir tezkere ile bütün bunları Hazineye bağışladığını bildirmiştir. Atatürk, bu bildirisinde şu gerekçeyi de ileriye sürmektedir:

«... Çiftliklerin yerine göre, arazi ıslah ve tanzim etmek, muhitlerini güzelleştirmek, halka gezecek, eğlenecek ve dinlenecek sıhhî yerler, hilesiz ve nefis gıda maddeleri temin eylemek, bazı yerlerde ihtikârla fiilî ve muvaffakıyetli mücadelede bulunmak gibi hizmetleri de zikre şayandır.

«Bünyelerinin metanetlerini ve muvaffakıyetlerinin temelini teşkil eden geniş çalışma ve ticarî esaslar dâhilinde idare edildikleri ve memleketin diğer mıntakalarında da mümasilleri tesis edildiği takdirde tecrübelerini müsbet iş sahasından alan bu müesseselerin; ziraat usullerini düzeltme, ıslahatı arttırma ve köyleri kalkındırma yolunda Devletçe alınan ve alınacak olan tedbirlerin hüsnü intihap ve inkişafına çok müsait birer âmil birer mesnet olacaklarına kani bulunuyorum. Ve bu kanaatle tasarrufum altındaki bu çiftlikleri bütün tesisat, hayvanlar ve demirbaşlariyle beraber Hazineye hediye ediyorum.»

Başbakan İsmet İnönü, Gazi'nin bu tezkeresini 12 haziran 1937 tarihinde Büyük Millet Meclisinde okumuş ve millete duyurmuştur. Bu vesile ile uzun bir beyanat veren Başbakandan sonra müteaddit milletvekilleri söz alarak Atatürk'ün bu bağışındaki mânayı ve önemi belirtmişlerdir.

İnönü ayrıca, Karadeniz seyahatinden İstanbul'a dönmekte olan Atatürk'e bir telgraf çekmiş, bu bağışından dolayı «köylümüze nümune ve mektep olarak çok faydalı ve hayırlı» olacaklarını işaret etmiş ve Meclisin heyecanını belirtmiştir.

«TÜRK MİLLETİNE CANIMI VERECEĞİM.»

Atatürk, İnönü'nün bu telgrafına cevap vermiştir. Bu cevap, Atatürk'ün köylüye ve millete verdiği önemi belirtmesi bakımından pek değerli bir tarihî belgedir. Aynen aşağıya alıyoruz:

«Başvekil İsmet İnönü'ne,

«Hatırlarsanız, Türk köylüsünün Türkün efendisi olduğunu söylediğim zamanı. Ben o efendinin arzu ve iradesi altında senelerden beri çalışmış olan bir hadimim (hizmetkârım). Şimdi beni

çok heyecana getiren hâdise, Türk köylüsüne naçizane de olsa ufak bir vazife yapmış olduğumdur. Milletin yüksek mümessiller heyeti bunu iyi görmüş ve kabul etmişlerse benim için ne unutulmaz bir saadet hâtırasını bana vermişlerdir. Bundan dolayı çok yüksek zevkle millet, memleket ve Cumhuriyet Hükümetine yapmaya mecbur olduğum vazifelerden en basiti karşısında gösterilmiş olan teveccühten, takdirden ne kadar mütehassis olduğumu ifadeye muktedir değilim.

BEN İCABETTİĞİ ZAMAN EN BÜYÜK HEDİYEM OLMAK ÜZERE TÜRK MİLLETİNE CANIMI VERECEĞİM.»

Kemâl Atatürk

Şurasını da belirtelim ki Atatürk'ün şahsî servetini millete bağışladığı tarih bazı eserlere yanlış girmiştir. Örneğin bu tarih Geçmişte Bugün'de 12 haziran, Matbuat Almanağında 13 haziran 1937; Atatürk Devrimi Kronolojisi'nde (S.N. Özerdim) 11 mayıs 1938 dir. Bu hususdaki işlemi şöyle sıralayabiliriz: Atatürk'ün Başbakanlığa yazdığı bir tezkere ile servetini hazineye hediye etmesi: 11 haziran 1937; Kanunî işlem için Gaziorman Çiftliğinde bazı bakanların yanında resmen teyidi: 11 mayıs 1938;

7 ocak 1938 günü kabul edilen ve 13 ocakta yürürlüğe giren 3807 sayılı «Devlet Ziraat İşletmeleri Hakkında Kanun» un 5. maddesi gereğince Atatürk çiftlikleri de bu işletmelerin içine girmiştir.

Bağış listesini aynen yayımlıyoruz:

ORMAN ÇİFTLİĞİ:

Ankara'da Orman, Yağmurbaba, Balgat, Macun, Güvercinlik, Tahar, Etimesgut, Çakırlar çiftliklerinden vücut bulmuş Orman Çiftliği; Tarsus'ta Pıloğlu Çiftliği. Yalova Millet ve Baltacı çiftlikleri, Silifke'de Tekir ve Şövalye çiftlikleri, Dörtyol'da portakal bahçesiyle Karabasamak çiftliği,

1 — BUNLARDA MEVCUT ARAZİ:

a — 582 dönüm çeşitli meyva bahçesi.

b — 700 dönüm fidanlık. Buralarda meyvalı, meyvasız muhtelif yaşlarda ve çeşitlerde 650.000 fidan vardır.

c — 400 dönüm Amerikan asma fidanlığı. (Burada 560.000 kök bağ çubuğu vardır.)

d — 220 dönüm bağ. (Burada 88.000 adet bağ omcası vardır.)

e — 370 dönüm çeşitli sebze yetiştirmeye elverişli bahçe.

f — 220 dönüm 6.600 ağaçlı zeytinlik.

h — 17 dönüm 1,654 ağaçlı portakallık.

i — 15 dönüm kuşkonmazlık.

k — 100 dönüm park ve bahçe.

l — 2650 dönüm çayır ve yoncalık.

m — 1450 dönüm yeni tesis edilmiş orman.

n — 148.000 dönüm kabil-i zıraat arazi ve binalar.
154.729 dönüm arazi.

2 — BİNA VE TESİSAT:

a — 45 adet büyük ve küçük idare binası ve ikametgâh. (Bütün mefruşat ve demirbaşlariyle beraber)

b — 7 adet 15.000 baş koyunluk ağıl.

c — 6 adet Aydos ve Toros yaylalarında tesis edilen mandıralar.

d— 8 adet at ve sığırlarla mahsus ahır.

e — 7 adet umumî anbar.

f — 4 adet samanlık ve otluk.

h — 6 adet hangar ve sundurma.

i — 4 adet lokanta, gazino ve eğlence yerleri, lunapark.

k — 2 adet çeşitli imalât yapan fırın.

l — İki adet çiçek ve tezyinat nebatı yetiştirmeye mahsus ser. 51 bina.

3 — FABRİKA VE İMALATHANELER:

a — BİRA FABRİKASI (Senede 7.000 hektolitre bira yapacak kabiliyette, bütün müştemilâtiyle ve bütün işletme levazımı ve mütedavil kıymetlerle beraber).

b — MALT FABRİKASI: (Senede 7.000 hektolitre biraya kâfi gelebilecek miktarda malt imaline kabiliyetli, bütün müştemilâtı ve işletme levazımıyle beraber).

c — BUZ FABRİKASI: (Günde 4 ton buz yapma kabiliyetinde. Bütün müştemilâtı ve işletme levazımiyle beraber).

d — SODA ve GAZOZ FABRİKASI: (Günde 3.000 şişe soda ve gazoz yapma kabiliyetinde. Bütün müştemilâtı ve mütedavil kıymetleriyle beraber.)

e — DERİ FABRİKASI: (Senede 14 bin çeşitli deri imaline elverişli. Bütün müştemilât ve mütedavil kıymetleriyle beraber).

f — ZİRAAT ÂLETLERİ ve DEMİR FABRİKASI: (Biri Ankara'da, diğeri Yalova'da olmak üzere iki modern süt fabrikası. Her ikisi günde ayrı ayrı 15 bin litre pastörize süt ve bin kilo tereyağ işlemek kabiliyetindedir. Bunlar da bütün müştemilât ve işletme levazımı ve mütedavil kıymetleriyle beraber.)

i — BİRİ ANKARA'DA, DİĞERİ YALOVA'DA İKİ VASİ YOĞURT İMALÂTHANESİ:

k — ŞARAP İMALÂTHANESİ: (Yılda 80 bin litre şarap imaline elverişli, bütün müştemilât ve mütedavil kıymetleriyle beraber.)

l — İKİ TAŞLI, ELEKTRİKLE İŞLER BİR DEĞİRMEN: (Bütün müştemilâtı ve mütedavil kıymetleriyle beraber).

m — İSTANBUL'DA BULUNAN BİR ÇELTİK FABRİKASININ YÜZDE KIRK HİSSESİ.

n — Biri Orman Çiftliğinin, biri Tekir Çiftliğinin olmak üzere her biri on beşer bin kilo kaşar, bin teneke beyaz peynir, altı yüz teneke tuzluyağ yapmaya elverişli iki imalâthane. (Bütün işletme levazımı ile beraber).

4 — UMUMİ TESİSAT:

a — Biri Ankara'da, diğeri Yalova'da kurulu iki tavuk çiftliği.

b — Yalova'daki çiftliklerde iki hususî iskele ve liman tesisatı.

c — Üçü Ankara'da ve ikisi İstanbul'da beş satış mağaza-

sının bütün tesisat ve demirbaşları.

d — Orman Çiftliğinde:

Hususî sulama tesisatı, küçük beton köprüler, hususî yollar, içme su tevziat şubesi.

e — YALOVA ÇİFTLİKLERİNDE:

Hususî su tesisatı, telefon tesisatı, elektrik tesisatı, küçük beton köprüler ve yollar.

f — SİLİFKE TEKİR ÇİFTLİĞİNDE:

Hususî sulama tesisatı, beton köprüler.

g — Orman Çiftliğinde kurulu çiftlik müzesi ve ufak mikyasta hayvanat bahçesi tesisatı. Bunların işletme levazımı ve bütün demirbaşları.

5 — CANLI UMUMİ DEMİRBAŞ:

a — 13.100 baş koyun. (Kıvırcık, merinos, karagül, karaman ırklariyle bunların melezleri.)

b — 443 baş sığır. (Simental, Hollanda, Kırım, Cersey, Görensey, Halep yerli ırklariyle bunların melezleri, yeni üretilen orman ve tekir cinsleri.)

c — 69 baş İngiliz, Arap, Macar, yerli ve bunların melezleri, koşum ve binek atları. 58 çoban merkebi.

d — 2.450 baş tavuk. (Legorn, rodayland ve yerli ırklar.)

6 — UMUMİ CANSIZ DEMİRBAŞ:

a — 16 adet traktör, 13 harman ve biçerdöğer makinesi ve bilcümle ziraî işlerini görmekte bulunan ziraat ve âlet ve edavatın tamamı.

b — 35 tonluk bir adet deniz motoru. (Yalova Çiftliğinde)

c — 5 adet çiftliklerin nakliye işlerinde çalıştırılan kamyon ve kamyonet.

d — 2 adet çiftliklerin umumî servislerinde çalıştırılan binek otomobili.

e — 19 adet çiftliklerin umumî hizmetlerinde çalıştırılan binek ve yük arabası.

ATATÜRK'ÜN ŞAHSİ EŞYALARI HANGİ ELLERDEDİR?

MİLLÎ Kahramanımızın kullanmış olduğu özel eşyanın mühim bir kısmı bugün emekli albay sayın Nuri Yurdakul'un elindedir. Bunlar kendisine sayın Makbule Atadan'dan intikal etmiştir. Bu eşyaları Ankara'ya giderek görüp listesini yapmış bulunuyoruz.

Pek azını yayımladığımız listenin incelenmesinden de anlaşılacağı gibi bütün eşya, Atatürk Müzesi için hayati derecede önem taşımaktadır.

Öğrendiğimize göre, sayın Nuri Yurdakul, bu eşyanın bazı şartlarla müzeye devrine âmadedir. Millî duygularının her türlü menfaat endişesinden uzak olduğunu bildiğimiz sayın Nuri Yurdakul'un makul bir zemin üzerinde anlaşmaya varacağına inanıyoruz. İleri sürülen şartların teferruatını bilmemekle beraber, bu konuda anlaşmaya varılması ve tarihî değeri pek büyük olan bu şahsi eşyanın behemehal Devlete intikali zaruri ve **milli bir vecibedir.**

Çünkü, Allah gecinden versin, Yurdakul'u bir gün kaybedersek bu eşyanın âkıbeti ne olacaktır? Yurdakul'un bu eşyalar üzerine nasıl titrediğini, onların muhafazası uğruna neler çektiğini biliyoruz. Verese aynı titiz hassasiyeti gösterecek midir?

Ne olursa olsun, tarihin malı bu emanetlerin hususi ellerde kalması asla caiz değildir. Bunların müzeye intikali hususunda Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün harekete geçmesi uygun olur.

Bunun tahakkukunu biran evvel bekliyoruz.

NURİ YURDAKUL ELİNDE BULUNAN ATATÜRK'E AİT ŞAHSİ EŞYANIN BAZILARININ LİSTESİ:

Meç, arka kayışı, matra, büyük üniformanın apolet ve kemerleri, iki tüfek, kamçı, kılıç, meç, kordon, palto, baston, dürbün, telefon, paşa pantolonu, getr, mahmuz, kalpak, kemer,keleç püsküllü, getr (tarif ederek yaptırmıştır), harb madalyası, manevra pantalonu, manevra kasketi, portatif karyola, Sürt battaniyesi, telefon, karyola (Ankara Ziraat Mektebinde yattıkları), karyola örtüsü, yorgan, yastık, ayak halısı, çizme çekeceği, tozluk, sefertası (Sıvas ve Erzurum'da kullanmıştır), büyük dürbün, bavul, mum (Ankara'da yaktıkları), yazı takımı (Ankara Ziraat Mektebinde ikamet ettikleri zaman kullanmıştır), masa zili, mühim mektupları koydukları kab, fors, dürbün sehpası, haritalar (Kurtuluş Savaşında kullanmıştır), pusula ve yuvarlak saat (başucunda bulundurduğu).

ATATÜRK'ÜN HAYATINA AİT TARİHLER NİÇİN BİRBİRİNİ TUTMUYOR?

MİLLÎ Kahramanımız Atatürk'ün maalesef doğru bir biyografisine sahip değiliz. Hakkına yayımlanan eserlerin çoğu biribirini tutmuyor. Kronoloji cetvelleri de öyle. Hayatının en önemli olaylarına ait tarihler bile birbirini tutmaz bir karışıklık halinde.

Son zamanlarda Atatürk hakkında değerli iki biyografi yayınlandı: Biri Şevket Süreyya Aydemir'in «Tek Adam — Mustafa Kemal»i, diğeri de Yusuf Hikmet Bayur'un «Atatürk, Hayatı ve Eserleri» dir. Her iki yazar da Atatürk'ün biyografisine ait tarih karışıklıklarından ve bazı olayların doğru tarihini tesbit hususunda karşılaştıkları zorluklardan bahsetmektedirler.

Bizde Atatürk'ün hayatına ait binlerce eser yayımlandı. Bunların çoğu, herhangi sorumluluk duygusundan uzak, tamamen ticarî bir amaç güden çalakalem yazılmış derlemelerdir. Tarihler, hiçbir incelemeye tâbi tutulmadan kaynak olarak alındığı için bu yanlışlıklar, sahasını genişlete genişlete bugünkü karışıklığı doğurmuştur. Bu sadece Atatürk biyografisine de özgü değil. Diğer tarihlerimiz de aynı karışıklık içerisinde.

Atatürk'ün hayatına ve Millî Mücadele tarihimize ait tesbit ettiğimiz bu çelişik tarihler büyük bir dosya haline gelmiştir.

Bu karışıklığı doğuran sebepler nelerdir? Evvelâ herhangi tâyin, terfi, nakil, rütbe terfii vesair değişikliklerin geçirdiği resmî safhaya bakalım:

Subaylar için bu gibi değişiklikler belirli bir rütbeden sonra Saraydan geçer ve şu sırayı takibeder:

1 — Harbiye Nezaretince iki nüsha olarak «irade-i seniye lâyihası» hazırlanır, 2 — İrade-i seniye lâyihası padişah tarafından imzalanır.

İrade-i seniye lâyihasında değişikliğin hangi tarihten muteber olacağına dair açık bir kayıt yoksa tâyinde, nakilde veya rütbedeki değişiklik padişahın imza koyduğu tarihten itibar edilir; varsa o tarih esas olarak alınır.

Bu değişikliğe ait irade-i seniye Harbiye Nezaretince tebliğ edilir. Bu «tebliğ tarihi» dir. Bu emirnamenin muhatabına tebliğ edildiği tarih de «tebelluğ tarihi»dir. Değişiklik «nakil» ise muhatabın yeni vazifesinde «işe başlayış tarihi» nin ayrıca tesbiti gerekir. Nakli yapılan kimse hasta ve raporlu ise bu tâyin keyfiyeti tebliğ edilemez; hastalığın hitamı beklenir.

Mustafa Kemal'in memuriyetindeki değişikliklerin yanlış olarak tesbit edilmesinin ana sebebi, bu safhaların iyi bilinmemesi ve otantik belgelerin görülmemiş veya görülmek cihetine gidilmemiş olmasıdır.

Yanlışlıkların bir başka sebebi de şemsî tarihlerin milâdî tarihe çevrilmesindeki hatalardan doğmaktadır. Bilindiği gibi 1332 hicrî yılı şubatının 16. günü 1333 senesi martının birinci günü itibar edilerek 13 günlük takvim farkı kaldırılmıştır.

Bazı yazarlarımız bu 13 günlük farkı nazara almadan şemsi tarihin yılını milâdi yıla çevirmekle yetinmişlerdir. Bazı yazarlarımız da 1332 yılı şubatından sonrası için de 13 günlük farkı dikkate almış, böylece biyografi de içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığının bu çok önemli millî meselemiz üzerinde ciddiyetle durmasını, Atatürk'ün biyografisini bu utanç verici çelişik tarihlerden kurtarmak için bir encümen teşkil etmesini temenni ediyoruz.

ATATÜRK'ÜN HAYATINDA VE İCRAATINDA KASIM AYLARI

Atatürk bilindiği gibi kasım ayında hayata gözlerini kapadı. O'nun, hayatının diğer kasımlarına ait teshit edebildiğimiz bilgileri aşağıda sıraladık:

8 kasım 1912: Atatürk'ün doğum yeri Selânik'in Yunanlılar tarafından işgali.

23 kasım 1912: Mustafa Kemal Bey'in Gelibolu Yarımadası'nda «Bahrisefit Kuvay-ı Mürettebesi Erkânıharbiyesi Harekât Şubesi Müdürlüğü»ne tâyin edilmesi.

3 kasım 1918: Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Mütarekenamesindeki kapalı hususların açıklanmasını Başkumandanlık Vekâletinden (Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'dan) istemesi.

5 kasım 1918: Yıldırım Orduları Grupu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya telgrafı: «... İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak İngiliz ihtiraslarının önüne geçmeye imkân kalmıyacaktır.»

7 kasım 1918: Yıldırım Orduları Grupu ile Yedinci Ordu Karargâhının lâğvı üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezareti emrine alınması.

13 kasım 1918: Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a gelişi.

17 kasım 1918: Minber gazetesinin siyasî ve askerî konular üzerine Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı röportajın yayımlanması.

18 kasım 1918: Mustafa Kemal Paşa'nın Tan Gazetesi muhabirine «Mondros Mütarekenamesinin tatbik şekli» hakkında beyanat vermesi.

14 kasım 1919: Mustafa Kemal Paşa'nın «Türk Dünyası» nda Fransızların Adana'yı işgaline karşı beyanname neşretmesi.

28 kasım 1919: Mustafa Kemal Paşa'nın Urfa Mutasarrıfına talimatı: «... Gayemiz vatanın kurtulmasıdır. Mütarekeye, milletlerarası hukuka aykırı en ufak hareketi protesto etmekten çekinmeyiniz. Millî teşkilâtı kuvvetlendirmeye himmet ediniz.»

18 kasım 1920: Mustafa Kemal Paşa'nın «Erzurum Milletvekili İsmail ve arkadaşlarının Ermenistan Mütareke şartları hakkındaki sual takriri münasebetiyle Türkiye Büyük Millet Meclisinde açıklamada bulunması.

15 kasım 1920: Mustafa Kemal Paşa'nın Konya ayaklanması hakkında Konya'ya bir heyet gönderilmesini isteyen önerge üzerine Mecliste izahat vermesi.

3 kasım 1921: Mustafa Kemal Paşa'nın Piyer Loti'ye mektup yazması.

1 kasım 1922: Mustafa Kemal'in saltanatı yıkması.

26 kasım 1922: Mustafa Kemal'in Paul Heriot'ya Türk — Fransız münasebetleri hakkında mülâkat vermesi.

5 kasım 1925: Ankara Hukuk Mektebi'ni açması ve hukuk inkılâbının dayandığı ana fikri izah etmesi.

30 kasım 1925: Tekke ve zaviyeleri kapatması.

4 kasım 1926: Kendisine karşı yapılmış olan suikasdın başarısızlığa uğraması dolayısiyle milletin sevincini bildirmek için bir mebus heyetinin Atatürk tarafından kabulü.

1 kasım 1927: İkinci defa Reisicumhurluğa seçilmesi.

4 kasım 1927: Ankara Müzesi önündeki atlı, Yenişehir'deki ayakta heykellerinin açılışı.

24 kasım 1927: Ankara Ulus Meydanındaki «Atatürk Zafer Anıtı» nın açılışı.

18 kasım 1930: Atatürk Kayseri'de
20 kasım 1930: Atatürk Sivas'ta.
21 kasım 1930: Atatürk Tokat'ta.
22 kasım 1930: Atatürk Amasya'da.
23 kasım 1930: Atatürk Samsun'da
24 kasım 1930: Atatürk Çarşamba'da.
25 kasım 1930: Atatürk Bafra'da
28 kasım 1930: Atatürk Trabzon'da
30 kasım 1930: Atatürk, Trabzon'dan ayrıldı.
8 kasım 1931: Atatürk Ankara'da Yeni Sinemada.
12 kasım 1931: Atatürk'ün Kurtdereli Mehmet Pehlivana mektup yazması.

24 kasım 1934: Mustafa Kemal'e «Atatürk» soyadı verilmesine dair olan kanunun yürürlüğe girmesi.

1 kasım 1936: Atatürk'ün Ankara'da «Elişleri ve Küçük Sanatlar Sergisi»ni ziyaret edişi.

17 kasım 1936 Atatürk'ün Ekonomi Bakanı Dr. Schacht'ı kabul edişi.

17 kasım 1937: Atatürk Elâzığ'da.
10 kasım 1938: ATATÜRK'ün ÖLÜMÜ.

ATATÜRK'ÜN SON 8 YILININ 10 KASIM'I (1931 — 1938)

10 kasım 1931: Atatürk Çankaya Köşkünde saat 16,30 da uyanmış, Marmara Köşküne gitmiş ve geceyi orada geçirmiştir.

10 kasım 1932: Atatürk, 14,30 da uyandı. Mutad ziyaretleri kabul etti.

10 kasım 1933: Gazi, Çankaya Köşkünde 8,30 da uyandı, günü istirahatle geçirdi. Mutad zevat dışında Fuat Bey'i kabul etti.

10 kasım 1934: Gazi, Çankaya Köşkünde 15.00 de uyandı, günü istirahatle geçirdi. Mutad zevat dışında Cevat Paşa'yı kabul etti.

10 kasım 1935: Atatürk, Çankaya Köşkünde 10.30 da uyandı. 15.00 de otomobille çiftliğe gitti, 3,30 da yattı. Mutad zevat dışında Seyfi Paşa'yı kabul etti.

10 kasım 1936: Atatürk, Çankaya Köşkünde saat 17.00 de uyandı, bir yere çıkmadı. Saat 20 de yattı. Mutad zevatı kabul etti.

10 kasım 1937: Atatürk, Çankaya Köşkünde saat 17.00 de uyandı, bürolarında çalıştı.

10 kasım 1938: ATATÜRK.....

Bu bilgiler «Atatürk'ün Nöbet Defteri»nden alınmıştır. Bu Nöbet Defteri, 1931 yılından itibaren Atatürk'ün nöbetçi yaverleri tarafından günü gününe tutulmuştur. Atatürk'ün vefatına rastlıyan 10 kasım günü nöbetçi yaveri Celâl Tolga'dır.

O gün sadece «Atatürk» demiş, sonra noktalar koymuş... Ve acı haber yüreğini o kadar dağlamış olmalı ki dili tutulmuş ve kalemi taşlaşmış.

Atatürk'ün 1929 de sıhhati hakkında yalan haber yayımlayan İtalyan gazetelerinin bu neşriyatı üzerine Alman yazarına anlattıkları

«BİR GÜN BİRDENBİRE ÖLECEK OLURSAK, TÜRKİYE'DE BENİM YERİMİ İDARE ETMESİNİ BİLECEK BİNLERCE ADAM VARDIR.»

İTALYAN gazeteleri 1928 yılında Atatürk'ün hasta olduğu hakkında yalan yayımlarda bulunmuşlar, bu haber dünya umumî efkârında etkiler yaratmıştır. Bunun üzerine Türkiye'ye gelen Alman gazetecilerinden Bodu M. Fogel'e Atatürk şu beyanatta bulunmuştur:

«Ölümü istihfaf ediyorum. Sıhhatim çok iyidir. Bugüne kadar çalıştım ve çalışmaya devam edeceğim. Benim gibi ölümle müteaddit defalar karşı karşıya gelmiş kimseler her zaman ona galebe ederler. Askerî hayatım esnasında elliden fazla öldürücü ateş içerisine girdim. Fakat bir defasında bana, yine saatim tarafından iade edilen bir kurşun isabet etmiştir.

«Bundan başka şunu da biliniz ki, bir gün birdenbire ölecek olursam Türkiye'de benim yerimi idare etmesini bilecek binlerce adam vardır.»

(LANDES AYTUNG, 21 Eylûl 1928)

BİR AMERİKALI RAHİP ATATÜRK'Ü NASIL GÖRÜYOR?

ATATÜRK'E MÜRACAAT EDEN İLK HIRİSTİYAN KİLİSESİ:

Bilindiği gibi Atatürk'ün süel ve sosyal alandaki başarıları ve devrimleri dünyanın dört bucağında etkiler yapmış, kendisine yabancılar arasında birçok hayranlar kazandırmıştır. Bu arada Amerikan Kilisesinden Atatürk'e yapılmış çok ilgi çekici bir müracaata da rastlamış bulunuyoruz. Mektup, Amerikalı rahip tarafından Atatürk'e —mensup olduğu kiliseyi de temsilen— 1934 yılında gönderilmiştir. Basına da verilmiş ve Aym Tarihi koleksiyonlarında unutulmuş bu mektubu aynen aktarıyoruz:

EFENDİM Hazretleri,

Bendeniz bir Amerikalı rahibim. Zatıâlilerine mektup yazmak cüretkârlığında bulunduğumdan dolayı affımı rica ederim.

Size yazmak ihtiyacını bana duyuran sebebin 1915 de Çanakkale'de İtilâf Devletlerini mağlûbettiğinizden ve 1922 de köylü ve kadından mürekkep ordunuzla düşmanları koğduğunuzdan beri Türkiye'de muhteşem bir ilerleme vücuda getirmiş olmanız ve o zamandan beri Osmanlı tarihinde ilk defa olarak 12 yıllık bir müddet içinde milletinizi Harb İlâhı Mars'tan uzak bulundurmuş olmaklığınızdır.

1 — Biz Amerikalılar için cehalet ve taassup örtülerini yırtıp 14 milyon zihni esiri azat eden adamsınız.

2 — Siz; hamleleri, cinsî esareti kaldırıp kadınlara iktisadî hayatta fırsatlar bahşettiniz.

3 — Kokmuş İmparatorluğun harabe ve küllerinden yeni bir hükümet merkezi halk ettiniz.

4 — Lozan'daki büyük zaferinizle sultanın sattığı kapütülâsyonlar kaldırıldı.

5 — Okuyup yazma bilmiyenlerin adedini yüzde 90 dan yüzde 42 ye indirerek maarif bütçesini yüzde ikiden yüzde 12 ye çıkardınız ve takriben 500 arap harfi kombinezonu yerine 26 harfli lâtin alfabesini millete hediye ettiniz.

6 — Kur'anı kendi diline tercüme ederek milletinize verdiniz.

7 — Mahvolmuş bir demiryolu şebekesini ıslah ve ihya ettiniz.

8 — Amerika'da sizden «Türkiye'nin Abraham Lincoln'nü ve F.D. Roosevelt'i» diye bahsolunuyor. Uzak bir ülkeden zatıâlileri için bundan büyük bir medih ve sena sâdır olamaz. Lincoln, dağınık bir milleti yeniden yaratmıştı. Roosevelt ise gidilecek yolu gösteriyor.

İşte bugün bu devasa icraattan dolayıdır ki zatıâlilerine yazıyorum.

Diğer hıristiyan kiliselerinin şimdiye kadar papazları vasıtasiyle size müracaatta bulunup bulunmadığını bilmiyorum. Amerika'dan ilk istirhamda bulunan kilise bizimki ise, bu şeref bizim için cidden büyüktür. Parisb House'ımıza asılmak üzere imzalı bir fotoğrafınızı rica ediyoruz. Reisicumhurumuz Franklin D. Roosevelt'in de bir kıta fotoğrafına sahip bulunmaktayız. 1927 kasım, 1928 ağustos ve 1931 mayısından beri liderliğiniz altında milletinizin büyük terakkilere mazhar olması dolayısiyledir ki bir de zatıâlilerinin fotoğraflarına nail olmayı fevkalâde arzu ediyoruz. Bu şerefi bize bahşedeceğinizi ümit ederiz.

ATATÜRK'ÜN DİŞLERİNİN YAPTIĞI AZİZLİK

YIL 1933... Atatürk Onuncu Yıl nutkunu hazırlamaktadır. Bir aralık yanındaki Afet İnan'a dönüyor:

— Biliyor musun, diyor; tarihî hâdiselerin cereyanı sırasında bazan fizyolojik arızalar mühim rol oynarlar. Tabiat ya mâni olur, yahut da yardım eder.

Sonra ilâve ediyor:

— On yıl önce bugünlerde cumhuriyetin ilânı konusunda partide ve Meclis'te tartışmalar cereyan ederken beni de dâvet ettiler. O heyecanlı oturumlarda söz söylemek benim aradığım işti. Fakat uzun söz söyliyemedim. Cumhurbaşkanı seçildiğim vakit söylediğim nutuk da en kısa beyanlarımdan biridir.

Afet İnan'ın sual dolu nazarları karşısında sebebini açıklıyor:

— Çünkü dişlerimi yeni çektirmiştim. Yeni yapılan dişlerim tecrübe devresinde idi. Söz söylemeye başladığım vakit ıslık gibi bir ses çıkıyor veyahut da ağzımdan düşüyordu. Bu sırada yapılacak başka hiçbir şey yoktu. Bu tabiî hâdise, siyasî hayatımın en mühim safhasına, böylece bir mâni teşkil etti. Kim bilir, uzun söylemediğim, belki de isabetli olmuştur.

Atatürk, Reisicumhur seçildiği zaman söylediği nutuk için «en kısa beyanlarımdan biridir» demektedir. Bizim yaptığımız incelemeye göre, en kısa beyanı değildir. Meclis kürsüsündeki bu konuşma 292 kelimedir. Oysa bundan daha kısa olan konuşması 24 nisan 1920 tarihinde Meclis kürsüsünde Meclis Reisliğine seçildiği zaman yaptığı konuşmadır. 215 kelime tutmaktadır.

KÜÇÜK NOTLAR

Atatürk'le ilgili bu küçük notlar çeşitli kaynaklardan, otantik belgelerden, yakınlarının anlattıklarından ve gözlemlerimizden faydalanılarak hazırlanmıştır.

MAHALLE KAVGALARI: Islahane ve Ahmetsubaşı mahalleleri arasında bir gece muharebesi cereyan etmektedir. Bu gece savaşı Mustafa Kemal'in kapısı önüne rastlamıştır. Salih Bozok Ahmetsubaşı tarafındadır. Karşı tarafı Komita Hasına adında tehlikeli bir delikanlı idare etmektedir. Savaş en kritik safhasındadır. Mustafa Kemal, bu savaşı evinin kapısı önünde seyretmektedir. Yanında mahalle arkadaşı Asaf (İlbay) vardır. İki tarafın da keşif kolları ilerlemeye cesaret edemiyor, biribirlerinden çekiniyorlar.

Bir ara Nohutçu Arap Hasan, Mustafa Kemal'in yanına gelip soruyor:

— «Ne oluyor?»

Mustafa Kemal cevap verir:

— «İki taraf da birbirinden çekiniyor. Hangi taraftan bir tek çocuk ani ve seri bir hücum yaparsa öbür tarafı mağlûp edecektir.»

Arap Hasan, Mustafa Kemal'in dediğini yapar ve savaş kazanılır.

O Y U N V E MUSTAFA KEMAL

Çocukluk arkadaşı Asaf İlbay diyor ki: «Her çocuğun kendisini menedemediği oyunlara O'nun girdiğini görmedim. Ya seyirci kalırdı, yahut elindeki bir çubukla yerde birtakım çizgiler çizer, resimler yapardı.

Güreşi çok severdi. Kendi güreşmezdi. Fakat çocukları güreşe teşvik eder, tatlı tatlı seyrederdi. Kuvvetli çocuklara kıymet verirdi.»

MUSTAFA KEMAL VE DANS: «ARTIK BÜYÜMÜŞTÜK, rüşdiye öğrenimini yapıyorduk. Tatil zamanlarımızı biz daima oyunlarla geçirirken, O azınlıkların serbest hayatından faydalanarak edindiği birkaç dostunun evine gider, fransızca öğrenir, o zamanın modasına göre polka, mazurka, kadril ve vals gibi bizlerin, adını bile çok sonradan duyduğumuz salon oyunlarını öğrenir dans ederdi.» (Asaf İlbay)

İLK AŞKI: Mustafa Kemal Harbiye öğrencisidir. Tatilini geçirmek üzere Selânik'e gelmiştir. «Ş.» adında ünlü bir paşanın «E.» adındaki kızına ders vermektedir. Aralarında hissî bağ vardır.

Şimdi yine Asaf İlbay'ı dinleyelim:

«Bayramın üçüncü günüydü. Mustafa Kemal'le sevgilisi, Telliçeşme karşısında «Yüksek Kahve» denilen gazinonun bahçesindeki kameriyelerin birinde buluşmak kararını verirler. Bu bahçeli kahve Islahane'den inerken idadi okulundan geçen «Telliçeşme» veya «Hamidiyeçeşmesi» denilen yerde idi.

Randevuya alışık olmıyan ve bir erkekle ilk defa buluşacak olan genç kız, geldikten sonra orada oturmaktan çekinir ve heyecan içinde evine dönmek ister. Fakat Mustafa Kemal kendisini ikna eder. Kalkarlar, binek arabalarının bekleme yeri olan meydanda bir kapalı arabaya atlarlar. Sultan Hamit'in menfası olan Alâtini Köşkü civarında meşhur Floka gazinosuna giderler. Bu gazinonun zevkle döşenmiş küçük hususî odalarının birinde iki genç başbaşa kalırlar.

Kız o gün evlenmek teklifinde bulunur ve ısrar eder. Mustafa Kemal: «Tahsilini geri bırakamıyacağını, vatanına karşı vazifeleri olduğunu, daha uygun şartlar içinde evlenebileceklerini» söyler. Mustafa Kemal'i deli gibi seven genç kız iradesine hâkim olamıyarak ayağa kalkar, yaşlı gözlerini son defa Mustafa Kemal'e çevirir, «Allahaısmarladık» der ve sür'atle ayrılır. Bu, Mustafa Kemal'in ilk aşkıdır. Genç kız bu aşka hayatı müddetince bağlanmış, hiç evlenmemiştir.

EĞLENCELERİ: Mustafa Kemal, Vardarkapısı civarında Odeon Tiyatrosu bitişiğindeki kafeşantana devam ederdi. Bu kafeşantanda Romanyalı üç kız vardı: Fani, Toni, Janet.

Fani, Mustafa Kemal'in, Toni Asaf İlbay'ın, Janet de Ahmet Numan'ın arkadaşı idi.

İSTANBUL'DA DEVAM ETTİĞİ KIRAATHANELER: Mustafa Kemal, Harbiye öğrencisi iken Sirkeci'de Selânik Kıraathanesine, Babıâli'de de Meserret Kıraathanesine devam ederdi.

SON SAVAŞ: Birinci Dünya Savaşının, Osmanlılarla İngilizler arasındaki son muharebesini Mustafa Kemal yapmıştır. Bu muharebe, Halep'te kuzeye doğru ilerlemek isteyen İngilizlerle, bu hattı savunan Mustafa Kemal'i kuvvetleri arasında olmuştur.

MUSTAFA KEMAL'İN HÂTIRA DEFTERLERİ: Mustafa Kemal, Almanya dönüşü (4 ocak 1918) hastalanmış, tedavi ve istirahat için Karlsbad'a gitmiştir. Buradaki istirahat günleri içinde beş defter tutan günlük hâtıralarını yazmıştır. Bu notları türkçe ve fransızca olarak tutmuştur. Anılarında hemen hemen her konuya dokunmuştur: Aşk, felsefe, politika, askerlik gibi... Atatürk, bes defter tutan bu anılarını, ileride, açıklamalariyle yayımlamak üzere Bayan Afet İnan'a vermiştir. Bu defterler, Profesör İnan'ın Çankaya Köşkündeki kilitli bürosunda kaybolmuştur. Profesörün hükümete ve adli makamlara yaptığı müracaat yıllarca bir sonuç vermemiştir. Bu hâtıra defterleri, nihayet bu yıl, Atatürk'ün ölümünden sonra 20 kadar sandık içinde toplanan ve bir bankanın mahzeninde muhafaza edilen sandıklar içinde bulunmuştur. Yakında yayımlanacaktır.

İSTANBUL'DA OTURDUĞU EVLER: Mustafa Kemal Çanakkale'den İstanbul'a 13 kasım 1918 de dönmüş, 21 aralık 1918 e kadar Akaretler'deki evinde, 21 aralıktan 16 mayıs 1919 tarihine kadar da Şişli'deki evinde oturmuştur. Mustafa Kemal, Adana'dan döndükten sonra kısa bir süre de Hansa'ların evinde oturmuştur.

DAĞ BAŞINI DUMAN ALMIŞ: Atatürk'ün Samsun'dan Ankara'ya kadar olan yolculuklarında ve daha sonraları dilinden düşürmediği «Dağ Başını Duman Almış» marşı, «Tralâl lâ diyen üç kız» adını taşıyan İsveççe bir şarkıdır. Merhum Selim Sırrı Tarcan, beden eğitimi öğrenimi yaptığı İsveç'ten yurdumuza dönerken bu şarkının bestesini getirmiştir. Bestenin güftesini de okul marşları yazan Ali Ulvi (Elöve) Bey kaleme almıştır. Şarkının bestekârı Felix Korbig'dir. Marş ilk defa 1916 yılı ilkbaharında şimdi Fenerbahçe Stadı olan Kadıköy İttihatspor çayırında yapılan spor gösterilerinde söylenmiştir. Şimdi marşa ait bilgileri sıralayalım:

Şarkının orijinal adı: Tre Trallande Jam tor.

Türkçesi: Tralâl lâ Diyen Üç Kız.

Bestekârı: Felix Korbig.

Besteyi İsveç'ten getiren: Selim Sırrı Tarcan.

Türkçe güftesini yazan: Ali Ulvi Elöve.

Ufak bir değişiklikle besteyi türkçeye uygulayan: Viyolonist Zeki Bey.

Türkiye'de ilk defa okunduğu yıl: 1916

Gençlik ve Spor Bayramı Marşı olarak kabulü: 20 haziran 1938.

MUSTAFA KEMAL'İN YETKİLERİNİN SINIRLARI: Mustafa Kemal Paşa'nın IX. Ordu Kıtaatı Müfettişliğine ait Talimatname ve bu talimatnameyi açıklıyan Dahiliye ve Harbiye Nezaretlerinin yazışma ve tamimlerine göre Mustafa Kemal'in yetkileri şudur: Trabzon, Erzurum, Sıvas, Van, Samsun, Erzincan, Diyarbakır, Bitlis, Elâzığ, Ankara, Kastamonu, Kayseri ve Maraş illerini kapsamaktadır. Yâni, O'nun bölgesi Kafkas ve İran sınırlarından Eskişehir, Kütahya, Afyon, Uşak, Konya, Adana ve Gaziantep illerinin sınırlarına kadar gitmekte, yâni Anadolunun dörtte üçünü içine almaktadır. Mustafa Kemal bir nevi başkomutan yetkilerini haizdir. İdare âmirleri üzerinde de geniş yetkilere sahiptir. Mustafa Kemal bu yetkileri 19 mayıs 1919 dan 8 temmuz 1919 a kadar hukukan, o tarihten sonra da hiçbir resmî sıfatı kalmadığı halde fiilen kullanmıştır.

SAMSUN'A ÇIKTIĞI ZAMAN: Atatürk, 5 — 6 saatte bir sıcak banyo ile ancak rahat edebilecek kadar böbreklerinden rahatsızdı.

HAVZA'DA İKAMETİNİ NİÇİN UZATTI?: Mustafa Kemal'in Havza'da ikametini uzatmasının sebeplerinden biri de otomobili için benzin tedarik edememesidir.

PAŞA DEĞİL Mİ?: Millî Mücadelenin ilk devresinde Mustafa Kemal Paşa'dan «paşa» diye bahsedilmemesi için Babıâli tarafından gazetelere tebligat yapılmıştır. Bu devrede İstanbul gazeteleri Mustafa Kemal'in paşalığından parantez içinde bahsediyorlardı.

DÜRRÎZADE VE FETVASI: Mustafa Kemal'in âsi olduğuna ve katli gerektiğine dair fetva vermiş olan Şeyhülislâm Dürrîzade'nin imzası bir tertip hatâsı olarak İstanbul gazetelerinin birinde «Derdizade» diye çıkmıştır. Ve Şeyhülislâmın da bu fetva yüzünden başının derde girdiği malûmdur.

İLK İTİMATNAMELER: Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya itimatnamesini ilk takdim eden sefir, Menşevik Gürcü Sefiri Simeon Medivani'dir. Cumhurreisi Mustafa Kemal'e itimatnamesini ilk sunan da Rus Şûralar Cumhuriyeti İttihadı Sefiri Suriç'tir.

EN UZUN VE EN KISA KONUŞMASI: Mustafa Kemal Paşanın Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşmaların en uzunu 1 aralık 1921 tarihinde olanıdır. Bu konuşma, Teşkilât-ı Esasiye Kanununda yapılmak istenilen değişiklik vesilesiyle yapılmıştır. Konuşmanın metni 36 büyük kitap sayfası tutar. 11.000 kelimeden fazladır.

Mustafa Kemal, hayatının en kısa nutkunu, Reisicumhur seçildiği zaman Meclis kürsüsünde söylediği nutuk olarak açıklar. Sebep olarak da dişlerini o gün taktırmış olmasını ileri sürer. Bu nutuk 292 kelimedir. Bizim yaptığımız incelemeye göre Atatürk'ün bundan daha kısa süren nutku, 24 nisan 1920 tarihinde Meclis Reisliğine seçilmesi vesilesiyle yaptığı konuşmadır; 215 kelime tutmaktadır.

TAŞIDIĞI KILIÇ: Mustafa Kemal'in 1922 de üç süvari tümeninin teftişinde üzerinde bulunan kılıç, kendisine Azerbaycanlılar tarafından hediye edilmiştir. Mustafa Kemal bu kılıcı sonradan General Fahreddin Altay'a vermiştir.

PROFESÖRLÜĞÜ: Atatürk, eski adiyle İstanbul Darülfünununu, Edebiyat Medresesi, şimdiki adiyle Üniversite Edebiyat Fakültesi fahrî profesörü idi. Bu paye kendisine 13 eylûl 1922 tarihinde Üniversite tarafından verilmiştir.

İZMİR SEYAHATİNİN ASIL NEDENİ: Atatürk'ün 31 aralık 1923 tarihinde Ankara'dan İzmir'e hareketinin birinci sebebi, doktorlar tarafından kendisine «Akdeniz kıyılarında bir hava değişimi ve istirahat» tavsiye edilmiş olmasıdır. 20 şubat 1924 tarihine kadar eşi Lâtife Hanımın Göztepe'deki köşkünde 50 gün kalan Atatürk bu müddet içinde istirahat etmemiş, hükümetle daimî temas halinde bulunmuş, harb oyunlarına katılmış, İstanbul gazetecilerini dâvet etmiş, kendileriyle sabaha kadar çeşitli yurt meseleleri hakkında görüşmüştür.

CHEVROLET OTOMOBİLİ: Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşında sahip olduğu şevrole otomobil kendisine Adana Milletvekili Damar Arıkoğlu tarafından hediye edilmiştir. Bu otomobil de Damar Arıkoğlu'na Pamukçuzade Hüsnü ve Keresteci Mustafa beyler tarafından hediye edilmiştir.

İLK MUHALEFETTE BULUNAN: Mustafa Kemal'e ilk muhalefette bulunan Zeki Bey adında bir zattır. Mustafa Kemal, Erzurum Kongresinde tuğgeneral üniforması ve «yaver-i hazret-i padişahi» kordoniyle başkanlık yerine geçince Gümüşhane delegesi olan Zeki Bey şöyle itiraz etmiştir:

«Paşa! Üniformanı ve kordonlarını çıkar da öyle gel.»

Mustafa Kemal Paşa, anlayış göstererek bu isteği haklı bulmuş ve sivil elbise giymiştir.

GİYDİĞİ ELBİSE KİMİNDİ?: Mustafa Kemal'in sivil elbisesi yoktu.

8 temmuz 1919 da askerlikten istifa ettiği zaman giydiği caketatay Erzurum Valisi Münir'e, başına giydiği fes de Mazhar Müfit Bey'e aitti.

MUSTAFA KEMAL'İN ORTAK OLDUĞU GAZETE — Mütareke devresinde kurulmuş olan ve Fethi (Okyar) Beyin kurucuları arasınra bulunduğu «Osmanlı Hürriyetperveran Osmanlı Fırkası» nın yayım organı Minber gazetesiydi. Bu gazetenin ortaklarından biri de Mustafa Kemal Paşa'dır. Paşa, Bahriye Nazırı Cemal Paşa delâletiyle Halep'te sattırdığı taylardan eline geçen paranın bir kısmını bu gazeteye yatırmıştır. Gazi'nin hayatının ilk gazeteciliği budur. Sonradan, Hatay meselesi sırasında Vakit gazetesinde çıkan başyazıları Atatürk dikte ettirmiştir. Necmeddin Sadak'ın Akşam gazetesinde Armstrong'un iddialarına cevap teşkil eden yazıları da Atatürk dikte ettirmiştir.

SOVYET HÜKÜMETİNİN HEDİYELERİ: Sovyet Hükümeti, 1929 aralık ayında Karahan'ın Ankara'yı ziyareti vesilesiyle Atatürk'e iki hediye göndermiştir. Hediyeler şunlardır:

1) Semerkant'te Aksak Timurun türbesini ziyaret edenleri gösterir tablo. 2) Uygur Türklerinin Budha dinine mensup oldukları zaman yaptıkları duvar levhalarından biri. (Bu levha Çin Türkistanı'ndaki kazılardan çıkmıştır.)

UÇAK VE ATATÜRK: Atatürk'ün uçağa binişine dair hiç bir kayda rastlanmamıştır.

AFYON ABİDESİNİN SUJESİ: Afyon Abidesinin yan kabartmalarından sujesini heykeltraşa bizzat Atatürk vermiştir. Bu resim, Fevzi Çakmak'ı bir masa başında yumruğunu bir haritaya basmış olarak göstermektedir.

DOĞUM YILDÖNÜMÜ: Reşit Saffet Atabinen 19 mayıs 1932 tarihinde Atatürk'e şu telgrafı çekmiştir: «Doğum yıldönümünüzü kutlarım.» Atatürk bu espriden hoşlanmıştır.

SOYADINI İLK DEFA NEREDE KULLANDI?: Mustafa Kemal Paşa «Atatürk» soyadını 8 kasım 1934 tarihinde Sümerbank tarafından açılan bir serginin hâtıra defterine yazdığı yazıda kullanmıştır. Soyadı kanunu bu tarihten 19 gün sonra yürürlüğe girmiştir.

İLK DEFA «ATATÜRK» DİYE KİM HİTABETTİ?: Saffet Arıkan 26 eylûl 1934 tarihinde Dil Bayramını açış nutkun-

da Mustafa Kemal'e «Ulu Önderimiz Ata Türk» diye hitap etmiştir. Soyadının bu hitaptan mülhem olduğu da söylenir.

ATATÜRK VE MUSSOLİNİ'NİN KIZI: Cumhuriyetin ilânından sonra Türkiye'ye gelen Faşist gençleri arasında Mussolini'nin oğlu da vardı. Bu gençlik topluluğu Atatürk'ü ziyaret etmiş, Mussolini'nin oğlu, babasının özel bir mektubunu Atatürk'e takdim etmiştir. Küçük Mussolini aynı zamanda, üzerinde Atatürk'ün resmi olan Türk sigaralarını da bol bol toplamıştır. Bu merakının sebebini soranlara şu cevabı vermiştir: «Ablam, Gazi'nin hayranıdır. Bu sigaraları ona götürüyorum.»

TAWNSHED'İN HEDİYESİ: 22 temmuz 1922 tarihinde kendisini ziyaret eden General Tawnshed'e Atatürk kırmızı mercan tesbihini hediye etmiştir. Tawnshed de buna karşılık Atatürk'e bir av tüfeği hediye etmiştir. General Tawnshed'in eşi Madam Tawnshed 13 nisan 1937 tarihinde Çankaya Köşküne geldiği zaman Atatürk, eşinin hediyesi olan bu tüfeği Madam Tawnshed'e göstermiştir.

SON AÇTIĞI BAYINDIRLIK ESERİ: Atatürk'ün son açtığı bayındırlık eseri Tunceli'ndeki bayındırlık köprüsü, son açtığı fabrika da Nazilli kombinasıdır.

HALKA SON HİTABESİ: Atatürk'ün doğrudan doğruya halka yaptığı son hitabe 2 şubat 1938 tarihindedir. Bu hitabe, Bursa Belediyesinde şerefine verilen suvarede kendisine hitabeden avukat Hulusi'ye cevaben yapılmıştır.

SON BOĞAZ GEZİNTİSİ: Atatürk'ün Marmara ve Boğaz'da vatandaşlarla temas halinde olarak Acar motoru ile son yaptığı gezinti 10 temmuz 1938 tarihindedir. Doktorların mutlak istirahat tavsiyesine rağmen yapılmış olan bu gezintiden sonra Atatürk ateşlenip yatmıştır.

BAŞKANLIK ETTİĞİ SON BAKANLAR KURULU: Atatürk'ün başkanlık ettiği son Bakanlar Kurulu toplantısı 9 temmuz 1938 tarihinde Savarona Yatında yapılmıştır. Bu toplantıda özellikle Hatay meselesi görüşülmüştür.

İNÖNÜ'NÜN ÇOCUKLARINA NİÇİN MAAŞ BAĞLADI: Çeşitli dedikodulara ve yorumlara sebep olan meselelerden biri de Atatürk'ün vasiyetnamesinde İnönü'nün çocuklarına maaş bağlamış olmasıdır. Bu işin içyüzünü bilen tek kişi muhakkak ki Hasan Rıza Soyak'tır. Sayın Soyak, Hayat Mecmuasında çıkan anılarında bu konuda şunları yazmıştır:

«... Gerçek şudur: Atatürk'ün bu maddeyi vasiyetnameye koyması olayı; sadece, o mert ve dost insanın, resmî durumları ne olursa olsun, arkadaşlarına karşı daima beslediği muhabbet ve yüksek fedakârlık duygularından doğmuştur. Maddeyi bana dikte ederken üzüntülü bir eda ile: «Onun serveti yoktur. Kendisine bir hal olursa çocuklarına bakan olmaz.» demişti. Bilindiği gibi, İnönü'nün hayatı o sıralarda tehlikeli bir safra kesesi ârızasının tehdidi altındaydı.»

BAZI ÖZELLİKLERİ

NELER YERDİ?

Atatürk, sabahları kahvaltı etmez, yalnız bir kahve ve sigara içmekle yetinirdi. Öğle yemeklerinde çoğu zaman bir bardak ayran ve limonataya ekmek batırarak yerdi. Sevdiği yemeklerin başında pilâv ve fasulye gelirdi. Bunlardan başka omlet, etli taze bamyayı ve meyvalardan kavunu severdi.

SEVDİĞİ ŞARKILAR:

Atatürk'ün en çok sevdiği şarkılar şunlardır:

★ Hâbgâh-ı yare vardım arz için ahvalimi
★ Câna rakîbi handan edersin.
★ Mâni oluyorum halimi takrire hicabım.
★ Bade-i vuslat içilsin kâse-i fağfurdan.
★ Sen bezmimize geldiğin akşam neler olmaz.
★ Kaçma mecburundan ey ahu-yi vahşi.
★ Gayrıdan bulmam teselli sevgilim

Ve bütün Rumeli serhad türküleri. Bunlardan bilhassa «Vardar ovası» ile «Pencere açıldı Bilâl oğlan» ı tercih ederdi.

ENTARİ:

Atatürk pijama kullanmaz, beyaz keten entari ile yatardı. Yataktan çıkınca da üzerine bir röbdöşambr giyerdi.

EN AĞIR SÖZÜ:

Atatürk birine hiddetlendiği zaman söylediği en ağır söz şudur:

«Şaşarım akl-ı perişanına, ahmak!»

KİTAP SEVGİSİ:

Atatürk, bir kitabı merak edince, koskoca bir cild de olsa, bitirmeden uyuyamaz veya pek az uyku aralaması ile okumaya devam ederdi.

Bu vesile ile, Atatürk'ün en son hangi kitabı gördüğünü de belirtelim:

Tarih 15 ekim 1938... Günlerden cumartesi... Atatürk o gün kendisini iyi hissetmektedir. Profesör Afet İnan'ı çağırtıp Tarih Kurumu çalışmaları hakkında bilgi istiyor. Kendisine arzedilen bilgileri dinledikten sonra Tarih Kurumu tarafından çıkarılmakta olan «Belleten»i görmeyi arzu ediyor.

İşte Atatürk'ün en son gördüğü ve okuduğu eser BELLETEN'in 5/6 sayılı nüshasıdır.

GEÇİRDİĞİ HASTALIKLAR:

Sakarya Harbi sırasında attan düşüp kaburga kemiklerinin kırılmasından ve bazı önemsiz mevsim rahatsızlıklarından başka hayatında geçirdiği rahatsızlıklar şunlardır:

Bingazi'de iken gözlerinde beliren ârıza.

Birinci Dünya Harbi sırasında Carlspad'a giderek tedavi ettirdiği böbrek rahatsızlığı.

Fazla çalışma ve yorgunluklar sonunda üç yıl ara ile gelen kalb krizi.

1936 yılı kasım ayında atlattığı zatürree tehlikesi.

Çocukluk devresinde geçirdiği hastalıklar da şunlardır: İntanî hastalıklar, malarya, tertinyana.

MİLLET SEVGİSİ:

Atatürk'ün özelliklerinden biri de başarılarının şahsına mal edilmesinden hoşlanmayışıdır. Bütün başarıların büyük Türk Milletine ait olduğunu her vesile ile belirtmiştir.

Atatürk, «Atatürk inkılâpları» denilmesini de istemez, bu gibi sözleri hep «Türk inkılâpları» şeklinde düzeltirdi.

VÜCUT ÖZELLİKLERİ:

Atatürk'ün boy ölçüsü 1,74'tür. Kilosu 74 ile 76 arasında değişirdi. Ayakkabı numarası da 43'tür.

YABANCI GÖZÜYLE:

AKŞAM gazetesinin 23 ekim 1920 tarihli sayısında Jurnal D'oryent gazetesinden naklen bir röportaj çıkmıştır. Mustafa Kemal'le yapılmış bu röportaj, «Jurnal Doryan gazetesinin Ankara muhabiri bildiriyor» kaydını taşıyor ve muhabirin adı verilmiyor.

Biz, bu röportaja yeni harfli metinlerde rastlamadık.

Atatürk'ün Türk ve yabancı gazete muhabirlerine söylediği demeçleri içine alan «Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III» eserinde de bu metin yoktur. Bu bakımdan aşağıdaki röportajı kırk altı yıl sonra okuyucu huzuruna ilk defa çıkardığımız kanısındayız.

MUSTAFA KEMAL'İN YANINDA

«MUSTAFA KEMAL'in yaveri davetli olduğumu söyledi. Paşa'nın yeni ikametgâhı istasyon civarında şimendüfer başmemuruna tahsis edilmiş evdir. Bu küçük ev, büyük ağaçlar ve küçük bir bahçe ile çevrilidir.

Bütün Ankara evleri tozla dolu olduğu halde burası pek temizdir ve muşamba ile döşenmiştir. Yemek odası pek sadedir. Bunun yanında, kan renkli kumaşlarla döşenmiş küçük bir salon ve küçücük bir çalışma odası vardır.

Kendisiyle görüşürken Mustafa Kemal'in nüfuz eden nazarlarını takdirden hali kalmadım. Doğrusunu söylemek gerekirse bu gözler insanı tesir altında bırakıyor ve halk arasın-

daki şöhretini de bu gözlerinin ve sözlerinin kuvvetine borçludur.

Güzel fransızca konuşuyor. Sofrada dört yaver, İsmail Fazıl Paşa ve Muhiddin bulunuyordu.

Mustafa Kemal alaturkadan ziyade alafranga yemekleri tercih ediyor Yağlı ve ağır şark yemeklerinin çalışmaya mâni olduğu kanaatinde.

Kendisi ekseriya şifreli haritalar üzerinde saatlerce çalıştığından 2'den evvel dışarıya çıkamamaktadır. Bazan geceyarısına kadar bu vaziyette kalıyor. Bu, kendisini çok yormakta ve zayıflatmaktadır.

Yusuf Kemal'le de görüştüm. Tiflis'teki seyahatinden çok memnundur. Gürcü Harbiye Nazırı, Kafkasya'da vukuu muhtemel hâdiselere Gürcü askerinin müdahale etmemesini emretmiştir. Bu tamim 12 eylûl tarihlidir. Kemal taarruzu da 24 de başlamıştır.»

MUSTAFA KEMAL VE HÜSEYİN CAHİT

Aşağıya aldığımız mektup, Malta'da mevkuf bulunan Hüseyin Cahit (Yalçın) tarafından Berlin'de bulunan bir dostuna 10 ocak 1921 tarihinde Malta'dan gönderilmiştir.

Hüseyin Cahit, bu mektubunda Mustafa Kemal'den ve Anadolu mucizesinden bahse diyor. Kesin zaferin elde edilmediği, bir seri devrimlerin henüz uygulanmadığı o devrede Mustafa Kemal'in «şef» lik niteliğini keşfetmesi bakımından mektup, tarihî önem taşımaktadır.

«BÜTÜN bu hareket zannederim ki Mustafa Kemal Paşa'nın vücudüne bağlı bir şey. Yapılan işin, temin edilen muvaffakıyetin büyüklüğünü bir müddet kendiliğinden tecerrüd ederek, faraza bir Japonyalı gözüyle bir düşün.

Muharebeden ölmüş bir halde çıkan, Harbi Umumide binnisbe her milletten ziyade telefat veren, ezilen, felâket ve ıstırap çeken, on seneden beri harb içinde bulunan bir millet, birdenbire canlanarak İzmir'de, Adana'da, Ermenistan'da, hattâ Irak hudutlarında harb ediyor. Sonra ne müthiş müşkülât içinde... Padişahı düşman, hükümeti düşman; her tarafta isyan, ihanet... Bunları da iktiham ederek gittikçe düzeliyor. Parlamentosu oluyor, mektepler açıyor, yollar yapıyor, bir hükümet makinesi kuruyor, çeteler dağılarak muntazam ordu çıkıyor. Bu büyüklüğü hangi millet gösterdi?

Eski müttefiklerimiz Mütarekeyi müteakip âdeta eridi. Yalnız bizde bir eser-i hayat çıktı. Bunu kim yaptı? Şüphe yok ki

millet, fakat teşebbüsü alan, idare eden, tanzim ve tevhit eyleyen, milletteki bu kabiliyet makinesini işleten biri olmasaydı bu kaabil miydi? Bu mucizeyi düşününce bütün şeref ve kabiliyeti tanımadıklarıma ve iş başında gördüklerime veriyorum.»

16 nisan 1921 tarihli mektubundan da şu parçayı alıyoruz:

«Anadolu'daki muzafferiyet her şeyin acısını unutturuyor. Tafsilât geldikçe işin ehemmiyeti anlaşıldı. Eskisine nisbetle büyük bir şey... Fransız gazeteleri daha şimdiden İzmir'i, Edirne'yi bilâ kayd-ü şart Türklere vermeli diyor. Ah bizimkiler birden tecavüze geçmeye başlasalar ve biraz ilerleseler...»

ANIT - KABİR ŞEREF DEFTERİNDE NELER YAZIYOR?

ISRARLI müracaatlar ve uzun süren bekleyişlerden sonra Anıt - Kabir Şeref Defterini ilk defa incelemek mazhariyeti bu satırların sahibine nasip oldu.

Atatürk aramızdan ayrılalı yirmi sekiz yıl oldu. O günden bu yana mahşer misal bir millet kabrine akıyor. Sadece kendi ulusu değil, dünyanın dört kıtasından gelen yabancılar da O'nun mânevî huzurunda saygı ile el bağlıyor.

Ulusları saran böylesine bir hayranlık hangi fâniye nasip oldu? Anıt - Kabrindeki «Şeref Defteri»nden bu hayranlık duyguları alev alev fışkırıyor. Hayranlığını belirtenler yanında gücünü yitirip O'na sığınanlar, O'ndan güç almak isteyenler de var. Kimi derdini dökmüş, kimi izinde olduğunu belirtmiş, kimi de esir yurtlarının bağımsızlığa kavuşması için ruruhundan imdad dilemiş.

Atasına koşanlar arasında çocuklar bile var. Meselâ, 1947 doğumlu 12 yaşındaki Mete Alpay duygularını şöyle dile getirmiş:

> **«Atamı çok seviyorum. O'na bütün Türk milleti borçludur. Sevgili Atatürk sen niye öldün? Bütün Türk Milletini mateme gömdün.**
>
> **15 şubat 1959»**

C. Deriner isimli bir emekli kurmay da hislerini manzum olarak ifade etmiş:

> **Şükran dolu hisleriyle her Türk**
> **Sana minnet beslemekte Atatürk!**
>
> **12.2.1958**

Siyaset adamlarımız da muntazaman kabri ziyaret etmiş. İnönü bunların başında gelmektedir. Yirmi altı yıldır hiçbir vesileyi kaçırmamış. Bir saat intizamiyle hiç aksamıyan bu ziyaretlerinin hemen hepsinde Şeref Defterine duygularını yazmış. Ama yirmi altı yıldır hep aynı cümleyi tekrarlamış. Onun sloganı şu: «Tazim duruşu.» İşte bir örnek:

«Millî Hâkimiyet Bayramında tâzim duruşu.»
26 nisan 1960

Buna karşılık, merhum Gürsel, duygularını her defasında değişik cümlelerle ifade etmiş. 27 Mayıs Devriminden sonra Anıt - Kabri ilk ziyaretinde Ata'nın huzurunda Şeref Defterine şunları yazmış:

«Bizi tasvip ediyor, izinde olduğumuzu kabul ediyorsan, bizim en büyük mükâfatımız, gururumuz bu olacaktır. Sana sonsuz şükran ve minnet.»
30.6.1960 Cemal Gürsel

1960 Cumhuriyet Bayramında da hislerini şöyle belirtmiş:

«Büyük Atam, sana geldik, kudret ve heyecan aldık. Sen, Türk Milletinin istikbal ufuklarında ebedî tahtından dünya var oldukça bize ışık tutacak, yolumuzu aydınlatacaksın. Sen hep ve ebediyen varsın ve aramızdasın. Sana sonsuz saygı ve bağlılık.

Cemal Gürsel»

1961 29 ekiminde de daha değişik bir cümle ile duygularını şöyle sıralamış:

«Adımlarımız ve hamlelerimiz hep ileriye doğru olacak. İzinde ve ışık tuttuğun yollarda. Derin saygı.»

Gürsel, her defasında coşkun, heyecanlı ve içli.

Celâl Bayar da Anıt - Kabri sık sık ziyaret etmiş. Fakat duygularını dile getiren bir kayda rastlamadık. Sadece birer imza atmakla yetinmiş.

Menderes'in de Atatürk hakkında neler yazdığını merak ettik. Aradık, hiçbir kayıt gözümüze çarpmadı.

Bu arada zoraki protokol ziyaretleri de gözden kaçmıyor. Meselâ bunlardan biri Makarios. Ankara'ya gelişi vesilesiyle 22 kasım 1962 tarihinde Anıt - Kabir Şeref Defterine kırmızı kalemle imza atmış. Biz Türkler, küçükten büyüğe kırmızı kalem kullanmayı saygısızlık sayarız. Makarios'un bunu bilmemesine imkân yok. Fakat ezelî megalo - idea'sı Rum papazını bu sinsî saygısızlığa itmiş.

★

Şeref Defterinde Kıbrıslı kardeşlerimizle de sık sık karşılaşıyoruz. Bunlar, anavatan özlemiyle yanan gönüllerinin ateşini bu deftere dökmüş. İşte bunlardan biri: Ferruh M. Hallune. Yavru vatanın hasret çeken evlâtları namına hislerini şöyle belirtmiş:

> **«Anavatan özleyişine, bayrak hasretine dayanamıyoruz artık. Seksen senelik ezgi ve cefa artık sona ersin.»**
>
> **17.3.1956**

Dr. Fazıl Küçük de duygularını şöyle belirtmiş:

> **«Kıbrıs Türklüğünün hürriyet ve anavatana kavuşması mücadelesinin başlangıcı olarak, huzurunuzdaki toplantı, bizim gayemize en erken bir zamanda kavuşacağımıza imanımız vardır.**
>
> **Bugün barbar bir sürü ile kanlı savaş içinde olan mâsum Türk halkı, her ne bahasına olursa olsun, bütün imkânsızlıkları yenerek al sancağımızın gölgesinde mesut ve muzaffer günleri göreceğiz. Verdiğimiz şehitler, döktüğümüz kanlar boşa gitmiyecektir. Çünkü biliyoruz ki, hür yaşamak isteyen milletler, kan dökmesini bilen milletler içindir. Kıbrıs Türk'ü «ya taksim, ya ölüm» parolasını haykırırken bunun mânasını biliyor. İnkılâplarının bek-**

çisi olan Kıbrıs Türk'ü yakın bir gelecekte yarattığın bu hür vatandaki 26 milyon kardeşiyle kucaklaşacak ve bunca senedir çektiği ıstıraplara son verecektir.»

12.6.1958
Kıbrıs Türktür Partisi
Genel Başkanı
Dr. Fazıl Küçük

Türkiye Muallimler Birliği de hislerini şu satırlarla belirtiyor:

«6 temmuz 1954 günü Türkiye Muallimler Birliği adına bir grupla Büyük Ata'nın huzurunda eğildik. O'nun ölmez dehasının bizlere verdiği ilhamla Türk Milletine olan imanımız bir kat daha arttı. Müsterih uyu Atam. Türk kültürünün meş'alesini ebediyete götürecek olan meş'aleyi nesillere intikal ettireceğiz.

Türkiye Muallimler Birliği
Başkanı
Burhan Arıl»

Vatan dışındaki Türkler de her vesileden faydalanarak Anavatana karşı duydukları özlemi şu içten satırlarla Ataları-nın huzur-ı şefkatine sunmuşlar:

«Kerküklü Irak Türkleri Türklüklerini her zaman muhafaza etmiş, bu uğurda kanlarının son damlasına kadar çarpışmaya azmetmişlerdir. Bu mübarek günümüzde aziz ve ebedî Atamızı yad eder ve arkadaşlarımızla hep beraber O'nu ebediyen kalblerimizde sevgi ve aşk-ı millî ile anarız.»

10.11.1958
Cemal Erbil
Irak Türkleri namına

Üniversiteliler Talebe Cemiyeti de Atalarının huzurunda O'nun ilkelerine sadakatlerini şöyle teyit etmişler:

«Üniversiteliler İstanbul Talebe Cemiyeti kabrin karşısında gözleri yaşararak sana söz veriyoruz:

Emanetlerin karşısında nöbet bekliyor; millî bütünlüğümüze halel getirecek her türlü bozucu ve yıkıcı mikroplar karşısında uyanık bulunuyoruz. Bıraktığın asil vekar üzerine titriyoruz.

Evlâtların ne şimalin azgınlıklarına, ne de her hangi bir yönün bozgunluklarına en ufak bir fırsat vermiyecek, her geçen gün bir kat daha yüksek, bir kat daha âbideleşecektir.»

Üniversiteliler İstanbul
Talebe Cemiyeti Genel Bş.
Mürşit Yolgeçen

ANIT - KABRİ KAÇ KİŞİ ZİYARET ETTİ?:

1961 10 kasımından bu yana Anıt - Kabrin ziyaret yekûnu milyonu aşmıştır. Bu ziyaretçiler Anıt - Kabir Müdürlüğü tarafından özel bir deftere kaydolunmaktadır. Ayrıca, yerli ve yabancı kalburüstü şahsiyetlerden kimlerin ziyarette bulunduğuna dair özel bir defter tutulmaktadır. Bu kayıtlara göre 1960 10 kasımında 80.000, 10 kasım 1961'de 13.000, 1962 10 kasımında 7850, 1963 10 kasımında da 60.000 kişi Anıt - Kabri ziyaret etmiştir.

Yıllara göre ziyaret yekûnu şöyledir:

1960	**467.018**
1961	**186.826**
1962	**327.913**
1963	**373.718**
Yekûn	**1.355.475**

Anıt - Kabre her yıl artan bu halk seli karşısında Hâmid'in bir mısraını tekrarlıyalım: «**Akıyor** pâyine mahşermisal bir millet.»

Anıt - Kabir Şeref Defterinde bir milletin kalbi atıyor.

MUSTAFA KEMAL'İN MİNBER GAZETESİNE BEYANATI

Mustafa Kemal, bilhassa Çanakkale muharebelerinde dikkati üzerinde toplamıştır. Orada, ardarda devam eden düşman taarruzlarını püskürtüp Çanakkale Boğazını kapamak suretiyle İstanbul'u kurtarmıştır. Fakat günlerce süren uykusuzluklar vücudünü zayıf düşürmüş, hastalanmıştır.

Büyük Asker tedavi edilmek üzere İstanbul'a döndüğü zaman Çanakkale'nin muzaffer kumandaniyle yapılmış olan «mülâkat»ların konusu hep Çanakkale muharebeleri olmuştur.

Mondros Mütarekesinin imzasından sonra geleceğin bu vatana neler hazırladığı bir endişe halinde bütün yürekleri burkuyordu.

İşte böyle bir devrede Minber gazetesi, Çanakkale muharebelerinin muzaffer kumandanı Mustafa Kemal Paşa ile bir mülâkat yapıyor. Adı geçen gazetenin 17 kasım 1918 tarihli sayısında yayınlanan bu mülâkat, Büyük Asker'e yöneltilen sualler ve alınan cevaplar bakımından fevkalâde dikkat çekicidir. Çünkü Mustafa Kemal'e sadece askerî değil, siyasi ve içtimaî sualler de sorulmuştur.

Röportajı, dil bakımından sadeleştirerek sunuyoruz:

★

MİNBER gazetesi muharriri, Mustafa Kemal Paşa'ya soruyor:

— «Siyasî vaziyet hakkında fikr-i devletlerini öğrenebilir miyim?»

— «Ben siyasetle 329 senesinde (1913) Sofya ve aynı zamanda Belgrat ve Çetine Ataşemiliterlikleri uhdemde bulunduğu bir sene içinde meşgul oldum. Vazifem de sırf askerî olmayıp askerî - siyasî idi. Bu memuriyetim istisna edilirse bütün hayatım Trablusgarp'te, Balkan Muharebesinin son safhasında ve şimdiki harpte (Birinci Dünya Harbinde) muharebe meydanlarında askerlikle geçmiştir. Bu itibarla siyasetten bahsetmeyi bu meslek müntesiplerine terketmeyi muvafık bulurum.

«Mamafih bu ifademle aziz vatanımızın ve bedbaht milletimizin selâmet ve menfaatine taallûku itibariyle devletimizin benim de içinde bulunduğum devrin muhtelif safhalarında umumî siyaset ahengine renki iştirakini düşünmemiş olduğumu söylemek istemiyorum. Bu hususta muhtelif zamanlara ait derin düşüncelerimizin ve bu düşüncelerimin icap ettirdiği tetkikatın hülâsasını ve neticesini ifade etmek lâzım gelirse diyebilirim ki ben, en iyi siyasetin her türlü mânasiyle «en çok kuvvetli olmak»ta bulunduğunu kabul ederim. «En çok kuvvetli olmak» tabirinden maksadım, yalnız silâh kuvveti olduğunu zannetmeyiniz. Bilâkis asker olmama rağmen bu, bence, kuvvet muhassalasını vücude getiren âmillerin sonuncusudur Benim muradettiğim mânen, ilmen, ahlâkan ve fennen kuvvetli olmaktır. Bu saydığım hasletlerden mahrum olan bir milletin bütün efradının en son silâhlarla cihazlandırıldığını farzetsek bile kuvvetli olduğunu kabul etmek doğru olamaz.

«Bugün milletler arasında insan olarak yer alabilmek için silâh elde hazır olmak kâfi değildir. Benim telâkkime göre kuvvetli bir ordu denildiği zaman anlaşılması lâzım gelen mâna, her ferdi, bilhassa zabiti, kumandanı medeniyet ve fen icaplarını müdrik ve ona göre fiil ve hareketlerini tatbik eder, yüksek ahlâkta bir heyettir. Şüphe yok ki biricik gayesi, vazifesi, düşüncesi ve hazırlığı vatan müdafaasına münhasır kalan bu heyet, memleketin siyasetini idare edenlerin en nihayet vere-

cekleri kararla faaliyete geçer. İşte ben, orduya ve ordulara kumanda etmiş bir asker sıfatiyle bu bakımdan siyasetle iştigal etmiş olabilirim.

«Memleketimi ve milletimi pek iyi tanıdığım ve muhtaç olduğu terakkiye mazhariyet için huzur ve sükûn ile fakat her halde hürriyet ve istiklâli masun olarak çok devamlı çalışmak lüzumuna kaani olduğum cihetle bu kanaatimi temin edecek, yani bize huzur ve sükûn çalışma zamanı bahşedecek münasebetlere iktiran edecek dostluklara cidden taraftarım.»

Minber gazetesinin ikinci suali şu:

— «İngilizler hakkında beslediğiniz hisler hakkında bazı malûmat verir misiniz?»

— «Bu harbde Arıburnu, Anafarta ve Filistin cephelerinde karşı karşıya birçok muharebeler verdim. Ben, bu muharebelerde ve umumi surette bu saydığım cephelerden başka cephelerde, başka mıntakalarda diğer milletlerle dahi verdiğim muharebelerde daima vatanın müdafaasından ibaret olan aslî vazifemi ifa ettim. Binaenaleyh kalbimde kin ve düşmanlık hisleri yer bulmamıştır. İngilizlerin, milletimizin hürriyetine ve devletimizin istiklâline riayette gösterecekleri hürmet ve insaniyet karşısında yalnız benim değil, bütün milletin mütehassis olması pek tabiîdir.»

Memleketteki son fikir cereyanları hakkındaki düşüncelerini de öğrenmek isteyen muharrire Büyük Asker, şu cevabı veriyor:

— «Harp cephesinden İstanbul'a döneli iki gün oldu. Karargâhımın bulunduğu Adana'da fikir cereyanlarını hissetmeye vakit bulamadım. Binaenaleyh henüz bu bapda bir şey söyliyemem.»

MUSTAFA KEMAL'İN BİR BLÖFÜ

Mustafa Kemal'in, kısa süren Sofya Ataşemiliterliğinden başka siyasî alanda tecrübesi yoktur. Hayatı savaş meydanlarında geçmiştir. Mareşalleri bile yüzlerine karşı sert bir dille eleştirecek kadar düşüncelerini açıkça haykırmaktan çekinmiyen dik ve sert bir askerdir.

Bu psikolojik nitelikler; düşündüklerini değil, gerekirse düşünmediklerini bile söylemeyi bir düstur olarak kabul eden politika mesleğinin kaypak zemini ile asla bağdaşamaz. Oysa Mustafa Kemal'in «Heyeti Temsiliye Reisliği», uzun siyasî bir tecrübeyi gerektiren yüzde yüz siyasî bir makamdır.

Fakat olaylar göstermiştir ki Çanakkale savaşlarının tozları henüz çizmelerinde olan Mustafa Kemal, harp sanatında olduğu kadar politika sahasında da ustadır.

General Ali Fuat Cebesoy'un anılarından faydalanarak kaleme aldığımız Mustafa Kemal - Picot görüşmesi bu teşhisimizin delillerinden biridir.

★

ALİ FUAT PAŞA (sayın Cebesoy) Ankara'ya gelirken Kayseri'ye de uğruyor. Paşa, burada Heyeti Temsiliyeden bir telgraf alıyor. Bu telgrafta hülâsaten şöyle denilmektedir: «Bekir Sami Bey, Beyrut Valisi iken orada Konsolos ola-

rak bulunan Suriye Fransız Mümessili Mösyö Picot, aralarındaki eski dostluğa güvenerek Bekir Sami Bey'e bir telgraf çekmiş ve Heyeti Temsiliye ile temasa gelip gelmiyeceğini sormuş. Sıvasta memnuniyetle kabul edileceği bildirilince otomobille Sıvas'a doğru hareket etmiş. Kendisine kolaylık gösterilmesi ve Heyeti Temsiliye'ye bildirilmesi»

Bunun üzerine Mösyö Picot 6 aralık 1919 tarihinde Kayseri'ye geliyor. Ali Fuat Paşa (Cebesoy) kendisini derhal kabul ediyor. Konuşmaları çok samimî geçiyor. Picot diyor ki:

— «Fransa'da yakın zamanda bir kabine değişikliği olacaktır. Başvekâlet makamına Briand gelecektir. Her şey değişecektir. Fransız milletinin siyaseti Mösyö Briand'ın siyaseti gibi Ortaşarkta Türk çoğunluğunun bulunduğu bir kıtada kuvvetli ve müstakil bir Türkiye devletinin teessüs edebilmesidir. Bunun için ne mümkünse yapılacaktır. Yalnız, Kilikya'da başlamış olan kanlı çarpışmaların önüne geçilmesi her iki tarafın menfaatine uygundur. Müstakil bir Türkiye ile Fransa'nın gelecekteki siyasetleri ve menfaatleri bu gibi hareketlerle haleldar edilmemelidir.»

Sayın general, Mösyö Picot ile aralarında geçen bu görüşmeyi bir şifre ile Heyeti Temsiliye'ye bildiriyor. Bunun üzerine Picot aynı gün Sivas'a hareket ediyor, akşam üzeri şehre varıyor ve Heyeti Temsiliye'ye kartvizitini bırakıyor. Bu kartın üzerinde şunlar yazılıdır: «Fransa Hükümeti'nin Suriye ve Ermenistan Mümessili.»

Kartvizitteki bu ibareyi gören Mustafa Kemal Paşa Mösyö Picot'ya şu haberi gönderiyor:

— «Fransa'nın Ermenistan mümessili sıfatiyle gelmiş olan bir zatı kabul edemem.»

Bunun üzerine Fransız mümessili Heyeti Temsiliye'nin ikamet ettiği sultani binasına geliyor. Diyor ki:

— «Ben, Erivan'daki Ermenistan hükümeti nezdinde mümessilim. Yoksa bu hükûmetin hudutları haricinde kurulması tasavvur edilen bir hükûmetle hiçbir alâka ve münasebatım yoktur.

Ancak bu izahattan sonradır ki Mösyö Picot Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından kabul olunmuştur. Mehmet

Rauf, Bekir Sami ve Ahmet Rüstem beyler de bu görüşmede hazır bulunmuşlardır. Tercümanlığı Bekir Sami Bey yapmıştır. Picot, sözlerine şöyle başlamıştır:

— «Fransa hükümeti pek yakın bir zamanda değişecektir. Möysö Briand başvekâlete gelecektir. Yeni Fransız hükûmetinin siyaseti Türk millî siyasetine tamamiyle taraftar olacaktır.»

Bu kat'î teminattan sonra uzun münakaşalar cereyan ediyor. Türk, Arap ve Ermeni meseleleri hakkında Paşa ile Picot arasında tam bir mutabakat hâsıl oluyor. Frnsız Mümessili, Kilikya'daki kurtuluş hareketimiz hakkında mübalâğalı şayialara inandığı için Mustafa Kemal Paşa'ya:

— «Türk - Fransız müstakbel dostluğu elinizdedir, diyor; Kilikya'ya doğru yürümekte olan millî ordularımızın bulundukları yerlerde kalmaları için derhal emir verirseniz her şey esasından halledilmiş olacaktır.»

O tarihte millî ordu filân yoktur. Bir avuç vatanperver, düşmanın topuna, tüfeğine karşı tırnakları ve dişleriyle savaşmaktadır.

Fransız diplomatı bu «yürümekte olan millî ordular» deyimi üzerinde bir kaç defa önemle duruyor. Mustafa Kemal Paşa bütün zekâ ve kabiliyetini toplayarak Picot'nun hayalinde pek büyüttüğü «millî ordular»ımızın yaptığı etkiden faydalanabilmek için görüşmede hazır bulunan Hüseyin Rauf, Bekir Sami ve Ahmet Rüstem beyleri de inandıracak gibi biraz düşünceye daldıktan sonra Picot'ya dönüyor:

— «Fakat, diyor; benden mümkün olmıyacak bir şey istiyorsunuz!»

Bu cevap karşısında Fransız şaşırıyor. Mustafa Kemal'in arkadaşlarının şaşkınlıkları da Fransız'ınkinden aşağı değildir. «Madem ki bu kadar büyük millî ordularımız varmış da neden şimdiye kadar kendilerinden saklanmış olduğunu» düşünmeye başlıyorlar.

Mustafa Kemal Paşa bu elverişli havadan faydalanarak sözlerine devam ediyor:

— «Milletin istiklâli tehlikeye girdiği vakit millet, ordularını kendi toplar ve yalnız bir hareket tarzı kabul eder. O da

kurtuluş uğrunda sonuna kadar kanını dökmek. Eğer Kilikya'da Türk'ün istiklâlini almak gibi bir niyetiniz olmadığını fiilen isbat edecek olursanız, bu orduların üzerinize yürüyerek sizinle muharebeye tutuşacaklarını zannetmem. Görüyorsunuz, istediğiniz şey hakikaten benim elimde değildir.»

Mustafa Kemal Paşa'nın arkadaşları bu blöf karşısında Fransız diplomatı anlamasın diye Türkçe olarak şöyle diyorlar:

— «Paşam, bu kadar iyi niyetlerle vaatlerde bulunmuş olan Möysö Picot'ya istikbal hakkında bir ümit verebilmek için hiç olmazsa «ordularımızı durdurmaya gayret ederiz» gibi birşeyler söyleyiniz ki müsterih olsun.

Fakat bu temenni ve arzuya rağmen Mustafa Kemal Paşa ısrar ediyor:

— «İstedikleri benim elimde değil, onun elindedir.»

Mösyö Picot bir hayli düşünceye dalıyor. Sonra:

— «Haklısınız, diyor; dönüşte Kilikya'dan geçeceğim ve oradaki Fransız kumandanlarına Fransa'nın müstakbel siyasetini anlatacağım. Kan dökmemenin kendi ellerinde olduğunu anlatacağım.»

Konuşmalar sona erdikten sonra ayrılırken ilâve ediyor:

— «Türk Milletinin istekleriyle, İstanbul hükûmetinin siyaseti başka başka şeylerdir. Türk millî siyaseti haklı ve meşrudur. Türkler tamamiyle birleşmişler ve azmetmişlerdir.»

Bu hâdiseden bir müddet sonra Mösyö Picot, Fransa'nın yarı resmî gazetesi olan Temps'da Türk millî hareketi lehinde başmakaleler yazıyor.

Ve böylece Büyük Adam'ın blöfü muzaffer oluyor.

ATATÜRK VE ÇALLI İBRAHİM

Atatürk'ün Çallı İbrahim ve diğer zevat ile sofra başında yapmış olduğu bu pek enteresan konuşma Hasan Cemil Çambel tarafından tesbit edilmiş, Dünya gazetesinin 30 ağustos 1952 tarihli sayısında yayımlanmıştır. Aynen naklediyoruz:

BİR gece sofrasında...

Gazi — Büyük reis ne benim; ne şudur ne budur. Asıl büyük reis, hepimizin mensubiyetiyle iftihar ettiğimiz büyük Türk Milletidir. Biz onun yüksek hâkimiyeti altında onun emeline hizmet etmekle ancak vazifemizi yapabiliriz.

Çallı — Büyük Reisimiz; siz beni huzurunuza kabul buyurdunuz ve bana söyle dediniz. Siz ne büyüksünüz ki söyletiyor; bizi dinliyorsunuz.

Gazi — Evet söylediniz. Ben sizi dinlerim. Sizin bu ne kadar hakkınız ise benim de size, bu büyük millete söylemek ve kendimi ona dinletmek hakkım ve salâhiyetimdir.

Çallı — Size malik olmak güzel bir talihdir. Bu güzel talih Türk Milletine nasip oldu.

Gazi — Aynı kavmin çocuklarının hep beraber bulunarak birbirlerini tanımaları, birbirlerini sevmeleri ve bu birlik sayesinden çıkacak yüksek hislere aynen tâbi olmaları güzel bir şeydir. Eğer Beaux aets (Güzel sanatlar) müntesibi sıfatiyle siz bunu tesbit ederseniz bütün millete ve bütün beşeriyete hizmet edersiniz

Çallı — Büyük Reisicumhur...

Gazi — Hayır, ben bu akşam sizinle Reisicumhur olarak değil, bir vatandaş olarak konuşuyorum. Siz beni eğer Reisi-

cumhur olarak seviyorsanız, kıymeti yoktur. Bu memlekette ve her memlekette daima reisicumhur vardır. Ben sizinle hembezm olursam, sadece bir vatandaş olarak sizinle konuşurken vatandaş sıfatını düşünüyorum. Başka türlü tenasüp olmaz.

Çallı — Siz bu kavmi kurtardınız, vallahi... Hayır... Vallahi değil, güzel kokulu yaseminler üzerine yemin ederim ki siz...

Gazi — Şu bahsi bırak burada, Gazi Mustafa Kemal yok; müsavi şartlar içinde sizinle ancak bu sıfatla konuşabilirim. Benimle konuştuğunuz zaman sizin ve hepimizin düşündüğümüz bu olmalıdır.

Çallı — Büyük Paşam...

Gazi — Hayır, o yoktur, sıfır olmuştur.

Çallı — Büyük Paşam, sen bu şekle vaz'iyet ettiğin gün, kavim...

Gazi — Güzel, bitti. Yalnız sen mi söyliyeceksin? İnsanlar gariptir. Sanatkâr insanlar zannederler ki yalnız kendileri heyecanlıdır. Bulundukları muhitte diğerlerinin de heyecanlı olduğunu, daha ziyade heyecanlı olduğunu unuturlar ve sözü başkalarına bırakmazlar.

Bu sırada Hasan Cavit Bey kısa bir nutuk söyler ve bu millî, tarihî manzarayı tasvir eden tablo yapmasını Çallı'dan rica eder.

Gazi — Ben Devlet Reisiyim. Yanımda devlet ricali ve milletvekilleri vardır. Sizlerle müsavi olarak beraber bulunuyoruz. Bu güzel tecelliyi zaptetmek sanata ait bir iştir.

Çallı — Sana bel bağlamıştır Türk kavmi, Mustafa Kemal'e bel bağlamıştır Türk kavmi...

Gazi — Sen şiir söylüyorsun. Bu rakı insanlara neş'e verir, fakat sanat vermez. Sen bununla neş'e buluyorsun. Fakat sanatı bunda bulamazsın.

Çallı — Büyük Paşam, bir eserim var ki Fındıklı Sarayında duruyor.

Gazi — Fındıklı Sarayı neresidir? Ben esasen saraylardan hoşlanmam. Devlet Reisi olmak mecburiyetiyle İstanbul'a gittiğim zaman Dolmabahçe denilen soğuk bir yerde otururum.

Ben orada rahatsız otururum. Ben bir evde oturmakta daha rahat ederim.

Bundan sonra Gazi Hazretleri sözü Kavalalı Hüsameddin Bey'e verdiler. Hüsameddin küçük bir hitabe yaptı ve sözü şu cümle ile bitirdi:

— Ben var olduğumu anladığım zaman yokluğumu anlıyorum. O zaman biraz insan olduğumu anlıyorum.

Gazi — Çok mükemmel söyledin. Arkadaşlar! Bu akşam bir arkadaş çıktı, şimdiye kadar tanımak şerefinden mahrumdum, çok güzel söyledi. Ben onun güzel, samimî sözünden sonra fazla bir şey söylemek istemiyorum. Hakikî vatandaş nerede, ne vaziyette, kiminle beraber bulunursa bulunsun serbest konuşmalı, kafasından vicdanından gelen şeyleri söylemeli. Bu çocuk böyle yapmıştır. Tebrik ederim ve isterim ki bütün vatandaşlar böyle serbest olsunlar, muhatapları Devlet Reisi olsun olmasın, düşündüklerini söylesinler ve Reisicumhuru düşündüklerine sevketsinler.

Arkadaşlar, bu yüksek sanatkârın eserleri benim üzerimde tesir yapar, fakat sözleri tesir yapmıyor. Benim üzerimde tesir yapan şey, böyle mefkûre sahibi vatandaşların serbest hitabıdır. Çünkü ben o zaman beni seven vatan çocuklarının hatâlarını tashihe fırsat bulurum. Benimle sen ve ben diye konuşmalı ki beni tanıyanlar bilir ki ben her hangi vatanî bir mesele hakkında konuştuğum zaman, mutlaka benim dediğim doğrudur, diye iddia etmem. Bana böyle bir şey söylerse onu kabul ederim.

İÇİNDEKİLER

—ÖNSÖZ— Niçin bilinmeyen yönleriyle? 5
Biyografisinde yapılan yanlışlıklar 5
Kaynaklar 7
Atatürk öğrenim devresinde sınıflarını kaçıncı olarak geçti 8
Atatürk'ün Batılı bir ülkeye yaptığı ilk gezi ve Fevzi Çakmak ile ilk tanışması 9
Hareket Ordusunun beyannamesi ve Mustafa Kemal . . 10
Atatürk, İsmet İnönü ile ilk defa hangi tarihte, nerede tanıştı? 11
Mustafa Kemal, Pertev Paşa'yı Makedonya Ordusuna nasıl getirdi? 12
Mustafa Kemal'i dinlemiş olsalardı Balkan faciası önlenmiş olacaktı 15
Mustafa Kemal, hangi takma adı kullandı? 17
Mustafa Kemal, Enver Paşa'nın Özel Kalem Müdürü . . 18
Mustafa Kemal, Türkiye'nin geleceği hakkında Madam Hilda'ya neler anlattı 20
Nasıl tanıştılar 20
M. Kemal'in Türkiye'nin geleceği hakkında anlattıkları 22
Atatürk mektuplarında neler yazdı 23
Mareşal Liman von Sanders ve Yarbay Mustafa Kemal . 24
Mustafa Kemal, komuta ettiği tümenini Alman albayına niçin devretmedi 25
Mustafa Kemal'in Çanakkale'de hayatını kurtaran saat

ne oldu 27
Çanakkale'de Mustafa Kemal'in bir taktiği 27
Mustafa Kemal Paşa, Anafartalar Grup Komutanlığından niçin istifa etti 28
Atatürk'e hayran olan İngiliz Generali 29
İngiliz resmî tarihine göre, Çanakkale Kahramanı Mustafa Kemal ve bir teklif 31
Mustafa Kemal, savaş alanları dışında halkla ilk defa ne zaman, nerede karşılaştı 33
Mustafa Kemal'in evlendirilmek istendiği Sultan kimdi ve bu arzu nereden geliyordu 34
Bliinmeyen bir ismi: SARI GÜL 35
Mustafa Kemal'in hükümet devirme teşlbbüsleri 36
Bu konu hakkında Mustafa Kemal'in anlattıkları . . . 36
Diğer bir hükümeti devirme teşebbüsü 37
Yeni iki mektup: Mustafa Kemal'in gözüyle 1918 eylûlünde Osmanlı ordusunun hali 38
Mustafa Kemal'in Harbiye Nazırlığına getirilmesini isteyen mektubu 39
Mustafa Kemal Harbiye Nazırı olsaydı ne yapacaktı . . . 42
Antep Müdafasının ilk tohumu 42
Mustafa Kemal'in münferit sulh teşebbüsleri 43
Düşman donanmalarının limana girdiği aynı gün Haydarpaşa'ya inen Mustafa Kemal Paşa neler düşünmüştü . . 45
Mustafa Kemal'in «Söz» gazetesinde çıkan bir yalanlaması 46
«Anadolu Harekâtı benim eserimdir» diyen eski Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in iddialarına Atatürk'ün cevabı . 47
Damat Ferit Paşa'nın yanında 50
Mustafa Kemal Anadolu'ya geçmeden önce generallerle neler konuştu 53
Mustafa Kemal'in Fevzi Çakmak'a anlattıkları 53
Mustafa Kemal - İsmet İnönü görüşmesi 54
Mustafa Kemal Refet Bele görüşmesi 55
Mustafa Kemal - Fuat Cebesoy konuşması 55
Mustafa Kemal - Kâzım Karabekir görüşmesi 55
Kâzım Karabekir Paşa'nın Atatürk'ün hizmetine soktuğu casus kimdir 57
Yeni Belgeler: Babıâli'nin Mustafa Kemal'i tevkif için gi-

riştiği komplolar 59
General Tawnshed'in Atatürk'e hediye ettiği av tüfeği . . 61
Tawnshed, Atatürk hakkında neler yazmıştı 61
Mustafa Kemal'in tarifi 61
Napolyon hakkında münakaşa ettik 62
Atatürk, Tawnshed'le Napolyon hakkında neler konuştu . 62
Atatürk'ün Tawnshed'e bir hediyesi 63
Madam Tawnshed'in Atatürk'ü ziyareti 64
Mustafa Kemali çeşitli yönleriyle karakterize eden bir olay 66
Mustafa Kemal bir fırtınayı nasıl durdurdu 67
Atatürk İstanbul haberlerini kimden temin ediyordu . . 74
İstanbuldaki gruplarla nasıl haberleşiliyordu 74
Yeni bir belge daha: Piyer Loti'ni nMustafa Kemal'e mektubu 76
Piyer Loti'nin kâtibi vasıtasiyle verdiği cevap 77
Gazeteci Ebuzziya, Atatürk'ün tekliflerini niçin reddetti . 79
Naşit Mengü'den bir anı: Atatürk'ün çoşkun tezahürler hakkında bir yargısı 81
Bir vefa örneği 83
Atatürk'ün bir hatıra defterinden pasajlar 86
Notlar basına nasıl intikal etti 86
«Millete yalancı vaadlerde bulunmaktan nefret ederiz» . 87
Milleti idarede düsturumuz 88
«İçtimai düzenimizi bozacak kimselere göz yumamayız» . 88
Ünlü Tarihçi Emil Ludwig Atatürk hakkında neler anlattı 90
Atatürk millete neler bağışladı 92
«Türk Milletine canımı vereceğim» 93
Orman Çiftliği 94
1. Bunlarda mevcut arazi 95
2. Bina ve tesisat . . . . . .
3. Fabrika ve imalâthaneler . . . . . .
4. Umumî tesisat 96
5. Canlı umumî demirbaş 97
6. Umumî cansız demirbaş . . . . . .
Atatürk'ün şahsî eşyaları hangi ellerdedir 98
Nuri Yurdakul elinde bulunan Atatürk'e ait şahsî eşyanın bazılarının listesi 99
Atatürk'ün hayatına ait tarihler niçin birbirini tutmuyor . 100

Atatürk'ün hayatında ve icratında kasım ayları 102
Atatürk'ün son 8 yılının 10 kasım'ı (1931 - 1938) . . . 105
Atatürk'ün 1923'de sıhhati hakkında yalan haber yayımlayan İtalyan gazetelerinin bu neşriyatı üzerine Alman yazarına anlattıkları 106
Bir Amerikalı rahip, Atatürk'ü nasıl görüyor — Atatürk'e müracaat eden ilk Hıristiyan kilisesi 107
Atatürk'ün dişlerinin yaptığı azizlik 109
Küçük notlar 110
Mahalle kavgaları 110
Oyun ve Mustafa Kemal 110
Mustafa Kemal ve ilk dans 111
İlk aşkı 111
Eğlenceleri 112
İstanbul'da devam ettiği kıraathaneler 112
Son savaş 112
Mustafa Kemal'in hatıra defterleri 112
İstanbul'da oturduğu evler 112
Dağ Başını Duman Almış 113
Mustafa Kemal'in yetkilerinin sınırları 113
Samsun'a çıktığı zaman 114
Havza'da ikametini niçin uzattı . . . . .
Paşa değil mi . . . . . .
Dürrizade ve fetvası . . . . . .
İlk itimatnamele . . . . . .
En uzun ve en kısa konuşması . . . . . .
Taşıdığı kılıç 115
Profesörlüğü . . . . . .
İzmir seyahatinin asıl nedeni . . . . . .
Chevrolet otomobili . . . . . .
İlk muhalefette bulunan . . . . . .
Giydiği elbise kimindi . . . . . .
Mustafa Kemal'in ortak olduğu gazete 116
Sovyet Hükümetinin hediyeleri . . . . . .
Uçak ve Atatürk . . . . . .
Afyon Abidesinin sujesi . . . . . .
Doğum yıldönümü . . . . . .
Soyadını ilk defa nerede kullandı . . . . . .

İlk defa «Atatürk» diye kim hitabetti . . .
Atatürk ve Mussolini'nin kızı 117
Son açtığı bayındırlık eseri . . . . . .
Halka son hitabesi . . . . . .
Son Boğaz gezintisi . . . . . .
Başkanlık ettiği son Bakanlar Kurulu . . .
İnönü'nün çocuklarına niçin maaş bağladı 118
Bazı özellikleri — Neler yerdi 119
Sevdiği şarkılar . . . . . .
Entari . . . . . .
En ağır sözü . . . . . .
Kitap sevgisi 120
Geçirdiği hastalıklar . . . . . .
Millet sevgisi . . . . . .
Vücut özellikleri . . . . . .
Yabancı gözüyle 121
Mustafa Kemal'in yanında . . . . . .
Mustafa Kemoa ve Hüseyin Cahit 123
Anıt - Kabir Şeref Defteri neler yazıyor 125
Anıt - Kabri kaç kişi ziyaret etti 129
Mustafa Kemal'in Minber gazetesine beyanatı 130
Mustafa Kemal'in bir blöfü 133
Atatürk ve Çallı İbrahim 137

KİTAPÇILIK TİCARET Ltd. Şrti.

YAYINLARI

AKŞAM KİTAP KULÜBÜ Serisi

1 — Siyasi Tarih
2 — Çağımız
3 — Evlilik Sanatı
4 — Evinizin Doktoru
5 — Fransız İhtilâli
6 — Çağdaş Tiyatro
7 — Kadının Cinsel Problemleri
8 — Yemek Reçeteleri
9 — Çin İhtilâli
10 — Çağdaş Sinema
11 — Çocuk Bakımı
12 — Modern Görgü
13 — Sömürge İmparatorluklarının Çöküşü
14 — İlk Yardım
15 — Amerikan İhtilâli
16 — Müzik Rehberi
17 — Rus İhtilâli
18 — Cinsel Sapıklıklar
19 — Çağdaş Felsefe
20 — Alkolizm
21 — Sosyalizm
22 — Evimizin Kütüphanesi
23 — 20 Çağdaş Ressam
24 — Uyanan Afrika

Evinizdeki kitaplık köşesini her yaşa ve her konuya hitap eden çeşitleriyle karşılayacak olan bu serinin yayınlanmış ilk 24 kitabı yukarıda sıralanmıştır. Bu kitapları ve yeni yayınlanacak olanları almak istiyenler İstanbul, Ankara, İzmir Adana ve Mersin bürolarımıza veya

Posta Kutusu 975
SİRKECİ İSTANBUL

adresine müracaat etmelidirler.

Fiyatı: 5 liradır